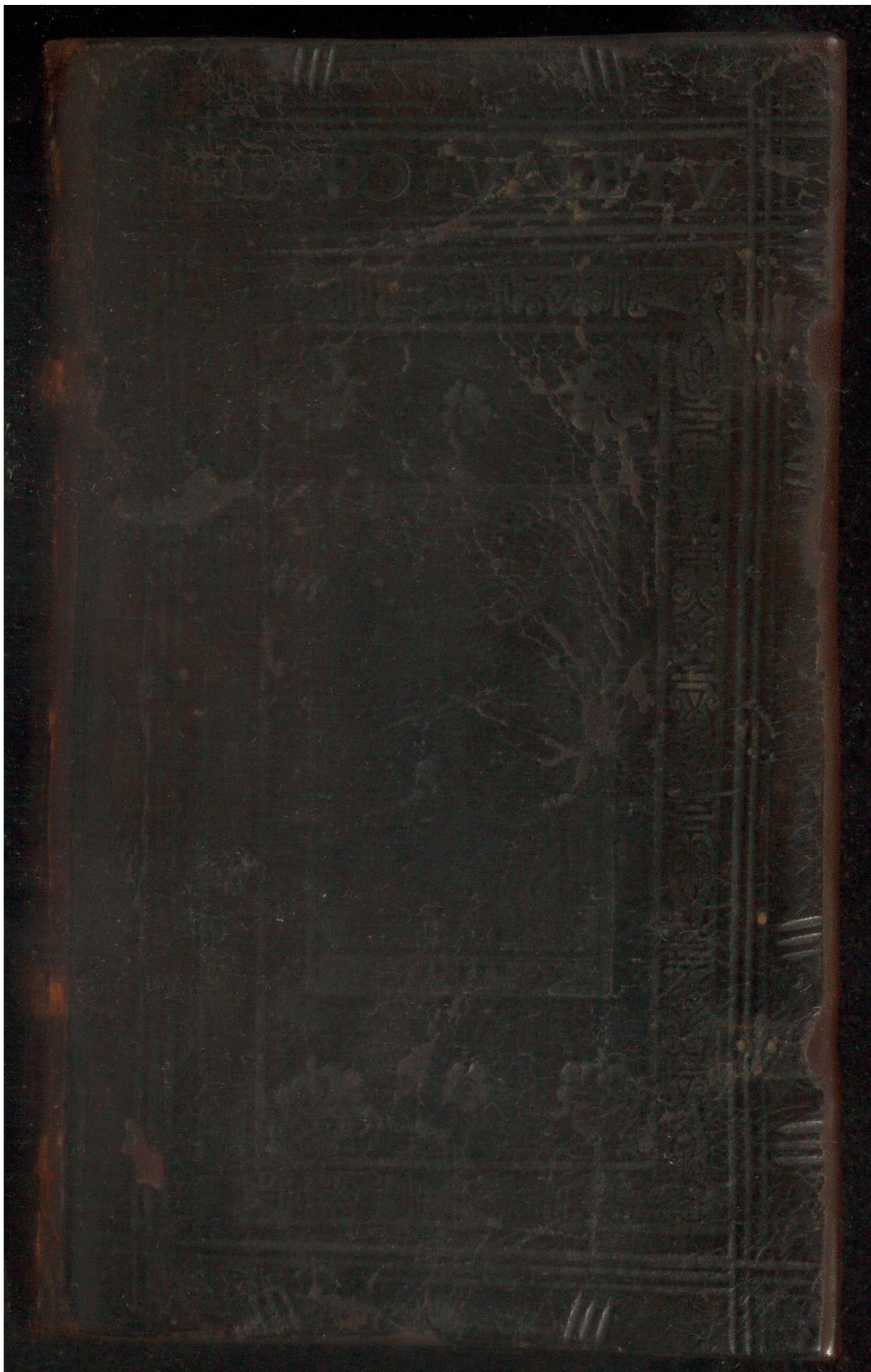
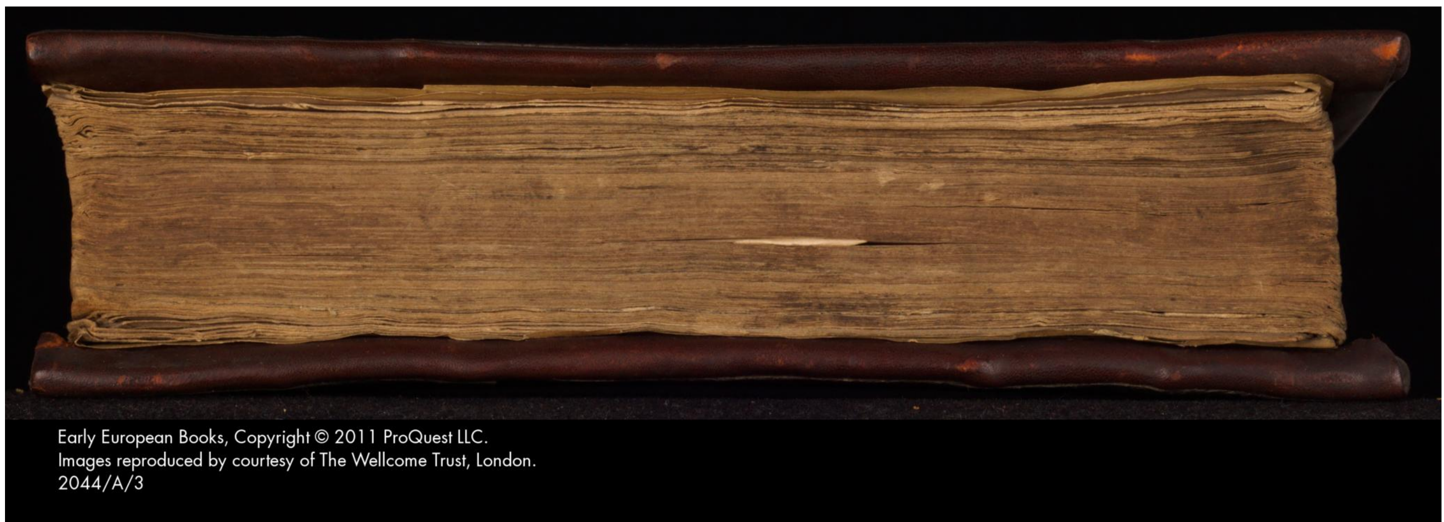

magna

Equestr

Alteriu

labore

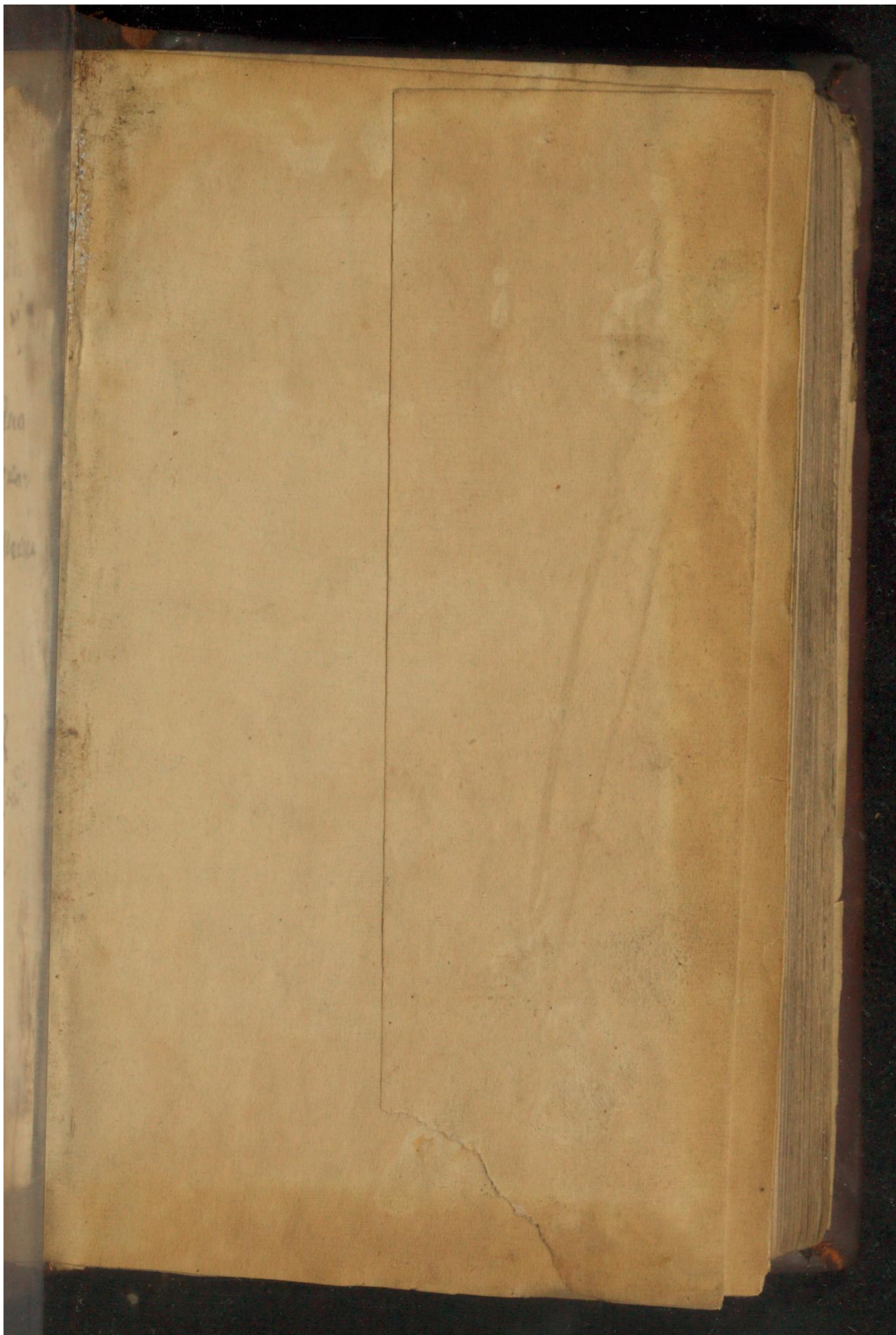
Sandey

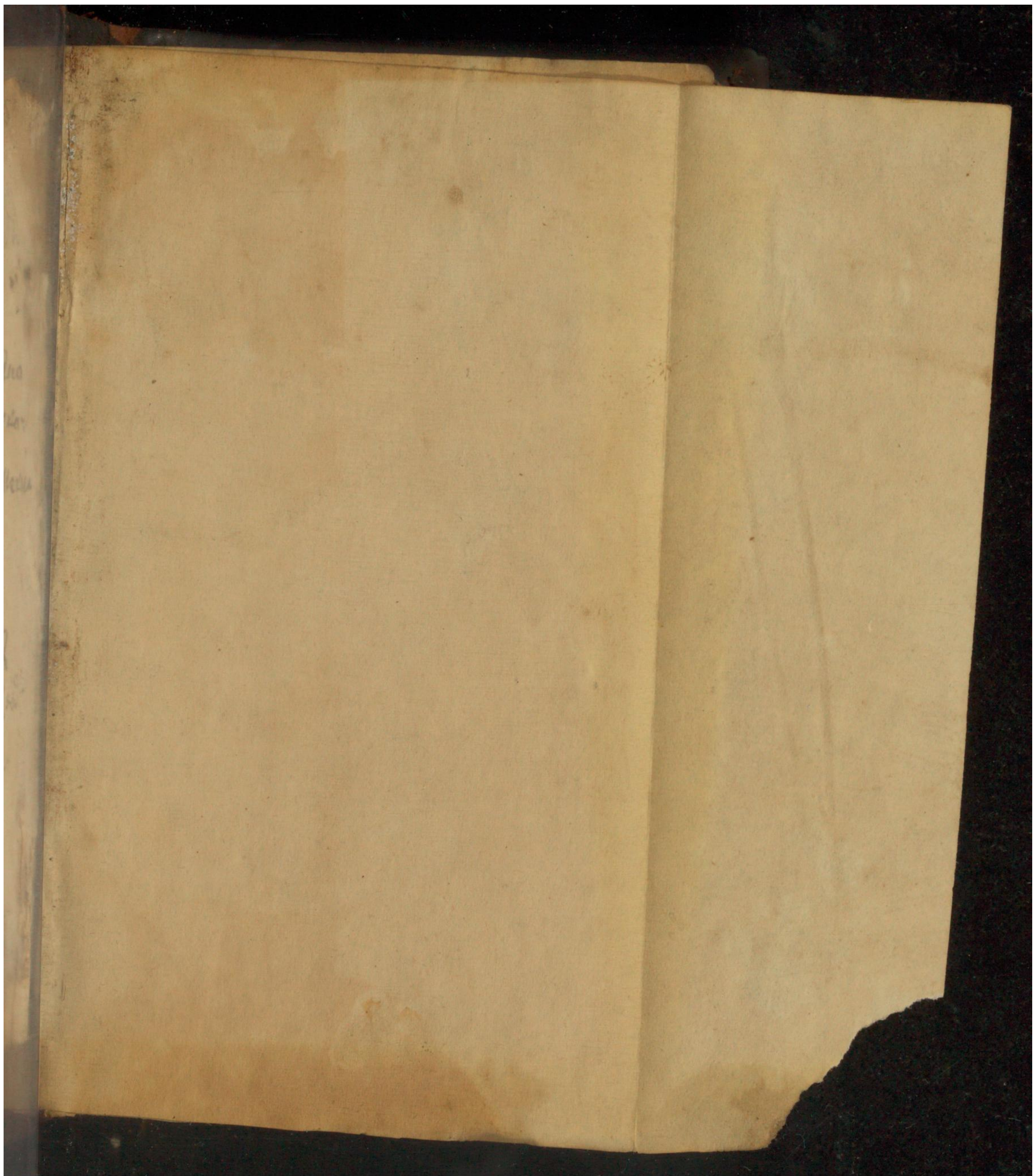
Sandey RR

Read

Sand

edu

necessarijs, rectè uti debeamus, & quæ mediocritas in cibis, potu, somno, uigilijs, exercitijs, & reliquis medijs sit seruanda. Et quanquam non dubito, præceptorem S. T. uirum doctissimum, hanc partem educationis non negligere, sed quæ ad temperantiam faciunt, tum docere fideliter, tum etiam suo exemplo sedulò demonstrare: Spero tamen tractationem, quæ integrum locum continet, T. S. nec iniucundam lectu, nec inutilem in uita futuram. Iucundum certè est liberalibus ingenijs, & piè honesteq; institutis, etiam causas communium præceptorum uidere, & non solùm nudas præceptiones discere, ne tantùm opinione aliorum ducantur, sed ut iudicio rebus ad uitam diuinitùs concessis, fruantur. Verùm pauci Heroum filij sunt, qui hæc uel credant, uel sequantur. Pleriq; deli-

tias & inanes uoluptates, quibus non tantùm corpus, sed etiam animum perdunt, sectantur: alij præmaturè, nondum confirmato iudicio, è scholis ad aulicam uitam negotiaq; tum forensia, tum bellica traducuntur. A quorum numero S. T. longißimè abesse Ecclesiæ Dei causa gaudeo, & Sueciæ regno amplißimo gratulor. Quod cùm ita sit, nolo T. S. longa oratione hortari, & quasi currenti calcar addere. Pergat modò, ut cœpit, & omnino sibi persuadeat, non tam opibus pollere, quàm literis & uirtute reliquos antecellere, regium esse: nec ullum pulchrius regni ornamentum, aut firmius præsidium rege pio, & uirtute prædito. Quapropter Rex Serenißime, magnoperè peto, ut hoc meum studium boni consulas, & munusculum exiguum animo prompto accipias.

Quod

EOBANI HESSI AN-NOTATIONES IN LIBELLVM de bona ualetudine tuenda.

Quomodo hæc doctrina ab Autoribus adpellatur?

RAECI communiter διαίτην uocant, Latini uictuũ uel uictus rationẽ uertunt. Quidam Græcam dictionem retinent, & Latinis literis Diętam scribunt. Vulgus Regimen sanitatis adpellat. Galenus libros suos de sanitate tuenda, περὶ ὑγιεινῶν inscripsit.

Quid est Diæta?

Est doctrina continens præcepta de sanitate tuenda, & morbis euitandis.

Quomodo sanitas conseruatur?

Valetudo sustentatur notitia sui corporis, tum ijs rebus, quæ res aut obesse, aut prodesse soleant, autore Cicerone, lib. 2. Offic.

Quæ sunt illæ res?

Aër, cibus & potus, excrementorum expulsio, motus & quies, somnus & ui-

gilia, animi affectus. Harum legitimus usus conseruat naturam: abusus uerò, id est, intempestiuus uel immodicus usus, eandem corrumpit. Quare de recto usu illarum præcepta quædam traduntur.

Sunt ne præcepta illa necessaria?

Sunt. Quidquid enim certa ratione constat, certo etiam modo conseruatur. Sanitas, quæ est primarum inter se qualitatum debita proportio, non casu aut temerè, sed certis quibusdam ceu legibus naturæ consistit. Igitur certis quibusdam regulis ad eam tuendam opus est. Adhæc experientia ipsa testatur, alios cibos aliis hominibus magis conuenire. Continentes secunda ualetudine frui, & esse μακροβίους. Incontinentes uerò citò extingui, aut grauissimis morbis implicari, & ualetudinarios esse.

Quare igitur uulgo dicitur, Medicè uiuere, esse miserrimè uiuere?

Si medicè uiuere, pro modicè ac temperanter uiuere, accipitur, falsiss. est dictum. Nam temperantia est parens sanitatis. Si uerò pro superstitioso & nimis exquisito uictu intelligitur, rectè dicitur. Neq; enim nos probamus, ut sanus adhuc ex præscripto uiuat, nimisq; tenui

nui

nui & accurata uictus ratione utatur.

Quomodo eadem præcepta conueniunt tam diuersis hominibus. Sicut enim fieri non potest, ut unum calopodium ad omnes pedes sutor accommodet, ita nec Medicus unam omnibus uitæ speciem, quæ conducat?

Hîc, sicut in aliis artibus, tantùm generales quædam regulæ traduntur, quas deinde quisq; ad se pro ætate & uitæ genere transferre, & quomodo suæ naturę conueniant, obseruare debet, & non solùm quid ratio suadet, sed etiam quod experientia, rerum magistra, probat, exequi.

Non igitur præcepta sola ad uictum probè instituendum sufficiunt?

Non sufficiunt. Sunt enim res quædā bonæ alioqui & salubres, attamen quibusdam hominibus adeò ingratæ, & aduersę, ut ne gustare quidem illas possint. Vel si sumunt, maximū incommodū inde percipiunt. Ita uidemus quosdā uinū saluberrimū potum fastidire. Ita alij acida, alij dulcia, peculiari quodam naturæ uitio, nimium uel fugiūt, uel immoderatè adpetunt. Noui ego quendā doctū uirū, qui ab aceto adeò omnibus sensibus abhor-

abhorruit, ut ne aspectum quidem eius toleraret. Quare in uictu deligendo nõ tantùm quid ratio probet, sed etiã quid experientia salubre esse confirmet, obseruãdum & faciendum est. Pudendum autem, ut Plinius scribit, omnia animantia quæ sint salutaria ipsis nosse, præter hominem.

Sed illa præceptorum in uictu obseruatio uidetur superstitiosa esse, cùm Euangelium prohibeat discerni cibos & dies.

Imò impietas & homicidiũ est, ea negligere & contemnere. Nam Paulus corpori honorem haberi iubet, & scriptura, ne cædem faciamus, prohibet. Constat autem corpora non solùm ferro, sed etiam crapula, ebrietate, intempestiuis immodicisq; studijs, uiolentis affectibus, & similibus rebus corrumpi, & occîdi. Neq; dubium est, quin in hac præsertim mundi senecta, plures homines crapula & luxu, quàm naturali morte, aut gladio pereant.

1. Thess. cap. 4. Gene. 9. Num. 35. Deut. 19

Conducit ne etiam doctrina de tuenda sanitate ad alia?

Conducit. Pręcipua tamen utilitas est tueri sanitatem. Deinde plurimum momenti

menti ad studia quoq; adfert. Nam caput, ut Plato inquit, studiorum est bona & recta educatio, quæ est pars diætæ. Tertiò, non parum ad mores bonos facit. Nam animi mores corporis naturam imitantur, corporis natura uictus rationem sequitur. Prauus igitur uictus uitiat & corrumpit corporis constitutionem: uitiata constitutio deprauat actiones mentis.

Dialogo de legibus.

Quid est sanitas?

Est constitutio corporis, secundum naturam actiones perficiens.

Est ne omnium eadem sanitas?

Non. Sed sicut album corpus alio magis est album, ita quoq; aliud alio magis sanum est.

Quid est, quod Cicero dicit, Notitia sui corporis?

Idem est quod constitutio uel natura corporis, ad quam cognoscendam humanæ naturę generalis explicatio requiritur. Hanc medici uocant φυσιολογικὴν. Posset etiam non ineptè ἀνθρωπολογικὴ dici.

Quæ res ad constitutionem humani corporis concurrunt?

Elementa, Temperamenta, Humores, Mem-

Membra, Virtutes, Actiones, et Spiritus,

Explica ergo ista ordine.

Explicabo, ſed priùs diſtribuam totum opuſculũ in tria capita, ſiue potius in tres partes principales. Prima eſt de natura, ſeu conſtitutione hominis. Secunda continet generalia quædam præcepta de uſu rerum ad uictum neceſſariarum. Tertia facultates alimentorum præcipuorum deſcribit.

PRAEFATIO.

MVſa repertoris medicarum filia rerum,
Te duce conanti ſcribere pauca, faue.
Pauca canam cantata priùs, ſed Apolline nullo,
Et labor hic aliquo nomine noſter erit.
Nanq; hîc, ſi qua leges adiuncta prioribus, idem
Nos ea de tenebris exeruiſſe ſcias.
Nam quæ fœda ſitu iacuere, & merſa profunda
Barbarie, uerſu lucidiora fluent.
Quintil. li. 11. ca. 2 *Adde, q. & numeros facile eſt meminiſſe, nec ullis*
Dotibus ingenij gratia maior ineſt.
Quiſquis ad hæc igitur ueri præludia uultum
Demittes, oculo fac patiente legas.
Nec uitio uertas, quia ſit rude carmen, & omni
Exculti careat dexteritate ſtyli.
Scripſimus iſta rudes, cui nunc aſſueſcimus, artis,
Et ſunt præcipiti carmina facta mora.

Tu

Tu quoq; Sturtiadum decus & noua fama Georgi, Dedicatio operis.
Huius præcipuus carminis autor eras.
Cogere nanq; tibi ceu prima elementa iubebas,
Cuius nunc titulos, & decus artis habes.
Has igitur tibi primitias ignobilis agri,
Paruaq́; de sterili munera rure damus.
Accipe ferq́; libens inopis mediocria Musæ,
Sæpe etiam Diuis uilia dona placent. Ouid. li. 2. de arte amandi.
Tunc ubi me studijs maior melioribus usus
Induet, his paruis splendidiora dabo.
Nunc ne longa breues æquent primordia ludos,
Hinc meus in cœpto puluere curret equus.

PARS PRIMA.

RERVM NATVRALIVM breuis digestio, ab Elementis & humoribus.

DE CONSTITVTIONE Hominis.

PRincipiò quicunq; uoles animoq́; ualere,
Corporis & sana conditione frui:
Cognoscenda tui tibi sunt primordia primùm
Corporis, & qui nam sit status inde tibi.
Cognita quæ certæ possint monstrare salutis,
Ne malè conueniens ingrediaris iter.
Hæc tibi, sed breuibus, depingam singula formis,
Polliciti non sunt pondera plena mei.

SCHO-

SCHOLIA.

Principio. Summa. Cognitio corporum necessaria est ad hanc tractationem. Breuiter igitur eam describam. Idem Hipp. Medicinæ princeps sentit, cùm ita scribit: Porrò eum qui de uictu humano scripturus est, censeo primùm quidem totius hominis naturam nosse ac dijudicare oportere. Nosse quidem, ex quibus ab initio constitutus est: dijudicare uerò, quæ in ipso partes dominium obtineant. Si enim constitutionem ab initio non cognoscet, & id quod in corpore dominatur, non poterit ea quæ homini conducunt, offerre. Hæc igitur scriptorem cognoscere oportet, &c.

Lib. 1. de Diæta.

Velle sana conditione frui. Primus gradus tuendæ sanitatis est, uoluntas & studium rectè ualendi, idq́ue de mente præcipuè intelligendum est. Nam corpus sequitur mentem tanquàm ducem. Conandum igitur est, ut sit mens sana in corpore sano.

Iuuc. Saty. 10.

DE ELEMENTIS.

Qvatuor ut constant Elementis corpora nostra,
Quæ sunt (ut perhibent) aër, aqua, ignis, humus.

SCHOLIA.

Vt perhibent. Physici & Medici.

ANNOTATIONES.

Elementa sunt corpora simplicia, ex quorum mixtione alia constituuntur.

Quatuor sunt Elementa: Ignis, Aër, Aqua, Terra. Ignis est calidus & siccus, Aër calidus & humidus, Aqua frigida & humida, Terra frigida & sicca. Idq; de puris Elementis intelligi propriè debet.

Sunt ne igitur alia elementa?

Duplicia sunt Elementa: Pura uel syncera, quæ nihil admixtum habent: Impura, quæ propter usum animãtium admixtionem recipiunt, cuiusmodi nostra sunt elementa, de quibus hoc loco nihil agetur.

Quomodo Elementa, cùm sint extremè contraria, in eodem corpore possunt coniungi, & consistere?

In mixtione excellentia qualitatum Elementorum contrarietate retunditur, & languidior fit. Alioqui enim simul esse nullo modo possent.

Quomodo Elementa sunt in mixtis, cùm nullum appareat?

Elementa manent in mixtis, non actu, sed potentia, ut Aristoteles & Galenus

docent. Hic quidem lib.8.cap.7. de Hippocrat. & Plato.dogmat. Ille uerò lib.1. cap.10. de ortu & interitu.

Cur igitur quidam tradunt, corpora ex primarum qualitatum mixtura constare?

Gal. li.1. ca. 15. de element. & lib.1. cap.1. de tempera.

Accipiunt nomina qualitatum pro subiectis ipsis, id est, Elementis.

Quæ sunt primæ qualitates?

Caliditas, Humiditas, Frigiditas, Siccitas.

Cur dicuntur primæ?

Quia ex his nascuntur aliæ.

Quæ sunt aliæ?

Secundæ, ut leue, graue, durum, molle, asperum, glabrum, &c. Similiter & tertiæ, quas specificas uocant, ut uis attrahendi ferrum in Magnete: facultas attrahendi paleas in succino.

Est ne alia qualitatum diuisio?

Est: Caliditas & frigiditas actiuæ, humiditas & siccitas, passiuę qualitates appellantur.

Nunquid restat de Elementis?

Duo sunt leuia, ut Ignis, Aër. Duo grauia, ut Aqua, Terra.

Quis est ordo Elementorum?

Libro1. Metam.

Ordinem sequentibus uersibus Ouidius describit:

Ignea

Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli
Emicuit, summaq; locum sibi legit in arce.
Proximus est aër illi leuitate locoq;,
Densior his tellus, elementaq; grandia traxit,
Et pressa est grauitate sui circumfluus humor
Vltima possedit, solidumq; coërcuit orbem.

Quomodo terra potest esse in medio, cùm animantia in ea habitent?

Ipsa quidem terra est in medio uniuersi, cæterùm propter utilitatem, & habitationem animantium, quędam portiones aquis extant, non totum Elementū.

DE TEMPERAMENTIS.

Ex Elementorum mixtura nascuntur temperamēta, quę nihil aliud sunt, quàm qualitates ex Elementorum mixtione, in corporibus mixtis productæ.

Nouem sunt temperamenta. Vnum temperatum, octo distemperata. Temperatum siue ἔυκρατον, propriè dicitur, in quo nulla qualitatum sensibiliter alias excellit. Dicitur & aliquando quod in quoq; genere est perfectissimum, ubi non æqualitas, sed harmonia qualitatū inter se spectatur. Distemperatum siue δύσκρατον, in quo una, uel duæ qualitates excedunt. Huius sunt octo species. Quatuor simplicia, ut calidum, frigidū,

Gal. li. 1. cap. 15. de tempera.

humidum, ſiccum. Quatuor compoſita, ut calidum & ſiccum, calidum & humidum, frigidum & humidum, frigidum & ſiccum.

Exemplum de plagis terræ, ex Ouidio, in quo natura temperamentorum clarè cerni poteſt.

Li. 1. Metamor.

Vtq; duæ dextra cœlum, totidemq; ſiniſtra
Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis.
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura Dei, totidemq; plagæ tellure premuntur:
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu:
Nix tegit alta duas, totidem inter utranq; locauit,
Temperiemq; dedit miſta cum frigore flamma.

Plura exempla in textu de humoribus, de partibus Anni, de ſignis zodiaci, de partibus mundi, de planetis & ætatibus animalium, poſtea enumerabuntur.

Quid eſt, quod dicitur potentia, ſeu uirtute calidum?

Ariſt. li. 2. de par. animaliũ ca. 2. et 3. & Gale. lib. 3. de temper. cap. 1.

Dupliciter à Phyſicis dicitur aliquid calidum, frigidum, humidũ, aut ſiccum. Actu uidelicet & potentia. Actu idem eſt quod tactu. Sic ignis dicitur calidus, Aqua humida, glacies frigida, terra ſicca, &c. Sol uerò eſt calidus potentia, id eſt, habet uim calefaciendi. Luna eſt humida, id eſt, habet uim humectandi. Ita

quoq; uinum, ruta, mel, pulegium, potestate calida esse, id est, uim calefaciendi corpora nostra habere, dicuntur.

Quomodo temperamenta cognoscuntur?

Temperamenta hominum cognoscuntur ex moribus, affectibus, colore, habitu corporis, & similibus: Plantarum uerò crases, ex qualitatibus secundis, id est, saporibus, odoribus, præcipuè deprehenduntur.

Sunt ne temperamenta mutabilia?

Sunt. Mutantur autem uel naturaliter, uel ratione uictus aliena. Coueniens enim conseruat temperamentum. Naturaliter, ut in ætatibus. Videmus enim iisdem hominibus diuersam diuersis ætatibus esse temperaturam. Victus prauus corrumpit bonam naturam, bonus malam emendat. Hinc sequitur duplex esse temperamentum. Natiuum, & aliunde accersitum, de quo commodissimè à ueteribus dictum est, Consuetudinem esse acquisititiam naturam.

Gal. li. 2. de motu musculorũ ca. 9.

Επίκτητοι φύσιες ἐισι τὰ ἔθη.

DE HVMORIBVS.

HVmores sic inde trahunt à quolibet unum,

Qualitates humorũ ad Elementa. lege cap. 87. Schola Salernitanæ.

Quos tamen in uersu uix cecinisse queas.
Terra Melancholicis, aqua confertur pituitæ:
Aër Sanguineis, ignea uis choleræ.
Sicut enim sicca est natura & frigida terræ,
Vis elementaris friget & humet aqua.
Sicut & humorum calidó commiscuit aër,
Siccus ut est ignis, uimq́; caloris habet:
Sic uis humorum respondet quælibet uni,
Ordine si repetas, quo mihi dicta uides.

Sãguinis abundantis signa. cap. 88. Sch. Sal.

Vena tumet, rubet, & ridet, lasciuit & audet,
Cui nimius pleno corpore sanguis inest.

Phlegmatis ca. 90 Sch. Sal.

Nil sapit, os humet, fastidit, somniat undas,
Humida cui nimio phlegmate membra madent.

Choleræ cap. 89. Schol. Saler.

Tinnit ab aure, sitit, furit, ardet, somniat ignes,
Cui nimius choleræ corpora sanguis agit.

Melancholiæ.

Anxius, & niger est, timet omnia tristia, dormit,
Mole sua bilis quem nimis atra premit.

ANNOTATIONES.

Elementis respondent qualitatibus humores, Bilis igni, sanguis aëri, pituita aquæ, nigra bilis terræ.

Sunt autem humores corpora liquida, ex alimentis in hepate nutriendi corporis gratia genita. Vnde per uenas tanquàm per canales in omnes corporis partes deriuantur.

Sanguis est calidus & humidus, ruber, dulcis

dulcis, & mediocris substantiæ: hinc sanguinei dicti sunt, colorati, carnosi, hilares, ἠθικοί. In summa, omnium horarum homines.

Pituita est frigida & humida, insipida, substãtia & colore similis albuminis oui. Pituitosi, siue phlegmatici, sunt albi, leuiter tincti, obesi, sanguineis paulò inferiores, moribus, & adfectibus. Est enim pituita nihil aliud, quàm sanguis imperfectè coctus.

Bilis est calida & sicca, tenuissimæ substantiæ, colore flauo & sapore amaro. Efficit homines pallidos, graciles, & agiles, leues, patheticos.

Melancholia est frigida & sicca, crassioris substantiæ, nigra, acerba. Melancholici sunt nigro colore, corpore crasso, & tardo, cogitabundi, constantes, & laborum patientes. Atq; hæc de bonis & naturalibus humoribus tantùm intelligi debent, non de uitiosis.

Sunt ne igitur alij humores?

Sunt. Nam humores prędicti quando degenerant, id est, quando conditiones suas amittunt, dicuntur innaturales, seu uitiosi. Non enim nutriunt amplius, sed malorum morũ & morborũ causæ sunt.

Cur Aristoteles tantùm sanguinem, & non reliquos etiam humores nutrire tradit?

Lib. 2. de partibus animaliũ cap. 3. 4. 6. et alibi sæpius.

Aristoteles omnes humores coniunctos in uenis sanguinem uocat. Separatos autem à sanguine, excrementa appellat. Excrementa autem nulla nutriunt.

Quomodo separantur?

In generatione humorum bilis superflua segregatur à reliquis humoribus, & deriuatur in uesiculam fellis. Melancholia inutilis in lienem transponitur. Aquosa superfluitas cum sanguine in renes transfertur.

Humorum uitiosorum species sunt sanguis biliosus, phlegmaticus, aut melancholicus.

Pituita aquosa, salsa, acida, crassa, uitrea.
Bilis, uitellina, uiridis, æruginosa.
Melancholia, adusta, acida.

Arist. li. 2. cap. 3. de partibus ani.

Materia humorum est cibus & potus. Ex bono cibo & potu fiunt boni humores, ex uitiosis mali & uitiosi humores gignuntur.

QVALITATES HVMORVM ad horas Anni, & signa zodiaci.

Qvattuor

QVattuor humores hos anni quattuor horis
Confer, & obliquæ signa timenda rotæ.
Aestati choleram dabimus, tria signa sequentur
Ignea, nempe aries, tensa sagitta, leo.
Autumni nigra bilis erit, tria signa sequentur
Terrea, bos, uector, candida uirgo, caper.
Vere tumet sanguis, sed & hũc tria signa sequẽtur
Aërea, ut gemini, lanx uaga, fusor aquæ.
Phlegma æquabit hyẽs, per aquatica signa notãdũ,
Hæc sunt, retrogradus, trux nepa, piscis iners.
Nunc age limitibus conclusum quattuor orbem
Aspice, & ætatum quamlibet inde nota.
Sanguine Sol oriens pueriles uendicat artus,
Firma dies choleram, læta iuuenta tibi.
Phlegmatis Occasus plenam facit esse senectam,
Bile nigra Boreæ sed plaga decrepitos.
Ver uelut infantes natiuo germine pascit,
Quos placido spectans sidere Phœbus amat.
Aetatem iuuenum notat æstas, Martis in illa
Exultant uires, & furor arma mouet.
Maturos autumne senes, quos frigida luna
Instabili uarios lumine semper agit.
Decrepitos hyemis natura æquabit ine, tes,
Quos uorat immiti falcifer ore senex.

Humores ad regiones et ætates.

Planetæ, ætates et horæ anni.

Hęc exempli potius causa recensentur, quàm quòd propriè huc pertineant. Ideoq; non explicanda.

DE MEMBRIS, VIRTVTIbus, Actionibus, & Spiritibus.

Qvattuor hinc etiã nostræ instrumẽta salutis
Seruare arcana relligione decet.
Pectoris in fontem sanguis tenuißimus intrat,
Nobilis assurgens spiritus inde uenit.
Viribus inde uigens toti uitalibus artus,
Dicitur hic reliquis purior esse uapor.
At cerebro uelut ætherea dominantur in arce
Effectus, uirtus quos animalis habet.
Hepatis & stomachi uis naturalis ab oris
Effluit, omnigeni sanguinis ista domus.
Ergo spiritui sanguis deseruit, at ille
Sensibus, hi famulos ceu rationis agunt.
Quisquis amas igitur studiorum intendere curis,
Hæc tanta in promptu commoda semper habe.
Qualis enim sensus de sanguine spiritibusq;,
Talibus ingenium uiribus esse solet.
Custodire potes medicas hæc firma per artes,
Si frugi uitam uiuere fortè uelis.
Hæc tibi Palladio quicunq; ex puluere laudem
Quæris, habe, sed nos utraq; turba manet.

Spiritus.
Virtus uitalis.
Animalis.

SCHOLIA.

Pectoris in fontem. Cor.
Nobilis spiritus. Vitalis spiritus.

HIC LOCVS EX MARSILIO FICI- no sumptus est, quem, quia elegans est, subijciam.

Lib. 1. de Studiosorum sanitate tuenda ca. 2.

Instrumentum eiusmodi spiritus ipse est, qui apud Medicos uapor quidam sanguinis purus, subtilis, calidus, & lucidus definitur. Atq; ab ipso cordis calore, ex subtiliore sanguine procreatus uolat ad cerebrũ. Ibiq́; animus ipso ad sensus tam interiores, quàm exteriores exercendos assiduè utitur. Quamobrem sanguis spiritui seruit, spiritus sensibus, sensus deniq; rationi. Sanguis autem à uirtute naturali, quæ in iecinore stomachoq́; uiget, efficitur. Tenuiss. sanguinis pars fluit in cordis fontem, ubi uitalis uiget uirtus: inde creati spiritus cerebri (& ut ita dixerim) Palladis arces ascendũt: in quibus animalis, id est, sentiendi mouendiq́; uis dominatur. Itaq́; talis plurimum fermè contemplatio est, quale sensus ipsius obsequium. Talis autem sensus, qualis & spiritus: Spiritus uerò talis, qualis & sanguis: & tres illæ uires, quas diximus, Naturalis scilicet, uitalis, & animalis, tales, ut sunt, à quibus, per quas, in quibus spiritus ipsi concipiuntur, nascuntur, atque fouentur.

De membris, siue partibus corporis.

Lib. 1. de animaliũ hist. ca. 2

Partes corporis solidiores membra dicuntur. Membrorum quædam sunt simplicia, similaria ab Arist. dicta, ut carnes, ossa, cartilagines, uenæ, arteriæ, nerui, chordæ, ligamenta, panniculi. Dicuntur autem similaria, quòd partes totius appellationem retinent, ut pars carnis dicitur caro. Reliqua quoniam ex his componuntur, composita uel dissimilaria adpellantur, nec horum partes adpellationem totius retinent. Nam pars manus non dicitur manus, nec pars pedis pes dicitur. Horum quædam quia præcipuis ac principalibus actionibus seruiunt, membra principalia appellantur, ut cerebrum, cor, hepar. Quædam minus principalia, ut uentriculus, pulmo, splen, & reliqua.

Quæ est materia membrorum?

Materia membrorum propinqua, nõ est eadem. Quædam enim ex semine fiunt, & ideo spermatica dicuntur, ut omnia simplicia, carne excepta. Quædam ex sanguine ortum habent, unde sanguinea appellantur, ut caro, & membra carnosa.

De uirtutibus.

Constat hominem ex corpore & anima conflatum esse. Quæ ad corpus pertinent, breuiter & summatim ostendimus. Restat igitur ut de altera, nobilissima ac præstantissima hominis parte, aliquid dicamus. Non autem hîc de essentia animæ agemus, sed tantùm potẽtias, & actiones eius enumerabimus. Sunt autem uirtutes, siue potentiæ qualitates membrorum, per quas anima agit.

Diuersæ sunt potentiarum diuisiones, Alij quinque, alij duas, alij, quos nos sequemur, tres numerant, uidelicet, naturalem, uitalem, & animalem.

De uirtute naturali.

Naturalis, quæ actiones naturales in corpore efficit, est triplex: Generatiua, Augmentatiua, & Nutritiua. Sedes eius est hepar.

Generatiua est uis naturalis, insita corporibus, sibi simile producẽs. Hæc est necessaria ad speciei conseruationem. Incipit autem certo tempore, & in postrema ætate desinit. Materia, siue obiectum eius, est semen & sanguis maternus. Organa propria, partes genitales in utroq; sexu.

Augmentatiua est uis, qua corpora secundum

tundũ omnes dimẽsiones æqualiter extenduntur, & iustam quantitatem acquirunt. Hæc cum ipsa uita incipit, & ubi ad statum uentum est, cessat, Materia siue fomenta incrementi sunt alimenta, quæ dũ crescit animal, copiosiora quàm per reliquum uitæ cursum esse oportet. Nam non solùm ut nutriatur corpus, uerùm etiam ut aliquid ipsi adijciatur, necesse est. Ideo & calor natiuus eo temporis spacio copiosior, ut materiæ multum uincere posśit. Quare Hipp. rectè scribit: Qui crescunt, plurimum habent calidi innati. Plurimo igitur indigent alimento &c.

Libro 1. apho. 14

Nutritiua est, quæ alimentum corpori asśimilat, siue quæ alimentum in substantiam corporis conuertit. Hæc ad indiuidui conseruationem est necessaria, & per omnem uitam durat. Nam omne quod uiuit, nutriatur oportet, ut Aristo. ait. Organa huius facultatis sunt: Os, gula, stomachus, hepar, uenæ. Obiecta sunt alimenta.

Lib. 2. de anima c. 4. & in li. de somno & uigilia ca. 3

Quomodo fit nutritio?

Vt nutritio fiat singulis particulis, quatuor aliæ facultates quasi ministræ additæ sunt: una membro familiare nutrimen-

trimentum attrahit: altera attractum tantisper dum alteretut, detinet. Tertia alterat. Quarta superfluum alienum per certos meatus excernit. Vocantur igitur Attractiua, retentiua, alteratiua, & expulsiua.

Quomodo alimenta corpori aßimilari poßunt, cùm sint planè dißimiles substantiæ?

Alimenta cruda non ut ingeruntur, nutriunt, sed præparantur prius, & aliquoties recoquuntur, ut quidquid alienum est à bono, separetur. Demum adponuntur partibus, adglutinantur, atq; assimilantur, Ita fit nutritio.

Suntne plures coctiones?

Tres sunt coctiones. Prima fit in stomacho. Secunda in hepate. Tertia in singulis membris.

Quomodo?

Ex cibo & potu ingesto uirtute & calore stomachi, uicinorumq; membrorum, fit tanquam puls quædam, χυλὸμ Græci uocant. Hæc est prima coctio. Chylus deinde è stomacho & intestinis per uenas meseraicas in hepar transuehitur, ibiq; in sanguinē cōuertitur. Hæc est secūda concoctio, & sanguificatio adpellatur. Sanguis ex hepate in uniuersum

corpus

corpus distributus ex uenis exudat, & in cauitatibus membrorum ceu ros quidam continetur. Quæ humiditas propriè nutrimentũ est, quod dum apponitur, agglutinatur, & assimilatur, nutritio fit. Est enim nutritio perfecta alimenti assimilatio.

De uirtute uitali.

Vitalis est, quæ corpori uniuerso uitalem calorem præbet. Huius sedes est cor, à quo per arterias cum sanguine in omnes partes corporis distribuitur. Huc & adfectus pertinens, de quibus in secunda parte agetur.

De uirtute animali.

Virtus animalis est, quę corporis partibus uim sentiendi & mouendi præstat. Huius domicilium Galenus, contra Aristotelem, cerebrum esse, rectè affirmat. Sicut autem hepar uenis, cor arterijs, ita cerebrum neruis, ceu canalibus quibusdam utitur, per quos sensum & motum omnibus partibus reliquis impartit. Sensus sunt duplices: Exteriores, & interiores. Exteriores quinq;: Visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Interiores: imaginatio, cogitatio, seu ratiocinatio, & Memoria.

Lib.1.de Hippoc. et Plato. dogmat. cap.3. Gal.li.9. metho. meden. cap.10.

Motus

Motus animalis est, quo membra seu partes corporis pro arbitrio mouentur. Organa eius sunt musculi.

De Actionibus, & Spiritibus.

Tot sunt actiones & spiritus, quot uirtutes, scilicet, Naturales, uitales, & animales. Virtutes enim actionum causæ sunt, spiritus instrumenta. Sunt autem spiritus purissimę & tenuissimę substantię, in principalibus mēbris, ut sint organa uirtutū, genitę. Vulgo spiritus definit esse uapor sanguinis purus, subtilis, &c.

Hæc de prima parte dixisse sufficiat. Qui integram de constitutione hominis notitiam habere cupit, legat Commentariū D. Philippi de Anima, in quo totus Homo egregiè describitur.

PARS SECVNDA.

PRAECEPTA GENERALIA, de sanitate tuenda, siue de usu rerum ad uitam necessariarum.

ERgò age quisquis eris, siue ista sequenda putabis,
Seu minus, & forsan splendidiora petis.
Hic quoq; ne dubita, pars est tibi iusta salutis,

Parua etiam magnum plurima pondus habent.
Sit tibi præcipuè simplex & recta uoluntas,
Velle animi sana conditione frui.
Quòd si non ualeas, frustra seruare laboras
Corpora, quæ medicæ munere mentis egent.
De affectibus animi. Omnia curarum fomenta relinque, nec ullis
Pectus habe pressum sollicitudinibus.
Anxia mens non ipsa sibi non rebus agendis
Tristitia Constat, ab hac uitium corpora sæpe trahunt.
Hinc uariæ pestes, morborum hinc mille figuræ,
Crede animum nostri corporis esse ducem.
Sæpe graues ista ueniunt ex arce labores,
Sicut ab aëreis pestilis aura plagis.
Lætitia. Quære igitur, sed honesta, tuis solatia curis,
Quæ tibi nec somni, nec loca sola dabunt.
Vtere conuiuis non tristibus, utere amicis,
Quos nugæ & risus, & ioca falsa iuuant.
Quem nō blanda iuuant uarij modulamina cantus,
Huic iecur, & renes, ægraq; corda stupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobile uocis opus.
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulcisonum reficit tristia corda melos.
Ira. Ira animis letale malum, procul absit, ab illa
Mors sæpe ingenijs corporibusq; uenit.
Turbat enim, cæcaq; animos caligine uersat,
Et sensus tota cum ratione rapit.

Sicut

Sicut enim tactæ ferro candente lacunæ,
Sic motu calidi sanguinis ira fremit.
Hinc subitis fractos accendit febribus artus,
Sæpius his etiam deteriora facit.
Hinc flauam ratione omni præuertere bilem
Conuenit, & causis non statuisse locum.
Quid referam nimio glis centia gaudia motu?
Quid referam nimio pectora fracta metu? Gaudiũ.
Cætera quid referam, quæ mentes plurima nostras Metus.
Euertunt, miseris noxia corporibus?

SCHOLIA.

Velle sana conditione frui. Primus gradus tuendæ sanitatis, est uoluntas & studium rectè ualẽdi, idq; de mente præcipuè intelligendum est. Nam corpus sequitur mentem tanquam ducem. Conandum igitur est, ut sit mens sana in corpore sano.

Omnia fomenta. Occasiones,

Non rebus agendis constat. Ideo poëta inquit:

Carmina proueniunt animo deducta sereno. Ouid. li. 1. de Tristibus Eleg. 1.

Pectus. Cor. Quia cor est sedes affectuum, in pectore collocatum.

Nec somni. In somno enim diurnæ cogitationes recurrunt, & ob oculos uersantur.

Loca sola. Solitudo enim auget atram bilem, & effectus eius, nempe tristitiam & metum.

Quære igitur. Remedium tristitiæ. Præstantissimum remedium est gaudiū. Contraria enim contrarijs, ut Medici scribunt, curantur & depelluntur.

Sicut enim. Alludit ad definitionem Iræ : Θυμὸς ζέσις ἐστὶ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν θερμοῦ.

Deteriora. Epilepsiam, apoplexiam, furorem, podagram, & subitaneam mortem.

Hinc atram. Flauam legendum. Remedium, uel potius cautio, siue præseruatio iræ. Quia enim corpora, in quibus bilis abundat, facilè incenduntur: Ideo cauendum, ne materia apta inflammationi in corpore reperiatur. Natura enī nō agit nisi in materiā prędispositā. Deinde occasiones, siue obiecta diligenter cauenda sunt. Id enim est, quod hic dicit, causis non statuendum esse locum. Sunt enim hæ duæ causæ iræ: Corpus biliosum, & obiectum, bilem mouens & incendens.

Cur Aristoteles iram probat. Scribit enim: Ira non ut duce, sed ut milite utendum?

Aristot. Sect.2. problemate 26. & lib.1. de anima ca.1. Ga. li.1. ca.4 de differ. feb. et in libro de causis morb. capite 2.

Gal. li.1. ca.4. de differen. feb.

Li.7. ca. 6. Ethi. ad Nico.

Hic immoderata ira, quæ hominem prorſus præcipitat, improbatur. Ariſtoteles loquitur de heroico illo impetu, quo homines feruntur ad obiectum arduum perſequendum, ratione monſtrante uiam.

ANNOTATIONES.

Expoſuit breuiter, quomodo & ex quibus rebus humanum corpus componatur: Nunc quo pacto conſeruetur, oſtendet. Vocatur hæc doctrina, ut ſuprà dictum eſt, ὑγιεινή, & in ſex rebus conſiſtit, in quibus explicandis ordinem Autoris ſequemur.

DE AFFECTIBVS.

Adfectus ſunt motus cordis, perſequentes aut fugientes obiecta ſenſibus oblata, ut Amor, odium, ſpes, metus, &c.

Duplices ſunt adfectus. Quidam ſunt ſubiti & uehementes motus: quidam diuturni. Subiti motus reliquis ſunt pernicioſiores. Nam omne ſubitaneum & uiolentum eſt naturæ inimicum. Conſtat autem multos terrore, ira, gaudio repentino eſſe extinctos, aut grauiſsimis morbis correptos. Ex diuturnis alij ſunt

Capit. 1. Scholæ Saler.

moderati, ut moderatum gaudium. Alij immoderati, ut odium, inuidia. Inter omnes affectus moderatum gaudium naturæ maximè conueniens & amicum est. Nam calorem naturalem excitat, spiritus uitales & animales temperat, & puriores reddit: atq; uerissimum est, quod
Prou.17 Propheta scribit: Cor lætum exhilarat mentem, tristitia tabefacit ossa.

Adfectuum alij alios humores cient. Metus & tristitia Melancholiam mouēt, Ira flauam bilem, Gaudium sanguinem, & spiritus à corde in totum corpus diffundit.

Rectè ne humores mouere dicuntur affectus?

Non. Verùm aliæ naturæ siue temperaturæ, alijs affectibus, propter humoris cognationem, magis obnoxiæ sunt: sicut aliæ materiæ alijs facilius ignē cōcipiūt. Biliosi reliqs faciliùs cōmouentur, Melancholici leui occasione, timore, aut mœrore afficiuntur. Sanguinei ad gaudium sunt prompti, &c. Discamus igitur primum omnium nos ipsos, hoc est, nostram naturā cognoscere, ut affectus recta ratione gubernare, & mala quæ ex immoderatis aut uiolentis adfectibus nascun-

naſcuntur, uitare queamus. Sunt etiam aliorum naturæ nobis cognoſcendæ, maximè illorum, quibus cum uiuimus, ut nos ad mores ipſorũ attemperare, eosq́; arte tractare ſciamus. Oportet enim nos amicorum mores noſſe, non odiſſe, ut in prouerbio dicitur Chiliad.2.centu.5. Prouer.96.

DE HIS QVAE AD CORpus pertinent.

DE EBRIETATE.

QVòd ſi uis conſtare animo, ſtudia, atq; labores
Corporis obſerua cum ratione tui.
Immodici ſenſus perturbat copia Bacchi,
Inde quis enumeret, quot mala proueniant?
Corporis exhaurit ſuccos, animiq; uigorem

Opprimit, ingenium strangulat, atq; necat.
Sed priùs in sicca gaudebit piscis arena,
Bacche oblite modi quàm tua damna canam.
Ergo modum præscribe Deo tam grande nocenti,
Cùm uenit accepta conditione, iuuat.

SCHOLIA.

Perturbat. Quia turbat spiritus organa sensuum. Est enim ebrietas perturbatio uirtutis animalis, & omnium actionum eius, ab immoderato potu profecta. Cato dicere solebat, Ebrietatem nihil aliud esse, quàm uoluntariam insaniam.

Senec. li. 12. epist. epist. 84.

Corporis exhaurit succos. Ebrietas replet corpus succis, Ergo non exhaurit.

Respon. Replet crudis & uitiosis humoribus, natiuam autem humiditatem opprimit, & bonum sanguinem, debilitato calore insito, degenerare facit.

Accepta conditione. Modicè, quantum necesse est. Nullum enim præstantius magisq; conueniens alimentum uino homini natura producit.

Effectus & incommoda ebrietatis, pete ex Plinio lib. 14. cap. de uitanda ebrietate. 22.

PROBLEMATA QVAEDAM
de Ebrietate.

I. *Quare alij alijs citiùs inebriantur?*

Quibus debile caput eſt, facilè inebriantur. Deinde, qui calidam & humidam cerebri temperaturam habent, ijs etiam ex facili caput impletur.

II. *Quare quidam ebrioſi ſobrijs diutius uiuunt?*

Id bonitati naturæ adſcribendum eſt, quę uincit incommoda potus. Quamuis autem ſatis diu uiuunt, multa tamen mala ob aſsiduam potationem experiuntur. Quòd ſi eiuſmodi homines continentem uitam uiuerent, nõ dubium eſt, quin longiſsimam uitæ metam ſine animi corporisq́ꝫ incommodis conſecuturi eſſent.

III. *Quare ebrioſi, cùm à potu abſtinent, malè habent & grauiter offenduntur?*

Quia natura non poteſt ferre ſubitas mutationes. Etſi enim ebrietas à natura aliena eſt, & ebrioſorum conſtitutio ſiue temperatura, uitio non caret, tamen longa potandi conſuetudine naturalis eſſe cœpit. Itaq; ſubita atq; inconſueta abſtinentia ebrioſus læditur. Rectè igitur Plinius capite de ebrietate, ſcribit, Conſue

tudine augeri bibendi auiditatem. Sicut enim hydropici quò plus potant, eò magis sitiunt, ita etiam ebriosis potando magis magisq́ȝ sitis excitatur.

IIII. *Quare inter potandum alij rubent, alij pallent?*

An quia in quibus calor debilis est, opprimitur, in quibus autem multus & fortis est, inflammatur potu uini?

V. *Quomodo uinum, cùm calefaciendi facultatem habeat, producit adfectus frigidos, ut cruditatem, pallorem?*

Vinum modicè sumptum, auget calorem natiuum, & bonum sanguinem gignit. Verùm cùm modum excedit, naturalem calorem uel obtundit, uel resoluit atq; debilitat. Debilitato calore, frigidi & crudi humores in corpore coaceruantur, unde frigidi morbi originē trahunt. Est autem pallor nota frigiditatis.

VI. *Quare ebrij balbutiunt?*

An quia humectato & multa humiditate grauato cerebro, nerui musculiq́ȝ linguæ relaxati minus ad motum idonei sunt?

DE PRAESERVATIONE
& remedio Ebrietatis.

Quo-

QVoniam uerò etiã temperantes interdum largius bibunt, aut ab alijs in cõuiuijs coguntur, ut plus solito se potu obruant, uisum est quasdam cautiones recensere, uel ut ne facilè inebriemur, uel ne ab ebrietate insueta nimiũ lædamur. Primum igitur est, ne multum inter bibendum comedamus, cibus siquidem distributionem potus ad uesicam remoratur. Deinde, ne in principio auidè & confertim pocula exhauriamus, sed paulatim. Tertiò cauendũ, quantum fieri potest, ne uaria potuum genera commisceantur, nisi alius potus alium temperet, ut bibentes uina fortia, per interualla Embecensem cereuisiam adiungere, maximè in fine possunt. Hæc enim calorem uini mitigat. Potest & aqua admisceri. Sunt qui pharmacis, Græci ἀμέθυσα uocant, utuntur ad arcendam ebrietatem. Alij amygdala amara, alij ius brassicæ cõditæ præsumunt. Dicitur absinthium manè ieiunis epotum, arcere ebrietatẽ. Item myrti flos, & myrrha, & ruta trita ex aqua. Cæterùm aptissimum ebrietatis remedium uomitus est, si modò corpora ad uomendũ idonea sunt, aut assuefacta. Ita enim quicquid in uentriculo cõtinetur,

tur, reijcitur, & cruditas prohibetur. Qui uomere non possunt, bibant copiose frigidam aquam, si modò uentriculus illam non auersetur, aut loram cereuisię. Hæc siquidem calorem uini temperant, & crapulam impediunt. Deinde quiescendum, & somno quod reliquum est, concoquendum, atq; conficiendum, nec surgendum nisi crapulam discussam esse intellexeris. Hinc constat, non rectè illos facere, qui temulenti discurrunt, & crudum corpus uehementer dimouent. Postridie non mox ingurgitandus est alius potus, ut quidam docent, hesternam crapulam matutina repletione curandam esse, sed corpus primùm omnium superfluitatibus exonerandum, deinde placidè exercendum, Nec manè uinum sublimatum cruditatis tollendæ gratia bibendum, sed potius aliquid zingiberis conditi assumendum. Quibus sitis molesta est, & fauces arent, his paretur iusculum ex aqua, uel tenuissima cereuisia. Quidã lauari & fricari caput curant, quorum morem non probo. Nam hoc pacto magis impletur & grauatur, nisi cruditas omnis sublata fuerit, ita demum rectè utrunq; fiet, ut reliquiæ uaporum discutiantur.

tiantur. Sed pergam ad alia.

DE EXERCITIIS.

MAnè relucentes caput erecturus in auras, *Frictio.*
Et caput & corpus leniter omne frica.
Tum porrò manibus puro de fonte lauatis, *Lotio.*
Os, oculos, dentes purior unda lauet.
Tum comato uagos, sed eburno pectine, crines, *Cōptio.*
Hæc cerebro res est non medicina leuis.
Dum licet, ante cibū stomacho sine pōdere corpus *Exercitium.*
Omne bis exerce, sed modicè & leuiter.

SCHOLIA.

Sine pondere. Vacuo, ieiuno.

Bis. Ante prandium, & ante cœnam.

Sanitas absq; exercitijs consistere aut durare non potest, sicut ignis sine uentilatione euanescit. Sunt autem exercitia animi uel corporis motus uehementiores, ualetudinis causa suscepti. Ex his quę corpus mouent ad sanitatis tutelam, reliquis sunt accommodatiora. Excitant enim, augent, & custodiunt calorem naturalem, alimenti digestionem in corpus adiuuant, membra corroborant, atque superfluitates expellunt. Si uerò modum excesserint, corpus uehementer exiccant, & bilioso humore implent, unde febres atq; calidi affectus nascuntur,

tur. Si intra modum subsistunt, frigidũ pituitosumq́ corpus efficiunt: Quod deinde obstructionibus uiscerum, comitiali morbo, apoplexiæ, destillationibus & fluxionibus obnoxiũ est. Priusquàm autem de generibus exercitiorũ dicam, quo tempore sint exhibenda, ostendam.

De Tempore.

Pleriq; hominum in ea sunt opinione, corpus à cibo mouendum esse. Ita enim fore putant, ut is melius considat in stomacho, & excitato calore faciliùs concoquatur. Quæ opinio erronea ac perniciosa est. Nam motus repleto stomacho uehementior alimentũ assumptũ traijcit & expellit, non sistit. Relaxat enim orificium uentriculi inferius. Ideo non satis fideliter sibi commissum alimentum detinere, multò minus concoquere potest. Deinde distrahit calorem, eumq́ ab officina coctionis in totum corpus dispergit, unde (etiamsi stomachus probè clausus sit) mala & imperfecta coctio sequitur. Ad hæc motus à cibo, quod grauissimum est, non solùm calorem distrahit, sed etiam crudum alimentum è uentriculo in omnes animales partes digerit atq; distribuit. Testatur etiam experientia,

multa

multa incommoda intempestiuas corporis motiones sequi: Lassitudinem totius corporis, sitim, dolores capitis, caliginem oculorum & mentis. Exhalant enim è uentriculo non probè clauso crudi & crassi uapores, qui spiritus animales turbant. Postremò uidemus bruta animalia sine ullo monitore pasta quiescere. Ex quibus omnibus sequitur, à cibo quiescendum potius, quàm exercitijs uacandum. Quod cùm ita sit, non uulgi opinionem, sed doctissimi Hippocratis consilium, tanquã oraculum, sequi debemus qui scribit: Labores cibos antecedant. *Libro 6. Epidem. Sec. 4. apho. 28.*

Cur igitur postea dicitur, A cibo ambulandum?

Non omnis motus est exercitium, sed uehementior tantùm, ut dictũ est, is improbatur. Leuis ambulatio non est exercitium. Quare eo tempore paulatim ambulare aut stare, non est alienum. Hoc enim pacto alimenta ingesta consident, & melius uniuntur. Quare uentriculus rectiùs clauditur, suumq; officium facit.

Cur quidam, qui uehementer se sumpto cibo mouent, non offenduntur, sed plurimùm se iuuari dicunt?

In

In causa est longa consuetudo, quæ res etiam naturæ aduersas uincit familiaresq́ꝫ efficit. Præstat tamen semper illa agere, quæ natura expetit, & quæ cum ratione consonant, quàm aliquid contra naturæ rationem suscipere, aut conari. Consuetudo enim seruire debet naturę, non natura consuetudini.

De Frictione.

Ad exercitia frictiones quoq; pertinent. Sunt autem frictiones leuissimæ exercitationes. Calefaciunt & aperiunt meatus corporis, reuocant calorem ab interioribus ad exteriora, & excrementorum insensibilem excretionem promouent. De generibus frictionum plura Medici tradunt, quos, si libet, consule. Hinc non obscurum est, quo consilio manè caput sit fricandum.

De alimentis.

Hippocrates triplicia esse alimenta omnium animalium scribit, cuius hęc sunt uerba: τὰ γὰρ σώματα, &c. *In libro de flatib.*

Cur igitur hic autor aërem omisit, siquidem nutrimentum est?

Cur omiserit nescio. Sed Medici omnes primo loco in hac artis parte de aęre agunt, neq; immeritò, est enim præci-

puum

puum alimentum, quo singulis ferè momentis ad uitæ sustentationem indigemus, quare nobis silentio non prætereundus.

De Aëre.

Rei rusticæ scriptores adeò curiosè aëris naturam expendunt, ut non habitandum esse nisi in loco salubri censeant. Hinc quidam primum gradum felicitatis esse dixisse fertur, bene habitare. Est autem aër optimus, qui prorsus est purus. Eiusmodi uerò fuerit, qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa Sardis & Hierapolim, aliubiq; in multis terrarum locis uisitur: nec qui ex cloacis, quæ urbem aut numerosum exercitum purgent, uitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob stagnum uel flumen uicinum nebulosus est: nec qui editis undiq; montibus, in cauo loco clausus, nullum recipit perflatum. Suffocans enim putrisq; est, similis ei, qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem, & perflatus defectum, plurimus aceruatur situs.

M. Cato cap. 1. de reru M. Varro li. 1. cap. 4. Columel. li. 1. ca. 4. Palladius li. 1. ca. 3. de re rusti. Cōst. Cæs. li. 2. ca. 3. de Agricul. Gal. li. 1. ca. 16. de Sanitate tuen.

De Odoribus.

Cognatus locus est de odoribus. Sicut autem fœtidæ res offendunt spiritus uitales, ita odorata suauiter recreant. Quapropter aër floribus atq; rebus odoratis temperandus est. Sed nunc ad reliqua alimenta ueniam.

De cibo & potu.

Alimenta dicuntur, quæcunq; corpori assimilari, siue in corporis partes mutari possunt. Horum alia (præter aërem) sunt liquida, alia solidiora. Illa potus, hęc cibi uocantur. In ciborum assumptione consideranda, tempus, qualitas, quantitas, modus, uarietas, ordo, &c. De quibus per occasionem dicemus.

DE TEMPORE.

Expectādum appetitum.

Prandia non adeas, nisi amor te cogat edendi,
Et uacuum stomachum noueris esse cibo.
Peius enim nihil est humano in corpore, quàm si
Mistio discordans fiat uterq; cibus.
Vina sitim, comedenda famem spectare decebit,
Inuito stomacho qualiacunq; nocent.

SCHOLIA.

Nisi amor te cogat edendi. Nisi uentriculus appetat.

Pran-

Prandia non adeas. Non capias cibum.

Et uacuum stomachum. Non est ingerendus alius cibus, nisi prior sit confectus, & excrementa expulsa.

Peius enim. Ratio.

Mixtio discordans. Pugnans.

Fiat uterq; cibus. Crudus & semicoctus. Cùm enim cruda semicoctis miscentur, dissidium oboritur.

Vina sitim. Non priùs comedendũ, aut bibendum, quàm necessitas, id est, sitis & fames urgent.

Inuito stomacho. Non appetente. Illa enim stomachum subuertunt, quæ stomachus auersatur.

ANNOTATIONES.

De appetitu.

Duplex est sensibilis appetitus: Fames & sitis. Fames est appetitus solidioris nutrimenti. Sitis est appetitus potus.

Cur dicis, sensibilis?

Omnia enim membra exhausta nutrimentum sibi familiare expetunt, uerùm sine sensu. Sed orificiũ uentriculi, quod est subiectum famis & sitis, dum sentit defectum, alimentum adpetit.

Quomodo igitur fit adpetitus?

Li. 1. ca. 7. de causis symptoma.

Galenus elegantissimè rationem, & diuersitatem appetitionum depingit, quem locum quia ualde eruditus est, subscribam: Cùm quodlibet animal in ambientẽ aërem per cutem dissipetur, principiò partes cuti subditæ inanes reddun tur. At natiua harum facultas est (quemadmodum in commentarijs de potentijs naturalibus demonstrauimus) ut cibum ex uicinis partibus ad sese alliciant, ut impleatur id quod erat inane, mox illæ rursus ex sibi uicinis, ac tertio loco eæ ex sibi proximis. Ita ex proxima quaque parte facto semper celeri tractu perinde quasi in choro quopiam tandem uenæ ad uentriculum productæ inanes euadunt, quæ & consueuerunt, & possunt cibum ex uentriculo ad se conuellere, ueluti stirpium radices in terrã demissæ. Quippe tota hæc actio cùm non sit animalis, sed naturalis, haud aliter in animalibus, quàm in plantis perficitur. Igitur terra uentriculi uice plantis tantisper promptum abundantemq; cibum ministrat, quoad anni tempora naturalem temperiem seruauerint: ueluti si aliquando ob squaloris excessum humor ipsius exaruerit, stirpes quoq; ob alimen

tipe-

ti penuriam exarescent. Animalibus uerò, utpote, quæ terræ (præter pauca quędam) non adhærent, fabrefecit natura uentriculum, ueluti promptuariũ quoddam cibi, quemadmodum stirpibus terram. Addidit insuper facultatem, qua penuriam sentiret, ut animalia ad cibum potionemq́; excitata, eodemq́; tempore implerētur, uocaturq́; huiusmodi plenitudinis desiderium appetentia. Hæc ortum habet à penuriæ sensu, cùm uenæ ex ipso uentriculo trahunt, ueluti mulgentes sugentesq́; : uentriculus uerò huiusmodi suctionē non ferens, sed tanquàm diuulsus huius molestiæ remedium cibum exquirit. Sic enim uenæ ad exhibitum cibum conuersæ, iam ex ipso, nõ ex uentriculo, trahunt alimentum. Accidit autem post exhibitionem, ut simul atq; uenæ ad cibos se conuerterint, uentriculus quoq; trahat ex ipsis ad sese, quantũ antea uenæ ab ipso detraxerant. Igitur suctionis sensus est fames. Cùm igitur uentriculus non appetit, signũ est membra nondum refectione indigere, sed satis alimentorũ in promptu habere. Itaq; si quid tum ingeritur, grauatur natura, non iuuatur. Et rectè dicit Autor:

Inuito stomacho qualiacunq; nocent.

DE MODO, SIVE QVOTIES sit assumendus cibus.

Cibus. *BIs tibi quoq; die cibus est sumendus, at ille*
Sit bene conditus, sit leuis, & modicus.
Satietas. *Mœsta procul fugiant longæ fastidia mensæ:*
Sic pota ut sitias, sic ede ut esurias.

SCHOLIA.

Bis tibi. Bis comedendum in die. Pueri autẽ & senes ab hac regula excipiunt. Nã pueri, quoniã crescunt, plurimo, & propter uasorum exiguitatem crebro alimento opus habent. Senum autem uires sunt debiles, calor est exiguus, paucis igitur fomentis egent, quæ crebrò potius quàm simul offerre oportet.

Sit bene conditus. Probè coctus, uel præparatus, non crudus. Ita enim malim hũc locum intelligi, quàm de condimentis. Nam homini cibus utilissimus simplex, aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, &c. autore Plinio. Adhæc nõ conueniunt condimenta omnibus naturis. Nam calidis & biliosis inprimis noxia sunt.

Capit. 6. Sch. Sal. Lib. 11. cap. 35.

Sit

Sit leuis. Coctu facilis, ἀνακλοίωτος.

Et modicus. Respectu caloris.

Mœsta procul fugiant. Nec cœna nec prandium protrahi debent iusto diutius. Impeditur enim concoctio. Et illa occasione diu ob oculos obuersantibus cibis, plus quàm par est ingeritur.

Sic ede ut esurias. Non est ad satietatem usq; comedendum, sed quantum ualetudo postulat. Quoniam uerò plerunq; & plus appetimus quàm par est, & conspectu ciborum irritato appetitu, plus quàm necesse est ingerimus: Ideo consuluntautores, ut in tempore finem edendi faciamus. Cōueniunt hæc cum Ouid. lib. 3. de arte amandi.

Néue diu præsume dapes, sed desine citra
Quàm cupias, paulò quàm potes esse minus.

ANNOTATIONES.

De quantitate.

De quantitate alimentorum uerissimum atq; utiliss. præceptum M. Cicero tradit, cùm scribit: Tantum cibi & potionis adhibendum esse, ut uires reficiantur, non opprimantur. Non autem solùm immoderatis alimentis oppri- *De Senectute.*

muntur, & suffocantur uires, sed etiam defectu resoluuntur. Quare ex caloris quantitate quid facto opus sit, colligere oportet. Debet enim alimentum semper ἀνάλογον esse innato calori. Hîc uariat pro ætate, uitæ genere, tempore anni, constitutione cœli, & similibus. Nam

Aph.14. lib.1. qui crescunt, ob caloris copiam, copioso nutrimēto indigent. Sic Athletæ quia reliquis calidiores sunt, liberalius etiam

Apho. 15 lib.1. comedant necesse est. De tēpore Hipp. scribit. Ventres hyeme & uere natura calidissimi sunt, & somni longissimi. His igitur temporibus alimenta copiosiora

Ari. sec. 26. proble. 45. sunt exhibenda. Spirante Borea animantia plus appetunt & concoquunt, quàm dum Auster spirat.

De qualitate.

Duplices sunt cibi: Quidam tantùm nutriunt: quidam præterquàm quòd nutriunt, etiam alterant corpus. Illos simpliciter aut absolutè cibos, hos cibos medicamentosos uocant. Quidam enim calefaciunt, quidam refrigerant, quidam exiccant, quidam humectant, quidam aluum astringunt, quidam soluunt, alij flatuosi, alij flatus discutiunt, quod medicamentorum proprium est, de qua dif

ferentia in hoc opuſculo nulla fit mentio.

De uarietate.

Varietatem ciborum Medici iure improbant. Cùm enim non omniũ eadem ſit natura, neceſſe eſt coctionem diuerſitate diſtrahi, quod Hipp. ſignificare uoluit, dum ſcribit: Τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει. Huic conſonat illud Ariſtot. Ποικιλία νοσώδης τροφῶν. Adde quòd uarietate uehementer gula irritetur, cùm ſimplicis & unius cibi facilè ſacietas homines capiat.

Cap. 6. Sch. Sal. In lib. de flatibus. Se. 1. problem. 15.

De ordine.

Cùm plerunque fercula in una menſa diuerſa ponantur, conſiderandum quid primo loco ſit ſumendum, quid ultimo. Conuenit autem inter omnes Medicos liquidiora, & quæ faciliùs concoquuntur, ante alios cibos aſſumenda eſſe.

Cor. Celſus lib. 1. cap. 2. Gal. li. 2. ca. 11. de aliment. facul.

Differentia inter potum & cibum.

Differt potus à cibo, quia illo citiùs nutrit. Id fit propter ſubſtantiæ tenuitatem. Citiùs enim penetrat. Ergo & citiùs alit. Eſt etiam uehiculum cibi, ſeu, ut Græci loquuntur, ὄχημα τροφῆς.

Hipp. in fine libr. de alimento.

Eſt ne aqua potus?

Triplex eſt potus. Vnus qui non nu-

rit, talis est aqua. Nam non nutriendi causa, sed ut digestionem in corpus adiuuet, assumitur. Alius est qui nutrit, ut uinum, cereuisia. Tertius, qui non solùm nutrit, sed etiam alterat, ut uina, & cereuisiæ conditæ. Talis potus rectè medicamentosus adpellatur.

Cap. 38. Sch. Sal.

Est ne à potu inchoanda cœna, ut uulgo dicitur: De potibus incipe cœnam?

Non puto. Cùm enim diluendi cibi gratia sumatur, sequitur non priùs bibendum, quàm cibi sint assumpti. Scribit Galenus, Vina ieiuno stomacho sumpta plurimùm nocere. 1. 6. apho. com. 28.

Vtrum est salubrius, inter edendum bibere, aut finita mensa, sicut iumenta faciunt. Vnde Germani prandium equorum uocant, in quo nihil bibitur?

Cap. 22. Sch. Sal.

Affirmare rationibus non possum, utrum melius sit. Sequar igitur uulgarem uersiculum: *Inter prandendum, sit sæpe parúmque bibendum.* Quanquàm alterum quoq; nō admodum improbo, maximè si tempore confirmatum est. Qui inter edendum bibunt, parcius, & sæpius faciunt: qui post cibum, largius.

Cur igitur medici prohibent post cibum bibere?

Pro-

Prohibent non immediatè, sed dum clauso stomacho cōcōctio inchoata est.

Ergo nihil est bibendum post cibum?

Nihil nisi absoluta prima coctione. Tunc enim non impedit naturam, sed ut celerius χυλὸς penetret, & ad hepar perueniat, facit. Quòd si citius sitis urget, necessitati & defectui succurrendum est.

De bellarijs?

Quæstio hoc loco est de secunda mensa, siue de bellarijs, ad quam facile est ex superioribus respondere. Quæ facilè corrumpuntur ante cibum, quæ difficulter coquuntur, aut astringendi facultatē obtinent, post cibum assumere oportet. Cæterùm bellaria, quæ ex similagine fiunt, concoctu difficilia, & mali succi sunt, uisceraq́; obstruunt.

DE EXERCITIIS animi.

NEc properè à mensa studijs intenderis unquam,
Sed tribus, aut horis quattuor inde uaca. *Studium à cibo.*

SCHOLIA.

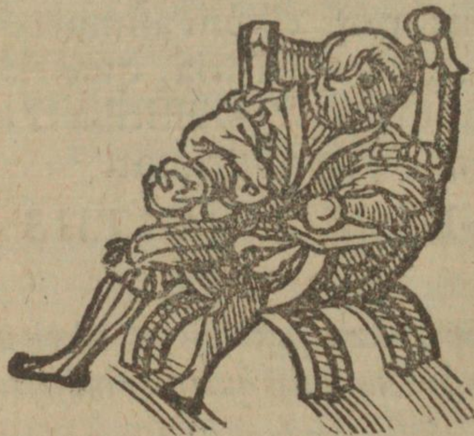
Nec properè. Non statim ingenium à cibo exercēdum est. Si enim corpori perniciosus est motus uehemens, ut suprà diximus, multò magis animo.

Horis

Horis quatuor. Hoc intelligendum est de uehementioribus exercitijs, non de quolibet animi motu: Alioqui enim nimium temporis sine fructu studiorum periret.

Suprà diximus duplicia esse exercitia, Animi & corporis, de illis priùs tractatum, nunc de reliquis agit. Sunt autem exercitia animi, imaginationes, cogitationes, exercitationes memoriæ. Imò tota nostrā studendi ratio potissimùm in ingenio exercendo consistit.

DE SOMNO MERIDIANO.

Somnus à cibo.

Qvòd si fortè tibi quiddam dormire necesse est,
Altera post epulas fluxerit hora uide.

SCHOLIA.

Si dormire necesse est, Duplex est somnus: No-

Nocturnus & diurnus. Natura noctem quieti & somno destinauit, diem uerò laboribus & exercitijs. Igitur somnus nocturnus est naturalis. Diurnus uerò à natura alienus, & ab omnibus autoribus improbatur. Quia uerò negocia, aut insomnia interdum istum ordinem interturbant, & tamen quieti nihil detrahi oportet, interdiu, quod noctu neglectũ, compensandum est. Ideo dicit: quòd si necesse est quiddam dormire. Non probat meridianum somnum, sed quid urgente necessitate agendum sit, docet. Capite 3. Sch. Sal.

Quare noctu potius quàm interdiu dormiendum?

Primò, Quia, ut diximus, ordo naturalis, qui nequaquam confundi debet, id postulat. Deinde, quia nox frigida & humida est: Frigiditas autem & humiditas somnum inducit. Tertiò etiam ad conciliandum somnum, non parum tranquillitas nocturna facit. Simile enim simili gaudet & conciliatur. Turbæ autem somnum impediũt, interrumpunt, non accersunt.

DE QVIETE.

Ocia perturbant stomachum, iuuat actio, ni sit Ocium.
Nondum concocto turbidus ille cibo.

SCHO-

SCHOLIA.

Ocia perturbant. Id est, lædunt.

Iuuat actio. Patet. Verùm ocium nõ per se (nihil enim agit) sed ex accidenti stomachum offendit. Cùm enim non exercetur corpus, superfluitates colliguntur & coaceruantur. Vnde etiam stomachus grauatur.

Turbidus. Occupatus, impeditus. Nam non est, crudo existente cibo, exercitium adeundum.

Non solùm exercitia, sed etiam quies ad ualetudinem tuendam necessaria est. Nam,

Libro 1. epist. 4. Heroid.

Quod caret alterna requie, durabile non est:
Hæc reparat uires, fessaq; membra leuat.

Vt elegantiss. poëta Ouidius scripsit. Est igitur effectus quietis, recuperare uires. Nam assiduus labor resoluit calorẽ, & uires exhaurit. Ideo interponitur quies, ut animal ad se redeat, ac durare queat. Eleganter igitur alternam quietem uocat. Sicut enim non semper laborandum, ita nec semper quiescendum.

DE GENERIBVS EXercitiorum corporis.

VTili-

VTiliter uegetant uocalis uerbera linguæ, Exercitium.
Arma, pilæ, saltus, tessera, cursus, equi.
Qui benè concoxit, multo satis ille labori est: Concoctio.
Qui malè, præscripta se ratione gerat.

SCHOLIA.

Vtiliter uegetant. Commodè exercent. Aëtius Tetrab. 1. Serm. 3. cap. 6. & 7.
Vocalis uerbera linguæ. Clara lectio, huic cognata est cantatio.

QVAESTIO.

Vtrum uectio uel equitatio sit salubrior?

Equitatio. Est enim motus magis actiuus, & æqualis, uectione mouetur corpus uariè, & inæqualiter, nunc in hanc, nunc in illam partem, nunc celeriùs, nunc tardiùs, pro uiarum natura. Hinc fit, ut stante curru, quasi uertiginem sentiant, qui uehuntur: quod equitantibus usuuenire non solet. Est tamen equitatio debiles pedes habentibus inimica. Stomacho uerò & coxis utilissima. Plinius lib. 28. cap. 4.

Equi. Equitatio, hæc est debilibus pedibus & cruribus inimica.

Multo satis ille labori est. Aptus est grauioribus exercitijs.

Præscripta. Leuius se exerceat.

Hic

Li.1.ca.1 Hic locus ex C. Celso sumptus est, cuius uerba cùm plurimum lucis ad præsentem materiam adferant, subijciam. Prima autem eius curatio exercitatio est, quæ semper antecedere cibum debet. In eo qui minus laborat, & bene concoxit, amplior. In eo qui fatigatus est, & minus concoxit, remisſior. Commodè uerò exercent, clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio.

ANNOTATIONES.

Varia sunt genera exercitiorũ. Quædam enim corpus & animum simul exercent, ut ludus paruæ pilæ, teste Gale. ars digladiatoria. Quædam solùm corpus, ut ambulatio. Ex his alia omnia corporis partes æqualiter mouent, quæ rectè uniuersalia dicuntur, ut gladiatoria. Alia tantùm quasdam partes, particularia dicta, ut lectio clara, ambulatio, remigatio, Lectio enim clara pectus mouet, ambulatio pedes & crura; remigatio brachia, & superiorem corporis partem.

DE CRAPVLA.

VT peccat, stomachum qui mole grauauit iniqua,
Sic plerunq; nimis continuisse nocet.

SCHO-

SCHOLIA.

Mole iniqua. Nam ubi cibus præter naturam plus ingestus est, is morbum facit. Hîc Medici faciũt duplam repletionem cibi. Ad uasa, & ad uirtutem. Ad uasa uocant, cùm plus ingeritur, quàm stomachus aut commodè ferre, aut complecti potest, unde distentio, & aliorum uicinorum membrorum compresſio, & quo minus probè stomachus claudatur, sequitur. Ad uirtutem, cùm natura grauatur, id est, cùm non seruatur proportio cibi ad uires siue calorem. Nam etsi uentriculus oblatum alimentum facilè capit, tamen uires id uincere & concoquere non possunt. Debilitantur igitur uires, obtunditur calor, oritur cruditas, quæ est, ut Mesue scribit, morborum mater. De hac repletione Autorem nostrũ intelligo, quanquàm de utraq; uera est sententia.

Libro 2. apho. 17 & ibidẽ Galen. in cõmen.

Galen. de medica artis constitut. ca. 17.

ANNOTATIONES.

Rectè uulgo dicitur: Saluberrimum esse uesci citra saturitatem, & impigrè laborare. In ijs enim duobus præcipuè tota ratio tuendæ sanitatis consistit. Cùm autem sanitas maximè sit secundum na-

Hippoc. epide. li. 6. Sec. 4 apho. 20

Gal. lib. 1 ca. 4. & 5. de Sani. tuen. turam, & συμμετρία quædam primarum inter se qualitatum, sequitur omne immoderatum, eo quod à natura alienum est, etiam sanitatem corrumpere. Quare crapula bonam corporis ualetudinem uehementer lędit, mentis actiones impedit. Plenus etiam uenter non gignit tenuem sensum: Impedit enim, debilitat, & opprimit calorem natiuum, ad quem alimenta respicere debent.

Chilia. 3. cent. 6.

Prou. 18.

DE ABSTINENTIA, *siue* Fame.

Sicuti nimia repletio, ita quoq; nimia abstinentia naturæ inimica est, sed diuersa ratione. Hæc enim exhaurit uires, dissoluit calorem naturalem, natiuam humiditatem consumit, & corpora extenuat. Nam calor natiuus non potest esse ociosus, deficiente nutrimento in corpus agit, & bonos succos depascit. Optimum autem abstinentiæ genus est uesci citra saturitatem. Postulat tamen nonnunquam necessitas, aut corporis dispositio, ut aliquandiu à cibo abstineatur. Fieri enim non potest, quin ex assidua illa & quotidiana comestione, atq; exerciciorum intermissione, aliquid crudorũ humo-

humorum in corporibus colligatur, ad quos conficiendos utile est certis tempo ribus, uel prandium, uel cœnam neglige re. Nisi enim id fecerimus, aucta cruda materia tandem morbos producit. Possunt igitur cum magna utilitate talia corpora ieiunare. Calidis uerò & siccis naturis aduersisss. res est inedia. Quare ieiunia uitent.

DE BALNEIS.

LOtus ubi exieris thermas, fuge frigora: pransus
Stare potes, modicè, si libet, ire potes.
Stantis enim cibus in stomacho consedit, euntis
Est eadem ratio, si pede tardus eat.

Balneum Quatenus standum eundumq́;.

SCHOLIA.

Thermas. Hîc impropriè ponit pro balneo artificiali.

Capit. 2. Scholæ Salernit.

Fuge frigora. Aërem frigidum. Duæ sunt causæ, quare à balneo calido frigus uitari oporteat. Prior, quia omnis subita alteratio est naturæ molesta & inimica. Altera, in balneo corporis meatus, πόροι dicti, relaxantur, atq; aperiuntur. Itaq; facilè frigidus aër rarefactum corpus penetrare atq; lædere potest.

Cur igitur quidam, antequàm egrediuntur balneum, aqua frigida perfundunt corpus, idq; plurimùm conducere experientia testatur?

Hoc eò fit, ut calor naturalis, circundante aëre calido, balneis & frictionibus dissipatus, inq; totũ corpus distractus, recolligatur, & ad originem repellatur. Itaq; perfusio tantùm momentanea est. Ad hæc aqua ob crassitudinem suam, nõ ita potest penetrare corporis meatus, ut aër tenuissimæ substantiæ. Verùm talis perfusio crassioribus, & corpulentis potissimùm competit.

Pransus stare. Causa suprà dicta est.

Stantis enim. Ratio.

ANNOTATIONES.

Duplicia sunt balnea. Spontanea & artificialia. Spontanea thermæ uocantur. Varia sunt genera thermarum, & diuersę

naturæ,

naturæ. Referunt enim uires illarum rerum, quas resipiunt. Omnes tamen uim exiccandi corpora habent, quare humidis, laxis, & quæ exiccari operæprecium est, conueniunt.

Artificialia sunt triplicia: Ignea, aërea, aquea. Ignea, cùm aliquis lapidibus candentibus sudoris prouocandi gratia insidet. Aërea, quando uaporibus simplicibus, uel medicatis sudor mouetur, cuiusmodi uulgaria sunt balnea. Aquea, cùm in aqua lauamus. Hæc sunt aut frigida, aut calida. Calida uim habent humectãdi, resoluendi, digerẽdi, molliẽdi, mouendi somnũ. Hęc omnibus sanis idonea sunt: frigida uerò nón nisi iuuenibus, carnosis, & æstiuo tempore conferunt, macilentis inimicissima sunt. Est enim frigus neruis, neruosisq́ue membris inimicũ. Macilentorum nerui ob carnis inopiam expositi læsioni sunt. Vnde & Poëta Tragicus Euripides uerè dixit: ψύχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. *Citatur à Cic. li. 16. epist. familiar. epist. 5.*

DE EXCREMENTIS.

Meiere profuerit, quoties uesica laborat: *Mixtio.*
Fece grauis uenter nec cohibendus erit. *Excretio*

Crepitus Nec flatum retine, nisi noxia cogat honestas,
Hîc est, natura præside, turpe nihil.
Ructus. Edicto uetuit, crepitus ructusq; teneri
Claudius, ô Medici principis imperium.

Lege Suetoniũ in eius uita cap. 32.

SCHOLIA.

Meiere profuerit. Vrina quoties necessitas exigit, reddenda, nec diutius iusto retinenda. Retentio siquidem eius longa, interdum urinæ suppressionem adfert, interdum calculum, aut difficultatem mingendi: item aquam intercutem efficit. Nec tamen illos probo, qui canum more assiduè mingunt. Præter alia enim incommoda, in postrema ætate retinere urinam ægrè possunt. Laudo igitur eos, qui statis temporibus excrementa uesicæ, maximeq; alui excernunt, ut sine impedi-

Capit. 1. Sch. Sal.

pedimento ſuum munus adminiſtrare poſsint. Ideo enim natura ueſicæ colli & ſedi muſculos addidit, ut continere excrementa aliquandiu poſsint.

Fece grauis. Excrementa alui non ſunt ultra iuſtum tempus retinēda. Nam uentoſitates & tormina generant, & caput offendunt.

Nec flatum. Crepitum. Hinc etiam inflationes, crepitus, colica, dolores capitis, & uertigo oriuntur. De ructu eſt idem iudicium. *Cap. 42 Sch. Sal.*

ANNOTATIONES.

Dixi ſuprà, alimenta eſſe quæ in ſubſtantiam conuerti poſsint. Conſtat autem, etiamſi multa & uaria edulia capiantur, parum admodum tamen retineri, & membris aſsimilari. In cauſa eſt magna diſsimilitudo alimentorum, & partium nutriēdarum. Quoniam igitur nec uniuerſus cibus & potus in chylum, nec chylus totus in ſanguinem, nec ſanguis omnis in membrum conuertitur, neceſſaria in corpore excrementa exiſtunt, quæ quia nullum uſum præſtant, & capiti oneri, non adminiculo ſunt, excernantur neceſſe eſt. Excrementa igitur

dicuntur, quæcunq; ab alimentis separata, alendo corpori non idonea sunt. In omni enim coctione superflua & inutilia separantur, quarum quædam spontè à corpore exeunt, quædam à nobis excernuntur. Hæc sunt triplicia. Crassa, fluida, & halituosa: Crassa, ut excrementa alui: fluida, ut urina: flatuosa, ut flatus, ructus, de quibus generale præceptum est, excremēta esse tempestiuè excernenda.

Sed quomodo reliqua excernuntur excrementa?

Suprà dixi singulis particulis insitam esse facultatem quandam, qua inutilia & molesta à se depellunt. Hæc etsi naturalis est, & spontè agit, tamen iuuatur calore natiuo, motu corporis exuscitato, dilatante meatus, & excrementa ad expulsionem quasi præparante. Huius generis sunt: sudor, sordes corpori adhærentes, & quęcunq; in sensorijs colliguntur excrementa. Hæc nos deinde auferre oportet.

Vrina.

Vrinam pleriq; definiunt, esse serum sanguinis, ex hepate & uenis per renes in uesicam delatum. Est enim aquositas à sanguine in renibus segregata, & in uesica

ſica paulatim collecta. Huic cognatus eſt ſudor. Nam eſt etiam aquoſum excrementum, quod per poros cutis guttatim expellitur.

DE PRANDIO ET Cœna.

Esſe magis frugi cœnam, quàm ſumptibus auctã,
Lauta quidem, ſed non fercula multa uelim.

ANNOTATIONES.

Vsitata & à multis agitata, & quæ in utranq; partem disputari solet, hoc loco quæstio est, utrum uidelicet sit largius prandendum, uel cœnandum. Quæ cùm ad hanc materiam propriè pertineat, & ab Autore attingatur, præterire nullo modo possum. Subijciam igitur breuiter rationes, quibus plus cibi in cœna assumendum esse, probari potest. Deinde ostendam causam, quare quidam diuersum sentiant. Postremò meam quoq; sententiam de hac quæstione adiungam. Ex superioribus constat, qualitatem alimentorum debere innato calori proportione respondere. Calor autem noctu, & propter quietem, quamobrem & sanguis introrsum concedit, & propter nocturnum frigus in interioribus auctior est, quàm interdiu. Plus igitur cibi quàm in die concoquere potest. Adde quòd longius spacium est, ad conficiendum alimentum, à cœna ad prandium, quàm ab hoc ad illam. Hæ sunt, ut mihi quidem uidetur, satis bonæ rationes, alias studio breuitatis omitto. Qui uerò diuersum sentiunt, magis autoritate & recepta cõsuetudine, quàm rationibus mouentur. Dicitur enim uulgari uersiculo : *Vt sis*

noctē

nocte leuis, ſit tibi cœna breuis. Idem hic autor ſcribit. Verùm hæ ſententiæ non collatione prandij, ſed cœnæ intelligendæ ſunt. Nam etſi largius comedendum ueſperi, quàm meridie, modum tamen ſeruare ubique expedit. Eſt etiam ratio, quæ obſtare uidetur. Interdiu plus diſſoluitur & diffluit à corporibus, propter motus & aëris calidita tem. Ergo hoc nomine plus cibi in prandio, quàm cœna capiendum. Hoc eſt ſpecioſum argumentum, quod cum illo, quare hyeme uberius edendum, quàm æſtate, concedit. Quanquam aliqua diſsimilitudo eſt. Ad conſuetudinem, quæ in omni uita plurimum ponderis habet, & quaſi alteram naturam inducit, tantùm reſpondeo ex Hipp. qui ſcribit: Longo tempore conſueta, etſi inſuetis deteriora ſunt, minus tamen illis moleſtiæ adferre. Seruiendum igitur conſuetudini potius, quàm rectæ rationi: uerùm ſi ſimpliciter de nondum ad alterutrum adſuefacto pronunciandum, præſtat ueſperi pleniore alimento frui. Atq; hæc de ſanis tantùm, & quorum caput inculpatam ualetudinem habet, quiq; nocturnis morbis non uexantur, intel-

Capit. 5. Scholæ Salernit.

Libro 2. apho. 50

intelligo atq; ſentio. Qui autem ex capite laborant, aut catarrho moleſtantur, illos ad noctem parcius comedere oportet.

DE VIGILIIS, SIVE NOcturnis lucubrationibus.

Studium à Cœna.

A *Cœna uigilans unam ne exceſſeris horam,*
Ne cerebro noceat nox uigilata tuo.

SCHOLIA.

Vnam. Ego multas horas, legere malim Tam citò enim à ſumpto cibo, cubitum ire, & inſalubre (replet enim caput) & à uocatione cuiuſq; alienum eſt. Sententia igitur eſt, nocturnas lucubrationes, maximéq; ueſpertinas, eſſe fugiendas. Nam matutinæ ad ſtudia alioſq; labores aptiſsimæ ſunt, quod primùm antiquiſsimus poëta Heſiodus, hoc uerſu teſtatur:

Libro 2. ἔργ. καὶ ἡμερ.

Ἠώς τοι προφέρει μὲν ὁδοῦ, προφέρει δὲ καὶ ἔργου.

Idem Ariſt. 1. Oeconom. cap. 6.

Ouid. li. 1. de arte amandi

Ne noceat cerebro. Ratio. Nam uigiliæ immodicæ cerebrum offendunt, temperaturam eius exiccant, delirium accerſunt, impediunt etiam coctionem alimentorum, & cruditates efficiunt, quibus corpora decolorantur.

Attenuant iuuenum uigilatæ corpora noctes.

DE SOMNO.

Quando cubitum eundum, quandoq; ſurgendum.

Occiduo cum ſole cubilia ſtrata ſubintra,
Tu quoq; de plumis, hoc redeunte, redi.
Sic etenim ratio naturæ ſuadet, & illas
Condidit ingenijs corporibusq; uices.
Tempora nam ſomno nocturna, diurna labori
Cùm daret, hæc uoluit nos data iuſſa ſequi.

SCHOLIA.

Sic etenim. Cauſa. Natura enim deſtinauit noctem ſomno & quieti, diem uerò laboribus. Hæc eſt una ratio, etiam idiotis nota, ſed non contemnenda. Sunt duę alię magis philoſophicę. Prior: Nox temperamento ſuo, uidelicet humiditate &

te & frigiditate somnum mouet. Altera, quies nocturna ad conciliandum somnum plurimum momenti adfert. Turbæ enim somnum impediunt, atq; interrumpunt.

Eclog. 5.

Cur, quum strepitus somnum impediat, Virgilius scribit: Sæpe leui somnum suadebit inire susurro?

Id intelligendum de leui murmure, nõ de uehementi strepitu, qualis interdiu est discurrentium, equitantium, curruũ. Ad hæc diurnum siue pomeridianum tempus ad perficiẽdam coctionem non sufficit.

QVAMDIV DORMIendum?

SEd quia tardat hyems Phœbũ, quia tẽpore meßis
Exorta citius luce colorat humum:
Ipsa parens rerum tibi tres aut quatuor horas
Deputat, hæc iustæ tempora noctis erunt.

Somnus naturalis

SCHOLIA.

Sed quia. Occurrit tacitæ obiectioni. Maxima est dierum & noctium inæqualitas: tempore æquinoctiorum æquales sunt dies, aliàs inæquales. Hyeme sunt noctes longissimæ, æstate breuissimæ. Absurdum autẽ & alienũ uidetur, somni spacia eodẽ modo uariare, & incerta esse. Quare subijcit: Ipsa

Ipsa parens. Natura, quæ secundum Philosophos est causa omnium rerum naturalium.

Tres aut quatuor horas. Septem horæ plerunq; somno sufficiunt. Aliàs tamen alijs diutius somno indulgendum. Terminus igitur somni est perfecta ciborum concoctio, quæ ex uigore & alacritate tum corporis, tum animi cognoscitur. Ructus & uentris contractio imperfectam coctionem arguunt. Capit. 4. Sch. Sal.

Estne unum & certum spacium concoctionis?

Non. Sed uariat, pro calore & ingesti cibi quantitate, aut qualitate. Nam pauca & probè præparata citiùs: multa uerò, uaria, aut non ritè cocta, aut quæ difficulter alterantur, tardiùs à calore confici atq; concoqui possunt. Neq; igitur cibus unum habet in omnibus præfinitum tempus, neq; potus. Quare concoctionis absolutionem prędictis signis æstimare satius est, quàm tempore definire.

QVOMODO CVbandum.

DOrmiture latus dextrum preme, manè sinistrum,
Ingestum ratio concoquit ista cibum.

SCHO-

SCHOLIA.

Dormiture. Principiò in dextro latere cubandum, deinde in sinistro.

Est ratio. Quia iuuat alimenti coctionē. Deinde, unum latus non sufficit sustinendo semper totius corporis oneri. Est igitur opus uicissitudine.

ANNOTATIONES.

Cap. 4. Sch. Sal. Quatuor sunt formæ decubitus: Pronus, supinus, in dextro latere, & sinistro. Pronus non omnino inutilis est. Promouet enim concoctionem, sed facilè oculos offendit. Ita enim cubantibus superfluitates in oculos declinant, maximè si fuerint natura debiliores. Supinus ab omnibus damnatur, ac grauissimorum morborum, incubi, apoplexiæ, stuporis, occasio est. Est igitur in lateribus cubandum.

Appendix de somno.

Aeg. ca. 97. Somnus est quies facultatum animalium, ab utili humiditate cerebrum madefaciente, proueniens, cuius duæ sunt differentiæ, ex temporis diuersitate sumptæ. Nocturnus, & diurnus. Vtilitates somni sunt, leuare lassitudinem corporis, iuuare concoctionem, humectare membra exercitijs exhausta, interiora calefacere.

lefacere, & corporis & animi dolores mitigare, perturbatam mentem emendare, Immoderatus somnus calorem obtundit, caput replet malis humoribus, ueternum inducit.

QVAESTIONES.

Quomodo uapores è uentriculo exhalant, cùm orificium eius, dum cibus coquitur, sit clausum?

Vapores sunt tenuissimæ substantiæ, quare nunquàm tam arctè clauditur, ut illos intercipiat, aut omnino exire prohibeat.

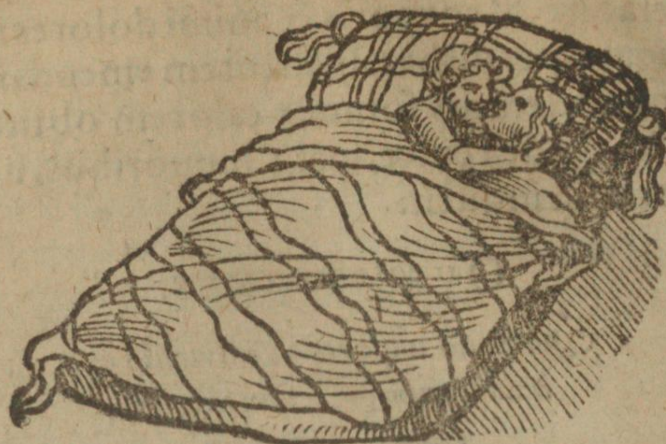
Quare non à prandio etiam dormitur, cùm non secus atq; à cœna uapores exhalent?

Quia natura, temperatura diei, & turbæ obstant.

Quare primus somnus omnium est profundißimus?

Quia ineunte nocte, & crassiores & copiosiores fumi ex prima coctione caput occupant. Vnde cerebro grauato profundus sequitur somnus.

DE VENERE.

Venus. *Quæritis an Veneri liceat parêre uocanti?*
Hîc quoq; erit certus (sicut ubiq;) modus.
Multa Venus uires exhaurit, spiritibusq́;
Noxia, consumit corpora mille modis.
Rara leuat, corpusq́; iuuat Venus. Optima uita est,
Quæ neq; casta nimis, nec nimis est petulans.
At tu, cui studij flores, fructusq́; petuntur,
Si poßis Venerem spernere, sanus eris.
Nanq; nec Aonidū Venus improba ludit in hortis,
Nec turpes flammas Musa pudica probat.
Ipsa gubernatrix studiorum casta Minerua est,
Artibus ingenuis est inimica Venus.

SCHOLIA.

Quæritis. Prima quæstio est, an liceat re Venerea uti, & an Veneris usus sit secundum naturam, cùm Veteres conseruationē genituræ inter saluberrima tria recensuerint.

Modus.

Modus. Responsio. Moderata Venus conceditur. Videtur autem Autor alludere ad illam Hippo. sententiam. πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πάντα μέτρια. Moderatum autem ad aliquid dicitur. Nam quod calido & humido moderatum, id sicco inimicum est. Quilibet igitur ex sua natura, non ex alia, quantitatem æstimet. *Libro 6. epid. sec. 6. aph. 5.*

Multa Venus. Incommoda Veneris immoderatæ. *Rara.* Commoda.

Leuat corpus. Quia euacuat materiam.

Finem pulchrè complexus est Virgil. his uerbis: *In epigr. de uenere & uino.*

Vina sitim sedent, natis Venus alma creandis
Seruiat, hos fines transilijsse nocet.

ANNOTATIONES.

Hunc locum obiter percurrere, non explicare adolescẽtibus soleo, neq; enim ad eam ætatem pertinet, sed ad prouectiores, qui in coniugio uiuunt, quibus non inutile est, aliquid certi de Veneris usu cognitum habere. Itaque principiò sciendum, Venerem inter euacuationum genera à Medicis referri, quoniam quod superfluum, & corpori molestum est semen, euacuat. Nulla autem super-

fluæ rei euacuatio est insalubris, nisi intempestiua, aut immoderata fuerit. Ita dictum prouerbiale ex Plutarcho accipere oportet, cui Hippocrates in paulò antè scripta sententia adstipulatur. Constat enim grauissimos morbos utrique sexui, ex intempestiua, aut quæ modum excedit, continentia exoriri, quod uerbosius explicare Medicorum est. Subijciatur nunc quibus naturis amica, quibus aliena sit Venus. Siccis naturis aduersissima est. Nam eas prorsus arefacit, & senium accelerat. Quare incontinentes citò senescunt, nec longæui sunt. Exemplo, præter alia, sunt passeres, qui propter insignem salacitatem biennium rarò excedunt. Humidis uerò & calidis (nam in his abundat semen) tutissima & omnino necessaria est Venus, à multisq; morbis præseruat. Sed pergamus ad alia.

In lib. de ratione. uictus.

Aëtius Tetrab. 1. Serm. 3 ca. 8. Paulus Aeg. li. 1. ca. 35

Arist. de longit. et breuit. uitæ cap. 5

QVID AGENDVM BEne ualentibus.

IAm ne cuncta putes paruo uoluisse libello
Claudere, quæ nemo dinumerare queat:
Accipe consilium, quo non est uerius ullum,
Atq; ita naturam dicere tibi crede.

Sanu

Sanus es, & nullis confectus corpora morbis
Et tuus es, nec te iussa aliena trahunt.
Nullius obstrictus Medicorum legibus esto,
Deformet corpus nullus alipta tuum.
Quin potius uarium uitæ sectare tenorem,
Teq; tibi similem ne patiare diu.
Nunc urbana potes tractare negocia, sæpe
Rura graues casus non habitura petes. Rusticæ uitæ laudes et cõmoda.
Mille uoluptatum species tibi rura ministrant,
Non aliquo poteris sanior esse loco.
Nunc timidum longa captabis arundine piscem,
Nunc udo aëreum uimine fallis auem.
Nunc errare greges pecudum spectabis ab alto
Vertice, nunc syluas, frigidaq; antra subis.
Nusquam commodius, quàm uiuere rure beato,
Illa potest ipsos uita decere Deos.
Felices, quos rura iuuant, quibus illa uoluptas
Contigit, hoc optem uiuere posse modo.
Hac ego uel Crœsos uita mutare ducentos,
Hac asini nolim ditia sceptra Midæ.
Sæpe hîc profuerit placidæ indulsisse quieti,
Sæpius, ut sanis, præstat agenda dari.
Perdit enim ualidas uecors ignauia uires: Ignauia.
Confirmat modicus restituitq; labor. Labor.
Illa senectutem citiùs, quàm debuit, adfert,
Hic æui florem donat adesse diu.
Interdum thermas, interdum frigida inibis
Balnea, sæpe unges corpora, sæpe minus.

Sæpe cibis tutò poteris uulgaribus uti:
Sæpe frequens, alio tempore solus eris.
Nonnunquam plus quàm decuit sumpsisse ciborũ,
Nunc potes audacem non habuisse gulam.
Vtilius multum, qui concoquit omnia, sumit,
Nulla quidem sanis regula certa datur.
Hæc poterunt seruare alacres, & corpore firmi,
Ius libertatis nullius æger habet.
Sanus es, auxilium noli consumere morbi,
Vt si fortè cadas, tu medeare tibi.
Nam citò destituunt consumptæ corpora uires,
Restituunt ualidæ quàmlibet ægra sibi.

SCHOLIA.

Iam ne cuncta. Præcisio.

Li.1.ca.1 *Sanus es.* Hic locus ex C. Celso translatus est, cuius uerba, quia ad Autoris sententiam rectè intelligendam plurimùm faciunt, postea subijciam. Summa autem est, sanis, & qui sui iuris sunt, uarium uitæ genus est accommodatissimum. Verùm hæc ad studiosos nõ sunt transferenda, quos non uagum, sed certum uitæ genus sequi oportet.

Mille. Digressiuncula. ἐγκώμιον rei rusticæ.

Sanior esse loco. Experientia testatur, rusticos urbanis esse robustiores, meliori uale-

ualetudine, eius rei causæ sunt, uaria & continua exercitia, ciborum simplicitas, & aër siccior.

Felices. Idem Horatius sentit, Ode 2. Epodon.

Beatus ille, qui procul negocijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore, &c.

Perdit enim uires. Conuenit cum sententia Ouidij lib. 1. de Ponto Eleg. 6.

Cernis ut ignauum corrumpant ocia corpus;
Et capiant uitium, ni moueantur, aquæ;

Hæc æui florem. Contrà.

Labor exiccat.
Siccitas senium accelerat:
Igitur labor destruit, non conseruat florem ætatis.

Respon. Vehemens & immoderatus labor exhaurit & consumit natiuam humiditatem. Sed moderatus, de quo hîc agitur, eandem conseruat.

Hæc. Epilogus.

Auxilii consumere morbi. Debilitare uires.

Tu medeare tibi. Nam uires, siue naturæ robur, est medela morborum.

Nam citò destituunt. Natura robusta facilè uincit morbũ, debilis uerò succumbit.

Sicut uulgo dicitur: **Naturæ forti nihil impoſsibile.**

Celſus lib.1.cap.1.

Sanus homo, qui & bene ualet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet, & neq; medico, neq; alipta egere. Hunc oportet uarium habere uitæ genus, modò ruri eſſe, modò in urbe, ſæpiusq́; in agro, nauigare, uenari, quieſcere interdum, ſed frequentius ſe exercere. Siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam ſenectutem, hic longam adoleſcentiam reddit. Prodeſt etiã interdum balneo, interdum aquis frigidis uti, modò ungi, modò idipſum negligere, nullum cibi genus fugere, quo populus utatur, interdum in conuiuio eſſe, interdum ab eo ſe retrahere, modò plus iuſto, modò non amplius aſſumere, bis die potius quàm ſemel cibum capere, & ſemper quàm plurimum, dummodò hunc concoquat. Sed ut huius generis exercitationes cibiq́; neceſſarij ſunt, ſic athletici ſuperuacui. Nam & intermiſſus propter ciuiles aliquas neceſsitates ordo exercitationis, corpus affligit, & ea corpora, quæ more eorum repleta ſunt, celerrimè & ſeneſcunt, & ęgrotant.

Con-

Concubitus uerò neq; nimis concupiſcendus, neq; nimis pertimeſcendus eſt. Rarus corpus excitat, frequens ſoluit. Cùm autem frequens non numero ſit, ſed natura, ratione ætatis & corporis ſcire licet, eum non inutilem eſſe, quem corporis neq; languor, neq; dolor ſequitur. Idem interdiu peior eſt, noctu tutior, ita tamen, ſi neq; illum cibus, neq; hunc cum uigilia labor ſtatim ſequitur. Hæc firmis ſeruanda ſunt, cauendumq́ꝫ, ne in ſecunda ualetudine, aduerſæ præſidia conſumantur.

TERTIA PARS.

DE FACVLTATIBVS Alimentorum.

PLinius primum ſcribentis officium eſſe exiſtimat, ſæpe titulum inſtituti operis inſpicere, idq́ꝫ non ſolùm in ſcribendo, ſed etiam in docendo, & explicandis autoribus uerum eſt. Ego uerò nõ titulum ſolùm, ſed multò magis principalem operis alicuius diuiſionem crebrò & inſpiciendam & repetẽdam eſſe, omnino mihi perſuadeo. Ita enim res mi *Libro 5. epiſt. 6.*

nori negotio discuntur, & faciliùs retinentur. Quapropter & nos paucis summam in memoriam reuocabimus. In hoc libello instituta est doctrina de sanitate tuenda. Diuiditur autem in tres partes siue capita. Principiò explicatur natura siue constitutio hominis. Deinde generalia quædam præcepta, ad tuendam ualetudinem, traduntur. De utraq; parte hactenus egimus. Nunc sequitur tertius locus, de facultatibus alimentorũ, quem satis copiosè pertractat. Principiò autẽ ostendit causas, quare alimenta sint necessaria, qui locus planè philosophicus est, & cognitione dignissimus. Deinde uaria genera alimentorum, eorumq́; naturas recenset.

SIMPLICIVM CIBORVM FAcultates aliquot.

Nvnc tibi, quæ ratio, quæ sit natura ciborum,
Versibus imparibus noster Apollo canet.
Non tamẽ omnigenũ (quis enim queat?) ista futura
Præmetium meßi carmina pauca damus.
Naturalis ratio ciborum à simili. *Sicut edax ignis præpinguem lampada pascit,*
Donec stuppa calens, quo foueatur, habet.
Postquam deinde sequax flammã defecerit humor,
Ipsa perexiguo tempore tota perit.

Sic

Sic calor in noſtro bibit humida corpore, donec | *Calor et humor in corpore.*
Naturæ faciles ſint alimenta cibi.
Quæ ſi deficiant rimantem cuncta calorem,
Certum eſt hoc animam depereunte ſequi.
Nanq; ubi iã, quod agat, nõ inuenit, efflat in auras,
Materia uires deſtituente ſuas.
Illa igitur ratio eſt, quæ corpora noſtra foueri
Præcipit, & uires ſuſtinuiſſe cibo.
Nam quia diſſoluunt calor, & qui circuit, aër,
In loca, qui ſubeant, eſt opus eſſe cibos.
Qui quia ſunt uarij, nec ab una lege petendi,
Refert accipias, quóſue, quibúſue modis.
Vtq; hinc incipiam, quoſdam quæſiſſe uidemus, | *Differentia animalium.*
Quæ caro plus uegetet corpora, quæq; minus.
Bruta feris uideo prælata domeſtica, quorum
Plus alimentorum carnibus eſſe putant.
Illa tamen durant, & fortia corpora reddunt,
Hæc ut ſana magis conſtituantur, agunt.

SCHOLIA.

Nunc tibi. Propoſitio.

Non tamen. Correctio. Non omnium alimentorũ facultates, ſed tantùm præcipuorum enumerabo.

Sicut edax ignis. Similitudo. Quia uerò ad uitam ſuſtentãdam nutrimentis opus eſt, iuxta illud Ariſtot. Omne quod uiuit, nutriatur oportet, ut antea quoque diximus,

diximus. Ideo non alienum ab instituto uidetur, de uita aliquid attexere. Vita autem est quasi ἐνδελεχία caloris naturalis, qui non potest sine materia, & fomento existere. Rectè igitur Aristotel. uitam in calido & humido consistere, memoriæ prodidit. Non autem hæc de quolibet calore & humore intelligi debent. Etenim duplex calor est: Innatus & alienus, siue aduentitius. Natiuũ Hipp. ἔμφυτον, Aristot. uerò φυσικὸν θέρμον, eò quòd uel sua natura inest corporibus, uel quòd naturam conseruat, adpellant. Aduentitius aliundè accedit, atq; naturalem, uel dissoluendo, uel absumendo materiam corrumpit, quæ corruptio mors est, ut deinde dicetur. Ita & materia duplex: Alia enim apta fouendo calori, Alia uerò contra.

In lib. de long. & breuit. uitæ cap. 5.

Aph. 14. li. 1. et alibi sæpius

Cap. 5. de long. & breui. & alibi sæpius.

Sic calor. Accommodatio.

Animam depereunte sequi. Deficiente alimento, resoluitur calor, & mors sequitur. Est enim mors, autore Aristot. φθορὰ τοῦ θερμοῦ φυσικοῦ. Vel ut Galenus definit, ὁ θάνατος σβέσις ἐστὶ τῆς ἐμφύτου θερμασίας.

Hæc duobus modis accidit, aut resolutione, uel defectu materiæ, sicut linum incensum pinguedine destitutum extinguitur,

De adolescẽtia & Senect. de uita et morte cap. 4.

Lib 3. de Crisib. cap. 5.

guitur, uel suffocatione, aut redundante materia. Materia autem uel sua copia, uel qualitate redundat, quemadmodum ignis extinguitur, uel multis lignis impositis, uel uiridibus. Sic calor suffocatur, uel multitudine, uel qualitate materiæ. Idem doctißimus uir Marsilius Ficinus sentit. Eius uerba hæc sunt: Vita quidem tanquam lumen in naturali calore consistit. Caloris uerò pabulum est humor aëreus atq; pinguis, quasi oleum. Siue igitur humor eiusmodi fortè deficiat, siue prorsus excedat, uel inquinetur, calor naturalis statim debilitatur, & tandem debilitatus extinguitur. Si humoris defectu calor debilitatur, & perditur, mors resolutione contingit. Si potius obruitur humoris excessu uel uitio, uita suffocatione perit.

Lib. 2. de uita producenda cap. 2.

Efflat in auras. Euanescit. Nam calor nō potest esse sine obiecto.

Nam quia dissoluunt. Duę sunt causę, quare alimentis indigeamus. Calor internus agens, & consumens aër externus acris, dissoluens humores.

Circuit aër. Ideo à Medicis περιέχων uocatur.

Qui quia sunt uarij. Variant plurimùm cibi non

bi non appellationibus solùm, sed etiam facultatibus. Dicendum igitur posthac de differentia illorum aliquid in genere.

Quæ caro plus uegetet. Nutriat.

Quidam cibi multum nutriunt, πολύτροφοι Græcis dicti. Quidam parum, ὀλιγότροφοι. In frumentis enim plus nutrimenti est, quàm in leguminibus. In his plus, quàm in oleribus. In carne plus quàm in ullo alio.

Bruta feris. Exemplum.

II. *Diuisio.*

De his ui depeculi arem Galeni librũ

Ciborum alij boni sunt succi, εὔχυμοι, alij mali succi, κακόχυμοι, ut Græci loquuntur, idq; uel simpliciter, ut caro hircina, caseus putris: uel comparatione, quemadmodum hîc.

Differentia inter feras, & domesticas carnes.

Fera animalia siccius, minusq; excrementitium alimentum, quàm domestica præstant. Idem de cicuribus, quę sub pastore uictum quærunt, collatis ad ea quę saginantur, sentiendum est. Omne enim animal, quod exercitio caret, excrementosum est.

DE CARNIBVS QVA-
drupedum animalium.

De *Suilla & Hœdina.*

QVis neget? utq; negat nemo, sic prima suillis
Carnibus, & merita gloria laude datur.
Erepti pauidis lactentes matribus hœdi, Hœdina.
Et multis nuper nata capella placet.
Attamen est ratio palmam tribuisse suillis,
Quòd similes hominum carnibus esse ferunt. Suilla humanæ simillima.
Quod uerum docuit rerum experientia doctrix,
Quæ potior causis omnibus esse potest.
Sæpe humana aliquos in uiscera casus adegit,
Atq; homines iußit mandere dira fames.
Ne quid inexpertum Medicina relinqueret, olim Erophilus, et Erasistratus.
Membratim uiuos execuisse ferunt.
Atq; ita diuinum paucorum crimine munus,
Facta (nefas dictu) carnificina fuit.
Quæ uelut è spacio res me tulit, ergo suillæ
Vis naturæ hominum proxima carnis erat.

SCHOLIA.

Atta-

Attamen. Collatio. Carnes ſuillæ ſunt optimæ, quoniam proximè ad humanã carnem accedunt, quod ex odore & ſapore conſtat.

Quod uerum docuit. Probatio ab experientia.

Rerum experientia doctrix. Locus communis. Cauſæ certitudinis omnium rerum in Philoſophia, ſunt experientia & ratio. Verùm experiẽtia certa & uniuerſaliter nota, omnibus rationibus prȩſtat.

In uiſcera humana. Mactare homines, quemadmodum hiſtoriæ teſtantur. Gal. lib.3.cap.1. de alimen.facul. & lib.10.ca.2. de ſimpl.med.fac.

Ne quid inexpertum. Altera probatio, ab Anatomia Medicorum. Duplex Anatomia, ſiue diſſectio corporum humanorum fuit in uſu, uiuorum ſcilicet, & mortuorum. Illa quia crudelis adminiſtratu, & horrenda ſpectatu fuit, maturè abrogata eſt: alteram propter neceſsitatem omnes ætates retinuerunt.

Diuinum munus. Medicina.

Paucorum crimine. Crudelitate.

QVAESTIO.

Cur

Cur igitur non omnibus conceditur suilla caro, siquidem optima, & homini cognatissima est?

Quia non ab omnibus concoqui potest, teste Galeno, qui ita scribit: Porrò omniũ quas nouimus, maximè nutriens suilla caro est, uerùm non æquè ac prædicta concoctu facilis est. Præterea glutinosum succum crassumq́; generat. *Li.7.c.6 Metho. med.*

De *ouina, hircina, caprina.*

LAnigerarum ouium succo peccante redundat
Hircus olens, itidem capraq́; crimen habet.

SCHOLIA.

Lanigerarum ouium. Scilicet caro.

Succo peccante. Excrementitio. Sunt enim oues pituitosæ ualde, & mucosæ magis reliquis animalibus, atq; morbosę propter immoderatam humiditatem. Quare caro ouilla mali succi est. Hircina propter fœtorem ingrata, & inimica est stomacho, difficulter concoquitur, & ad bonum sanguinem gignendum parum idonea est. Similiter ex caprina non gignitur bonus succus, ob acrimoniam.

De *Bubula & Vaccina.*

DE boue semper edat, qui bilem despicit atram,
Quò senior bos est, hòc caro peior erit.

Viscera si quis edit uetulæ prærancida uaccæ,
Implicitus duris febribus esse uolet.

SCHOLIA.

Qui bilem despicit atram. Qui non curat siue metuit atram bilem. Gignit enim nigram bilem caro bubula, si frequenter edatur. Non tamen ab illa (sicut à nulla alia) ex toto abstinendum est, sed omnibus interdum utendum. Optimis uerò, quantum fieri potest, plerunq;.

Viscera uaccæ. Κατὰ συνεκδοχὴν, pro omni carne uaccina. Nam non hîc, sed in sequenti capite de partibus animalium agitur.

Duris febribus. Longis, solutu difficilibus. Nam ex crasso & terrestri humore, diuturnæ, maximeq́; quartanæ febres nascuntur.

De Leporina.

ME Lepus hyberno caulem depastus in horto,
Quantumuis bilis terreat atra, capit.

SCHOLIA.

Inter aues turdus, si quis me iudice certet,
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Hîc Martialis primas tribuit inter quadrupedes leporinæ carni, magis fortasse

Apitiorum in electione iudicio, quàm rationibus Physicis adductus. Cæterùm uariant sententiæ. Alij æstiuos lepores, alij hybernos præferunt. Aestiui, si quis ætatem & pascua spectat, sunt meliores, hyberno tempore capti, etiam suam laudem habent.

Atra bilis. Gignit leporina caro atram bilem, sed minus prædictis carnibus.

De Cuniculina.

ME *tener è cæcis data præda cuniculus antris,*
Me tenerum quicquid lustra domusq; ferunt.

SCHOLIA.

Cuniculina caro cognata est leporinæ.

De Sciurina.

ME *tenere hæc inter, certum licet ipsa Sciuro*
Ridiculo nomen lingua Latina neget.

De Ceruina.

COncoctu *nimium dura est ceruina, sed illam*
Condîtam calidis sumere sæpe licet.

III. *Diuisio ciborum.*

Quidam cibi citò & facilè coquuntur, quidam difficulter, & non nisi longo tempore.

SCHOLIA.

Concoctu nimium dura. Id est, difficilis concoctu, propter siccitatem, & duritiem.

Quò enim ſicciores carnes, eò difficiliùs, & quò humidiores atq; molliores, eò faciliùs concoquuntur.

Conditam calidis. Aromatis. Habent enim aromata uim calefaciendi uteri, augent calorem natiuum, concoctricem facultatem adiuuant. Hîc obiter obſeruandum eſt, uitia quædam quæ natura inſunt rebus, præparatione artificioſa emendari ac tolli poſſe.

De Vitulina.

LAudatur uitulina magis, ſed ab ubere matris
Rapta modò, eſt ueteri gratia nempe minor.

SCHOLIA.

Rapta modò. Non tamen nimis recens ſit. Sciendum enim eſt extremas ætates uitia habere. Medias optimas, & ſaluberrimas eſſe. Nam nimis recens caro mucoſa, & excrementitia eſt, uetuſta dura, ſicca & neruoſa.

QVAESTIO.

Quare uitulinæ & hœdinæ carnes commendantur, bubula uerò & caprina improbantur.

Siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior eſt, præſtant, & minori momento conficiuntur. Cùm uerò ado-

rò adoleuerit, ob ſiccitatem ægrè concoquuntur. Contrà humidioribus animalibus carnes progreſſu temporis con ſumpta humiditate ſuperflua, aptiores & ad concoquendum, & ad nutriendũ redduntur.

Regula generalis.

SVmmatim, noua ſunt ſemper meliora uetuſtis, Recẽtes.
Et ſtomacho poſſunt commodiore coqui. Vetuſtæ.

SCHOLIA.

Meliora. Non ſimpliciter, ſed collatione, ideo addit uetuſtis. Media enim ætas optima, ut dixi.

Et ſtomacho poſſunt. Sunt enim humidiora, mollioráꝗ, ideo faciliùs alterantur.

Regula.

SIc maribus caſtrata, præibunt pinguia ſiccis
Quadrupedum, nec nos cætera turba mouet.

SCHOLIA.

Variant caſtrata à reliquis temperatura, & corporis habitu. Sunt enim humidiores pinguioreśꝗ. Ideo faciliùs concoquuntur, & melius nutriunt. Idem ſentiendum quoq; de non caſtratis.

Hunc locum ferè ad uerbum ex Paulo Aegineta, ut pleraq; alia, in hac poſtrema

Libr. 1. cap. 84. parte transtulit. Ita enim scribit: Καθόλου δὲ, τὰ μὲν νέα ὑγρότερά τε καὶ μαλακώτερα, καὶ εὐπεπτότερα τῶν παλαιῶν, καὶ τὰ εὐνου-χα τῶν ἐνόρχων, καὶ τὰ εὔτροφα τῶν ἰσχνῶν. Id est, In summa, recentia animantia ac iuniora, humidiora sunt, & molliora, & facilius concoquuntur quàm uetusta. Ita & castrata non castratis, & saginata gracilibus præstant.

De reliquis quadrupedibus, quæ non ubiq; locorum in usu sunt.

Victus Barbarorũ Equi.

VIdi ego in Arctois impexum Tartaron oris,
Immanes auidis dentibus esse feras.
Vidi & equina fero laniare cadauera morsu,
Crudaq; Sauromatis frusta fuisse cibum.

Alces. Vri.

Quas ego non Alces immania monstra comedi?
Quos ego non uros, semiferasq; boues?
Dij melius tali uitam, quàm degere cultu,
Qui nihil humani, nomina præter, habet.
Nos cœlo meliore sati, meliora sequemur:
Corporis atq; animi quo tueamur opes.
Quæ quibus adfuerint, non illis aurea deerit
Copia, nec regnum diuitis omne Midæ.
Tam bene si ualeas animoq; & corpore, uinces,
Quæ bona cunq; homini maximus orbis habet.
Hoc poteris medicas pulchrè tenuisse per artes,
Si modò non sordent hæc elementa tibi.

SCHO-

SCHOLIA.

Quæ quibus adfuerint. ἐγκώμιον ſanitatis. *Vinces bona quæcunq; orbis.* Alludit ad Græcorũ ſenarium: οὐκ ἔσ' ὑγιείας κρεῖττον οὐδὲν τῷ βίῳ. Vnde in prouerbium abijt, ἄριστον μὲν ὑγιαίνειν.

DE PARTIBVS animalium.

Ergo ubi carne famẽ pulſurus es, hoc quoq; cura,
Quid faciant ſtomacho ſingula membra tuo.

SCHOLIA.

Quemadmodum non omnium animalium eadem natura eſt, ut in præcedenti capite oſtendimus, ita quoq; partes, etiam eiuſdem animalis, multum inter ſe differunt, nec eadem facultate prędita ſunt. Sequuntur autem compoſita membra (de quibus nunc agitur) naturam ſuorum ſimplicium, ex quibus componuntur. Et ſicut ſimplicium partium caro maximè nutrit, ita compoſitarum carnoſæ uberrimum nutrimentum præſtant. Quò igitur membra longius à carne recedunt, eò minus nutrimenti corporibus noſtris præbent.

De auribus & rostris.

AVribus & rostris, quæ sunt in quoq; animali,
Et caro durior est, & minus apta coqui.

SCHOLIA.

Caro durior est. Sunt enim partes cartilaginosæ, & ob id duræ.

Et minus apta coqui. Dura enim difficulter alterantur, atq; concoquuntur, nec cocta multum nutrimenti habent.

De lingua.

LIngua parũ nutrit, quia laxa & sanguine cassa est,
Siue sit illa auium, siue sit illa boum.

SCHOLIA.

Lingua parum nutrit. Respectu solidioris carnis, non aliarum particularum.

Quia laxa. Ratio.

De Mammis, glandibus & renibus.

MAmmarum de glande ferunt præstare suillas,
Exangues renes non citò posse coqui.

SCHOLIA.

Vbera cõstant carne glandulosa, ideo ambo coniungit. Sunt autem suilla cæteris meliora, ac in delitijs propter suauitatem à quibusdam habentur.

Exangues carnes. Renes dura & solida carne constant. Ideo difficulter concoquun-

quuntur. Inter omnes tamen uitulini potissimi sunt, propter compositionis à reliquis diuersitatem.

De Cerebro.

SAEpe auidis cerebellorum pituita molesta est,
Aptè cocta tamen conuenienter alunt.

SCHOLIA.

Pituita molesta est. Cerebrum est membrum pituitosum, crassi maliq́ue succi, ægrè trãsit, stomacho aduersum, nauseam mouet. Ideò rectè uulgo puluere Zingiberis, ad corrigendam frigiditatem, & humiditatem, conditur.

IIII. *Ciborum diuisio.*

Ciborum alij ægrè transeunt uenas, βραδύποροι Græcis dicti, alij facilè transeunt, nec remorantur distributionem.

Aptè cocta. Si tamen probè coquatur, satis nutrit.

De Medulla.

Spinarum similis cerebro solet esse medulla,
Dulcia gustanti, plus tamen illa sapit.

SCHOLIA.

Duplex est medulla. Quæ in spina dorsi continetur, aspectu & uiribus cerebro similis est. Inde enim originem sumere *Medulla spinarũ.*

dicitur, sed ad edendum minus accommoda. Quæ in cauitatibus aliorũ ossium reperitur, hæc propriè, & absolutè, sine adiectione, non ut illa medulla spinalis dicta, medulla appellatur. A qua uiribus distat, pinguis est, & esui gratior.

DE VISCERIBVS.

Corde, Iecore, Liene.

Cor, iecũr, atq; lien, succi sunt nulla ferentis
Cõmoda, sed nigra corpora bile grauãt.

SCHOLIA.

Commoda. Mali succi sunt. Differunt tamen inter se gradibus. Lienis siquidem caro ex his potiss. est, & malum melancholicumq; succum gignit. Cordis & hepatis carnes ægrè coquuntur transeuntq;, ob succi, quem producunt, crassitudinem.

De Pulmone.

Concoctu facilis pulmo est, & laxior illis,
Sed nimio utentes phlegmate tardat ali.

SCHOLIA.

Pulmo quidem faciliùs concoquitur dictis uisceribus, uerùm parum nutrit, & pituitosum sanguinem gignit.

De

De Inteſtinis.

INteſtina quoq; humorem craſſum omnia gignunt

Incondita magis, puluerulenta minus.

Cætera præſtabunt Medici, maiora profeßi,

Noſter in exiguo puluere ſudat equus.

SCHOLIA.

Inteſtina dura, concoctu difficilia, & pituitoſa.

Incondita. Condiuntur enim Zingibere, more cerebri, ut melius in ſtomacho conficiantur.

Cætera. Reliqua à Medicis requirenda, qui integram artem docent.

Noſter in exiguo. Nos tantùm elementa tradimus.

DE AVIBVS.

DIſcrimen inter auium & qudrupedum carnes. Quæ uolatu nituntur animalia, faciliùs quidem concoquuntur, quàm quæ pedibus fidunt, ſed

non

non ita copiosum nutrimentum præbent, ut illa.

Aues.

PLumigerarum auium ratio est diuersa, quòd illæ
Digestu faciles, corpora peiùs alunt.

SCHOLIA.

Diuersa. A quadrupedibus.

Digestu. Concoctu. Aliud autem Medicis digestio significat.

Peius. Minus, non deterius. Nam bonum gignunt sanguinem.

Perdix, Columbi, Phasiani.

EX his præcipuè Perdix, teneriq; columbi,
Et quæ de Scythico Phaside nomen habet.

Gallinæ.

GAllinæq; hominum manibus data pabula pastæ,
Coniugio pingues Galle propheta tuo.

SCHOLIA.

Galle propheta. Prædicit enim futura, ut mutationes aëris, tempestates, &c.

Attagen.

ET quas prisca suis celebrauit Ionia mensis,
Ignotæ nostras (ut reor) inter aues.

Paruæ auiculæ.

FIrmius in paruis alimentum creditur, ut quas
Allectas pastu retia parua trahunt.

Firmius.

Firmius. Solidius alimentum.

Merula, Fringilla, Paſſer, Alauda.

VOcales merulæ, fringillaq́; frigore gaudens,
Et paſſer petulans, & galeata caput.
Sed tamen à noſtris patinis procul improbe paſſer
Eſſe uelis, plus te dulcis alauda placet.

Luſcinia.

VOce ſua melius uernabit Daulias ales,
Poßit ut ingratæ quàm cibus eſſe gulæ.

Epops.

STercoreos edat ille Epopes, dirasq́; Celenos, Harpyiæ
Qui tantum poßit non metuiſſe nefas.

Turdus.

INter aues Turdus qui dixit, gloria prima eſt,
Quercubus Epyri uerior ille fuit.
Plus tamen hãc cõmendat hyems æſtate uolucrem,
Tunc loca iuniperis nanq; referta colunt.
Gratior autumni præpingues copia reddit,
Tunc humiles colles, & loca plana colunt.

SCHOLIA.

Qui dixit. Martialis.

Plus tamen hanc. Alia animalia alijs temporibus ſunt meliora, propter nutrimenti uel copiam, uel bonitatem. Ita turdi autumno quidem ſunt pinguiores, hyeme uerò ſalubriores.

Pauo.

Quid

Qvid moror in paruis? mensarum gloria Pauo,
Plus lauti & nitidi, quàm bonitatis habet.
Pli. li.10 *Intulit hunc primus cœnis Hortensius audax,*
cap. 20. *Addubites lingua doctior, ánne gula.*

SCHOLIA.

Quàm bonitatis habet. Est enim caro eius dura, fibrosa, concoctu difficilis.

Anser.

SAepe meas oneret mensas fluuiatilis anser,
Dum differta grauet corpora pinguis adeps.
Corpora multũ implet, sed adhæret inutilis humor
Et stomacho insidens uix bene digeritur.

Alæ auium.

Tu tamen implumes sapienter adederis alas,
Rectius his editur partibus omnis auis.

SCHOLIA.

Implet. Medicum uocabulum est, & significat nutrit. Sic enim loquitur Hippocrates: ῥᾷον πληροῦσθαι ποτοῦ, ἢ σιτίου. Id est, facilius est nutriri, potu, quàm cibo, 2. Aph. 11.

Inutilis. Sed gignit malos humores.

Alas. Exceptis alis, quæ inter omnes partes uolucrum sunt potissimæ.

Anas.

Martial. *PAruum distat anas, ceruice & pectore præstans,*
Dixerit ergo aliquis, cætera redde coco.

SCHOLIA.

Paruum

Paruum distat anas. Ab ansere. Est enim ualde cognata illi, quod caro indicat.

Tota quidem ponatur anas, sed pectore tantùm,
Et ceruice sapit, cætera redde coco.

Ciconia, Grus.

MVnda ualebat edi rostratior omnibus ales,
Sed Palamedeæ præualuistis aues.

Cygnus.

QVi primus docuit Phœbæos mandere Cygnos,
In Phœbum & Musas impius ille fuit.
Sed tamen hos eadem ratio est imponere mensis,
Quæ reliquis rarò parcit aquatilibus.

Eadem ratio. Scilicet fames, uel potius luxus & gulę.

REGVLA.

OMnes nanq; ferè sunt deterioris eduli,
Quæ uolucrum fluuios pigraq; stagna colunt.

Aquaticæ omnes.

DE FRVCTIBVS Arborum.

Nunc

NVnc quid ab arboribus prosit nocéatue le-
genti,
Parte aliqua tantùm, sed breuiore, canam.
Nec mea glandiferas quercus nondum orbis adulti
Musa canet, uerùm temporis huius opes.
Præcipuè autumni prægnantes diuitis hortos,
Copiá quem cornu tota fluente beat.

De Ficis & Vuis.

ERgo tot inter opes regnantis fructibus anni,
Prima locum meritò ficus & uua tenent.
Vtraq; nam succis implet melioribus, & nil
Qua noceant uitij damna ferentis habent.

SCHOLIA.

Regnantis fructibus anni. Autumni.

De Ficis.

Duplex est Ficus: Syluestris, quæ caprificus dicitur, nobisq; prorsus ignota est: & satiua, quæ etiam in Germania à quibusdam colitur. Verùm eius fructus rarò ad perfectam maturitatem, ob cœli frigidam intemperiem, perueniunt. Adferuntur autem ad nos tria ficorum genera. Vulgares in magnis sportis, quæ Germanicè Korbfeigen dicuntur. Deinde aliæ, quibus folia Lauri inseruntur, uulgo Laubfeigen appellantur. Tertium genus Massilienses uocăt, quòd ex Massilia adportantur. Est & peculiare genus ficorum,

ficorum, quas Caricas Veteres appellauerunt. Quidam utuntur hac uoce pro ſiccis ficis.

De Vuis.

Vuarum plura genera ſunt, quæ certis nominibus deſcribi haud poſſunt: differunt loco, colore, ſapore, & bonitate. Quæ ex ſaporibus differentia ſumitur, ad præſens inſtitutum ſufficit. Appellationum uarietas, & ad ſingulas ſpecies accommodatio, à Grammaticis petenda eſt. Quædam igitur ſunt dulces, quędam acidæ, quædam acerbæ, quædam mixtos ſapores habent.

De uuis paßis.

Vuæ paſſæ ſequuntur naturam uuarum, ex quibus fiunt. Sunt tamen illis meliores, calidiores, ſtomacho gratiores, plus nutriunt, ſed aluum minus molliunt. Harum tria genera in uſu ſunt. Vulgares & omnibus notæ, quæ in ſportis, quemadmodũ fici, circunferuntur, ſimpliciter uuæ paſſæ dicuntur. Sunt & aliæ maiores atq; grandiores, quas Medici & Pharmacopolæ Cibebas uocant. Minimæ uulgo Paſſulæ, uel Corinthiæ appellantur. Adferuntur ex Luſitania.

Collatio ficorum & uuarum.

Ficus & uuæ primas inter fructus arborum tenent. Nam plus reliquis nutriunt, & succos minus uitiosos gignũt. Verùm ficus melioris sunt succi, & copiosius alimentum uuis præbent, uentrem subducunt, urinam mouent, renes purgant, præcipuè ualde maturę. Vuę si non descendunt, non concoquuntur, sed crudum gignunt humorem. Cùm uerò descendunt, mediocrem magis.

De Moris.

Ouid. li. 4. Meta. *ALba prius, nunc rubra tuo de sanguine Thysbe,*
Humida sunt multum frigida mora minus.
Ante cibos gustata alios, sunt mollia uentri,
Et stomacho, quamuis parua alimenta ferant.

SCHOLIA.

Humida mora minus. Humectant uehementer, & mediocriter refrigerant.

Sunt mollia uentri. Molliunt aluum ante alios cibos sumpta, id'q; de probè maturis intelligi debet.

Parua alimenta ferunt. Sunt exigui nutrimenti.

De Rubis.

Similes Moris sunt aliqua ex parte, fructus bati, & rubi idæi, sed non in arboribus nascuntur. Batos siue rubus simpli-

citer

citer duplex eſt. Alter uocatur rubus, Brambeern/uel Kratzelbeern ſtrauch. Fructus, mora rubi. Alter peculiariter uocatur χαμαίβατος, qui in agris quibuſdam ſerpit, inuiſus ruſticis, fructus prioribus aſpectu & uiribus ſimilis, aſtringit uentrem, maximè ubi non perfectè maturuit. Idæi rubi fructus, Himpbeer Germanicè appellantur. Conducunt ſtomachicis, id eſt, cibum non continentibus.

De Fragis.

Cognata dictis fructibus ſunt & Fraga, de quibus plura apud poëtas, quàm Medicos reperiuntur. Virgilius uocat humi naſcentia fraga, propterea quòd non altè aſſurgant, ſed ad terram declinent. Quò Germani quoq; reſpiciunt, uocant enim Erdbeer. Item alibi poëta ſcribit: Montanaq́ꝫ fraga legebant, hîc locus deſcribitur, in montibus ſiquidem copioſiſsimè proueniunt. Duo ſunt genera fragorum. Alterum eſt illud notiſſimum, de quo iam propriè dixi. Alterum habet fructum oblongiorem, pallidiorem, atque duriorem. Vnde dum manditur, quaſi fragorem quendam edit. Quare à Germanis Knabelbeer uocatur.

Eclog. 3.

Ouid. 1. Metam.

De Cerasis.

Noxia sunt stomacho Cerasi prædulcia poma,
Ingerat hæc eadem si quis acerba, iuuant.
Illa mouent, hæc astringunt communiter aluum,
Vis uuas eadem rubraq; mora tenet.

SCHOLIA.

Noxia stomacho. Dulcia enim omnia ut pectori gratissima & amicissima, ita stomacho parum idonea sunt.

Acerba iuuant. Astringunt enim, & corroborant uentriculum.

Vis uuas eadem. Hæc est generalis regula de omnibus fructibus. Dulcia soluũt aluum, austera astringunt, confortant.

ANNOTATIONES.

Cerasa, siue, ut quidam legunt, Cerasia, à ceratijs multis modis differũt, sunt enim ceratia fructus longi, lati, compressi, subnigri, duro cortice, in quibus nuclei multi, tenaces, & substãtia quę edendo est continetur, Græcis κεράτια, uel ξυλοκέρατα, uulgo in Pharmacopolijs corrupto uocabulo Xylocaracta, Germanicè Johans brot / & Bocksbornichen appellãtur. De qbus hoc loco nulla mentio fit. Habent autẽ in summa uires astringendi aluũ, difficulter cõficiuntur, & pa-

Gal. li. 2. ca. 33. de aliment. facul.

rum

rum nutriunt. Cerasorũ uerò differẽtias uix aliquis proprijs aptisq́ue uocabulis efferre potest, idq́ue ad Grammaticos magis, quàm ad medicos pertinet. Hîc de uiribus, quæ non ex appellationibus, sed ex saporibus deprehenduntur, instituta tractatio est.

De pini nucleis.

VT iuuat utilibus uentrem nux pinea succis, Nuces pineæ.
Sic ægrè uires exuit ipsa suas.

SCHOLIA.

Vtilibus succis. Bonum gignit sanguinem, probeq́ue nutrit.

Vires exuit. Id est, concoquitur.

ANNOTATIONES.

Nuclei qui in conis pini reperiuntur, Græcis κονάρια, & σρόβιλοι, in Pharmacopolijs hodie Pineæ nominantur. Horum usus in his præsertim terris, magis est in Medicinis, quàm in cibis.

De Persicis.

PErsica quisquis edes, cœnæ sint prima uideto,
Ne noceant alio non citò pulsa cibo.

SCHOLIA.

Cœnæ sint prima. Primò, uel ante alios cibos sumenda.

Ne noceant. Ne corrumpant alios cibos. Sumpta enim postremo loco, facilè corrumpuntur. Corrupta deinde alia quoque alimenta uitiant.

De armeniacis.

Ex persicorum genere sunt Armeniaca, minora quidem persicis, sed suauiora, & palato gratiora melioraq́ꝫ, colore subflauo, citò maturescunt, quamobrem à Romanis præcocia appellantur. Germani Morellen uocant.

De Malis & Piris.

Mala dulcia. *Dulcia mala calent reliquis magis, & citò uentrē*
Restituunt: acidis frigidus humor inest.
Acida. *At stomachum firmant, aluumq́; austera cohercēt,*
Austera. *Præcipuè arboribus quæ legit alta Cydon.*
Cydonia *Quæ pira non leuius matura, & grandia prosunt,*
Pyra. *Sed plus corporibus roboris inde uenit.*

SCHOLIA.

Calent reliquis magis. Aliis sunt calidiora, uel magis calefaciunt.

Ventrem destituunt. Citò distribuuntur ex uentre in totum corpus.

Acidis frigidus humor. Acida refrigerant.

Alta Cydon. Cydonia, uel cotonea mala.

ANNOTATIONES.

Malo-

Malorum & pirorum quoq; non minor quàm uuarum & cerasorum est uarietas: quam describere ut difficilimum, ita ad præsens negotium parum necessarium. Ad facultates enim cognoscendas sapor consulendus est, quocunque etiam modo appellentur.

De Cotoneis malis.

Variat figura in hoc genere fructuū. Alia enim mala, alia pira referunt, quamobrem hæc à Germanis Quittenbirn/illa Quittenöpffel nominantur.

De Malis punicis, Mespilis, & Sorbis.

Punica non implent adeò, sed frigore lædunt,
Mespila, ut astringant, sorbaq; laxè uora.

SCHOLIA.

Non implent adeò Parum nutriunt, ut suprà dixi.

Frigore lædunt. Frigefaciunt. Non autem lædunt, nisi immodicè ingerantur.

ANNOTATIONES.

Mala punica & granata fortasse appellantur à multitudine granorum, quæ continent. Est etiam reperire genus sine granis, quæ Græci ἀπύρηνα uocant.

Tria numerãtur genera Punicorum, alia dulcia ſunt, alia acida, alia medij ſaporis, ſiue uinoſa. Facultates ipſorum ex ſaporibus facilè cognoſcuntur.

De Iuglandibus, & Auellanis.

IVglandes prodeſſe ferunt, nec paſcere multum,
Paſcere auellanas plus, ualuiſſe minus.

SCHOLIA.

Valuiſſe minus. Difficiliùs concoquuntur.

ANNOTATIONES.

Nuces dici à nocendo, Grammatici autumant. Græcorum quidam κάρυα, quòd καρυβαρίαν faciant, nominari tradunt. Quanquam non omnes nuces lædunt, aut caput grauant. Nux abſolutè ponitur pro iuglande. Vt Ouid. de Nuce: Iuglandes quid ſint, nemini non conſtat. Vocantur Græcis κάρυα βασιλικά, Auellanas Græci λεπτοκάρυα uocant, naſcuntur in Corylis. Eſt & aliud genus auellanarum, Pontica propriè dicta, uulgo Lampertiſche nuſſe / reliquis multò præſtantiora.

De nuce Aromatica.

¶ Obiter nucis Aromaticæ, quam uulgo Moſchatam uocant, mentionem faciendam

ciendam duxi. Confortat caput, & multos in Medicina usus habet.

De Amygdalis.

DIues amygdalino mensam sine lacte caueto,
Pauperibus medicam non tulit ullus opem.

SCHOLIA.

Amygdalino lacte. Succo uel iure amygdalorum. Dicitur autem μεταφορικῶς lac, quia colorem & consistentiam lactis habet.

ANNOTATIONES.

Duo sunt Amygdalorum genera: Dulcia, & amara, quæ aliàs quoq; nuces amaræ dicuntur. Horum tantùm in Medicina usus est, illorum in Medicina & in culina. Attenuant, & uiscera expurgant ambo, sed amara magis.

De Prunis.

BArbara longinquis quæ misit pruna Damascus,
Ante cibos aluum sumpta mouere solent.

SCHOLIA.

Quæ misit Damascus. Damascena pruna. *Aluum mouere solent.* Dulcia scilicet. Nã uarios sapores habent. Quare non est omnibus eadem facultas.

ANNOTATIONES.

Pruna Germanicè pflaumen. Varia

ſunt genera: Damaſcena, & Vngarica, ſunt præcipua, quæ ſiccata Groſſe quetzke dicuntur. Bohemica, Kleine quetzken nominantur. Cerea pruna, Spilling. Braby la Kriechen. Syluestria pruna, Schlehen.

De Glandibus, & Castaneis.

SI quem ſacra tui uictus Dodona iuuabunt,
Setigeri ſtomachum uellet habere ſuis.
Castaneas molles patulæ ſub tegmine fagi,
Ipſe ego pro duris glandibus eſſe uelim.

SCHOLIA.

Tui uictus. Glandes.

Setigeri ſuis. Eſt enim pabulum ſuum potius, quàm hominum.

Pro duris eſſe uelim. Nam omnibus modis caſtaneæ glandibus meliores.

DE LEGVMINIBVS.

SVnt etiam uario diuerſa legumina paſtu,
E quibus audaci legimus iſta manu.

SCHOLIA.

Vario paſtu. Ex quibus uaria edulia conficiuntur.

De Lentibus.

LAxior exiguas lentes potes esse, sed illis
Ater in exiguo corpore succus inest.

SCHOLIA.

Laxior potes esse. Quia astringunt.
Ater succus inest. Melancholicus humor.

ANNOTATIONES.

Lens, German. Linsen/ inter reliqua legumina mali succi est, inflat, atram bilem gignit, bis cocta præsertim, aluum constringit. Ius uerò illius soluit aluum.

De Fabis & Pisis.

SAepe fabæ leni sufflarunt corpora flatu,
Pisa minus, bilem sed peperêre nigram.

SCHOLIA.

Pisa minus. Ambo inflant, sed pisa minus.

De Cicere.

AT tibi quæ clarum pepcrêre legumina nomen,
Nomine sunt Cicero nunc quoq; grata tuo.
Exhaustis reparant genitalia semina membris,
Nec Venerem uires deseruisse sinunt.
Quin etiam lapidem uesicæ sæpe minutim
Duriter hærentem dissecuisse solent.

ANNOTATIONES.

Cicer, Kichern / uariat colore. Aliud enim album, aliud nigrum, aliud rubrũ est, uiribus conuenit. Omne enim Cicer inflat, ideoq; Venerem stimulat, genituram auget, lactis abundantiam facit, calculum renum uesicæq; minuit, aperit, menses ducit, &c.

De Lupinis.

REptilibus Cynicûm uescatur turba Lupinis,
Immundos decuit sordida pera canes.

Vide Lucia. in dialo. mortuorũ, dialog. 1. 22. & in Piscatore, ac alibi sæpius

ANNOTATIONES.

Lupinorum, Feigbonen / nullus iam usus est amplius in culina, sed tantùm in Pharmacopolijs. Difficulter cõcoquuntur, crudum humorem gignunt, & ægrè tran-

transseunt. In Medicina uerò multas utilitates habent, quas hoc loco referre alienum est.

De fœnograeco.

SAepe aliquem memini de fœno dicere graeco,
Ante cibum sumptum calfacit & soluit.

ANNOTATIONES.

Nec hoc legumen apud nos inter cibos refertur, quare de eo dicta ab ipso autore sufficiunt.

DE OLERIBVS.

PLura nec hic opus est, nec uulgi postulat usus
Ergo etiã hic olerũ nomina pauca canam.

De Lactuca.

HOrtorum Lactuca decus, quia friget & humet,
Sæpe leues somnos conciliare solet.
Atq; ut corporibus reliqua omnia uincit alendis,
Sic uiui succus sanguinis inde uenit.

SCHOLIA.

Quia friget & humet. Habet uim frigefaciendi & humectandi.

Somnos conciliare solet. Est ὑπνωτικόν siue soporiferum. Omnia enim frigida & humida sunt somnifera.

Reliqua omnia. Olera, non alimenta.

Nam

Nam olerum exigua est alimonia, si ad alia edulia conferantur.

Viui sanguinis. Probi sanguinis.

ANNOTATIONES.

Lactuca uaria est, sed uires eædem, refrigerat & humectat, somnum conciliat. Quòd si quis, ne frigiditate ipsius stomachus offendatur metuit, addat aliquid zingiberis, aut uinum superbibat.

De Beta.

CRuda est beta, nocet, coctam sumpsisse iuuabit:
Sumpta frequens stomachū uellicat, atq; iecur.

SCHOLIA.

Stomachum uellicat. Mordet, propter amaritudinem, maximè quibus est ualde sensificus.

ANNOTATIONES.

Beta duplex est. Alba, qua utimur loco oleris: & nigra, cuius radix tantùm in usu est. Conditur autem & apponitur assis, & uocatur Rot růben.

De Braßica.

BRaßica uentris onus bis cocta comestaq; sistet,
Sed semel & modicè cocta, resoluit idem.
Profuit hanc succo conspergere pinguis oliuæ.
Lac auget, multum sanguinis esse facit.

SCHO-

SCHOLIA.

Bis cocta. Dicitur autem bis cocta, non ut uulgus usurpat, cùm dicit, à cibo bis cocto abstinendum esse, qui denuò alio tempore coquitur, sed quando priore aqua effusa, alia affunditur, & deinceps coquitur cibus.

Resoluit. Laxat.

Succo pinguis oliuæ. Oléo.

Sanguinis. Seminis legendum. Quæ enim lac augent, augent & semen.

ANNOTATIONES.

Brassica uulgo dicitur Braun köl/oder blaw Köl. Bis cocta astringit aluum. Nam nitrositas eius, qua aluum soluebat, in aquam transijt. Semel cocta uires suas retinet, abstergit igitur, & intestina ad expulsionem irritat. Est & aliud genus brassicæ, quod in magna capita accrescit, brassica Cumana, siue sessilis dicta. Omnis autē brassica officit oculis, quod literarum studiosis inprimis scitu necessarium est. Quid marina brassica sit, non est huius loci explicare.

Blitum.

IGnauum sine honore blitum, sine uiribus, estur
Hoc solo, uentrem quòd bene deijciat.

SCHOLIA.

Ignauum. Insipidum.

Sine uiribus. Sine excellentibus quali-
Libro.2. tatibus, seu, ut Dioscorides loquitur,
cap.110. ὀυδεμίαν ἔχει φαρμακώδη δύναμιν, nō quòd nullum prorsus usum habeat. Testis etiā nostræ sententiæ est Plinius, qui ita scribit: Blitum iners uidetur, ac sine sapore, aut acrimonia ulla, lib.20.cap.22.

Hoc solo. Nomine.

ANNOTATIONES.

Olim fuit notiss. herba Blitum, adeò
Chilia 1. ut etiam in prouerbium abierit, nunc
Cent. 4. haud scio an ab ullo agnoscatur. Variant
Prou. 72 enim opiniones, & adhuc sub iudice lis est. Sed quorsum opus est de re non magni momenti curiosè scrutari.

Eruca.

Herba salax Eruca, deæ gratißima amorum,
Sæpe uelim nostras condiat illa dapes.
Illa leui flamma frigentes calfacit artus,
Illa leuat feßi tædia longa thori.

SCHOLIA.

Deæ amorum. Veneri.

Feßi thori. A frigiditate. Habet enim facultatem calefaciendi.

ANNO-

ANNOTATIONES.

Hæc herba non admodum in uſu eſt in culina, in Medicina autē magnum uſum habet.

Satyrion & Vrtica.

MIſcueris dictam Satyrorum à moribus herbam,
Vrticæq; leui ſemina trita manu.
Hei mihi ne caſtas ſpectatum uade puellas,
Iſte furor nulla diſsimulatur ope.

ANNOTATIONES.

Neq; hæc herba hoc nomine Germanis in uſu eſt. Vrtica uerò cum reliquis oleribus in multis locis coquitur, & adponitur, calefacit, aluum ſubducit, & parum alit.

Naſturtium.

HInc nigra quæ gelidis gaudent naſturtia riuis,
Offendunt ſtomachum, ſed Venerem ſtimulant.

ANNOTATIONES.

Naſturtio nos magis in acetarijs, quàm cibis utimur.

Intybus, Malua.

RAra cibos ineunt cum dulcibus intyba maluis,
Rectè utrunq; tamen, ſi libet, eſſe potes.

Hæc quoq; rarò comeduntur.

Atriplex.

FRigidus attriplicum choleræ uim diſcutit humor
Coctarum, crudis uirus ineſſe puta.

SCHOLIA.

Humor frigidus attriplicum. Attriplex quæ habet uim refrigerandi.

Discutit. Pellit, curat. Contraria enim contrarijs curantur.

Vim choleræ. Bilem.

ANNOTATIONES.

Attriplex, Melden / duplex: Hortensis & syluestris, frigida & humida utraq; sed illa magis, mollit aluum, & biliosis cibus accommodatiss. est.

DE RADICIBVS.

Nunc age quæ solis ualeant radicibus herbæ,
Vsibus humanis commeminisse iuuet.

SCHOLIA.

Quæ solis radicibus. Quarum radices tantùm in usu sunt.

ANNOTATIONES.

Multæ sunt partes plantarum: folia, caules, semina, fructus, germina, radices, quarum interdum quędam tantùm usurpantur, ut in leguminibus exempli gratia uidere est. Interdum omnia, ut in quibusdam oleribus. Cæterùm non ignorandum est, non omnium partium semper

per

per eandem esse naturam, imò aliquando planè diuersam, ideo diligenter, de qua parte autores scribant, obseruare oportet.

De Rapis.

Commoda multiuoris præbent alimenta colonis,
Rustica proiectis eruta rapa comis.
Nam quia naturæ calidæ uim temperat humor,
Inflat, alit, Veneris dulcia bella mouet.

SCHOLIA.

Multiuoris. Edacibus. Quare autem rustici sint edaces, petenda causa ex superioribus, ubi de adpetitu agitur.

ANNOTATIONES.

Rapum notissima radix est. Est aliud genus raporum in Lusitania latius pressiusq́ʒ, & magnam acrimoniam in exteriore parte habent.

De Napis.

Huc & Napi (Steckrüben) pertinent, sunt rapis densiores, & solidiores, & nõ solùm cocti eduntur, sed etiam crudi cũ sale, in delitijs apud quosdam habentur.

De Bulbis.

LOnga breues stomachi pellunt fastidia bulbi,
Iamq; olim Veneri mortua membra nouant.
Humores grauido uiscosos pectore ducunt,
Corpora bis cocti plus aluisse solent.
Adde garum succumq; oleæ, magis omnia præstãt,
Sed tamen & flatus, torminaq; efficiunt.

SCHOLIA.

Breues. Rotundi.

Humores ducunt. Educunt.

Plus aluisse. Deposita amara qualitate ipsorum.

ANNOTATIONES.

Quid sint Bulbi, nondum in Germania satis constat, uocantur autem inde radices bulbosæ, rotundæ uidelicet, & tuberosæ, ut allij, ceparum, &c.

De Pastinaca.

SVnt etiam calidi mensis sua munera Dauci,
At uitio, cocti non satis, esse solent.

SCHOLIA.

Calidi. Et humidi.

ANNOTATIONES.

Daucus impropriè pro Pastinaca ponitur. Sic & Græci quidam *Δαυκία* usurpant. Notæ sunt radices, aliæ buxei, aliæ crocei coloris. Viribus cognatæ sunt rapis, sed illis minus nutrire feruntur.

Lege Simeonem Sethi.

De

De Allio.

ALlia si quantas habeant graueolentia uires,
Quæris, habe paucis, quæ meminisse iuuet.
Hoc hortense genus Græci σκοροδόσμα uocârunt,
Hoc ceu Theriacam rustica turba probat.
Nanq; uenenatis melius uix ulla medentur
Pharmaca, serpentes illius arcet odor.
Morsu letifero quem læsit araneolus mus,
Hoc bibat, hoc etiam dira aconita fugat.
Præterea coctúmue cibo, crudúmue comestum,
Calfacit, & stomachos humiditate leuat.
Est tamen ex multis alijs nescire pudendum,
Quod nihil hoc Veneri gratius esse solet.
Verùm oculis stomachoq́; nocet, si copia sumpti
Multa sit, & sicca conficit ora siti.

SCHOLIA.

Hortense genus. Est enim duplex: Satiuũ & syluestre.

Rustica turba. Ideo uocatur uulgo Theriaca rusticorum. Nec immerito rusticis semper in promptu est, & contra uenena efficax, odoreq́; arcet uenenata animalia, ut & ex illo Disticho Virgilij patet. Eclog.2.

Thestylis, & rapido feßis messoribus æstu,
Allia, serpillumq́; herbas contundit olentes.

Causam Aemilius Macer sequentibus uersibus exponit. Li.2.c.9

Hæc ideo miſcere cibis meſſoribus eſt mos,
Vt ſi fortè ſopor feſſos depreſſerit illos,
Vermibus à nocuis tuti requieſcere poßint.

ANNOTATIONES.

Allium notius eſt, quàm ut opus habeat explicatione. Illud tantùm hoc loco referre non alienum uidetur, cùm fœtor allij reliquis, qui id non deguſtauerunt, ſit longè grauiſsimus, & moleſtiſſimus, quod remedium ſit adhibendum,
Li.3.c.6 ut qui ſumpſerunt alios non offendant. Macer Zedoariæ radicem id efficere tradit, his uerbis:

Allia quem faciunt, fœtorem pellit ab ore.

De Cepis.

Vilia mordaces quamuis ſint prandia cepæ,
Crudæ tamen ſtomachum diſſoluiſſe ſolent.
Plura malis coctæ (crudas nocet eſſe) medentur,
Eſſe tamen noli, qui memor eſſe uoles.

SCHOLIA.

Vilia prandia. Parum enim nutriunt coctæ, crudæ nihil, & magis gulæ cauſa, quàm nutriendi gratia alijs cibis adduntur.

Eſſe tamen noli. Hoc diligenter literarũ deditis obſeruandum eſt. Lædunt etiam oculos. Rarò igitur deguſtandæ.

ANNO-

ANNOTATIONES.

Cepæ calefaciunt & deſiccant, bis coctæ aliquid nutriunt, & minus noxiæ ſunt.

De Porro.

Officiunt oculis capitati ſegmina porri,
Interiora graui uiſcera mole premunt.
Hinc uario ſurgunt inſomnia, plena tumultu,
At Venerem, ſicut talia cuncta, mouent.

SCHOLIA.

Talia cuncta. Bulboſa, uel flatuoſa.

ANNOTATIONES.

Porrum notum eſt. Calefacit & deſiccat non mediocriter, acrimoniam inſignem habet, conuenit pituitoſis, & qui craſsis crudisq́; homoribus moleſtantur propter facultates dictas. Bilioſis uerò inimicum eſt, Bis coctum (ut dicta omnia) magis conuenit. Nam acrimoniam, uitiumq́; omne hoc pacto præparatum deponit.

De Raphano.

Præteriturus eram Raphani bona, qualibus aiunt
Radices inter nomen habere bonas.
Ille replet uacuam uentoſis flatibus aluum,
Ante cibos noli ſumere, crimen habet.
Attamen & laudem, ſenſus quia reddit acutos,
Et ſunt ante cibum, qui magis eſſe probent.

Plin. lib. 19. ca. 5. *Fabula narratur, sacros ab Apolline Delphos*
Omnibus hunc alijs præposuisse cibis.
Ex auro ut Raphanum sacrarent, pondere betam
Argenti, plumbum rapa fuisse ferunt.

SCHOLIA.

Vacuam. Ieiunam.

Et sunt ante cibum. Variant opiniones de tempore sumendi. Alij enim ante cibos, alij post cibos eum assumi uolunt.

ANNOTATIONES.

Raphanus est sine dubio radix illa, quã nos Rettich uocamus. Quoniam uerò de tempore sumendi dubium est, placet mihi sententia Aetij, qui ita scribit: Quare meritò mirari subit illos, qui à cœna ipsos crudos edunt, bonæ coctionis ergò. Etenim ipsi magnum eius rei experimentum se fecisse iactant, uerùm nemo citra læsionem ipsos imitatus est. Sumpti enim post cibum coctionem non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, uentriculum probè claudi non sinunt, caput uaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt.

Tetrab. 1 Serm. 1 in censu simplic.

De tuberibus & fungis.

SI quis amat uernæ redolentia tubera terræ,
Virtutis medicæ norit habere nihil.

De Boletis.

LAuta decent nitidæ boleti fercula cœnæ,
Sed nisi percoctis uirus inesse puta.
Nam neq; desipuit, qui qualem Claudius edit,
Boletum (lepido carmine dixit) edas. Plin. lib. 22. ca. 22
Cui pituita placet, uel inani frigida succo
Pectora, fungorum millia multa uoret.

SCHOLIA.

Sed nisi percoctis. Causa ex superioribus patet.

Qui dixit. Martialis.

ANNOTATIONES.

Fungorum alij sunt edendo, alij uerò uenenosi. Vtrorumq; autem plura genera sunt, quàm uocabula. Generant omnes succos crassos, & pituitosos, uiscososq;. Vt igitur minus officiant, aromatis condiantur, riteq; coquantur oportet.

DE FRVCTIBVS fugacibus.

De Cucurbita.

HVmida frigorib. cognata cucurbita, paruo
Quòd uires faciat pondere, corpus alit.

SCHOLIA.

Cognata frigoribus. Frigida & humida.

ANNOTATIONES.

Fructus fugaces Græci ὥριμα καὶ ὡραῖος uocant, citò fiunt, & citò pereunt, nec aliorum more durare multo tempore possunt, propter humiditatis copiam.
Paulus li.1.c.80 Cucurbita autem præter dicta, uentrem mollit.

De Peponi'us.

PVtridis hæc eadem peponum sunt omnia succis,
Sed lapidem trudunt, membraq; bile grauant.

SCHOLIA.

Bile grauant. Gignunt bilem.

ANNOTATIONES.

Duo sunt in his fructibus in usu. Substantia ipsa, & semina. Videndum igitur, de quo agatur. Substantia peponum mali succi est, ad ciendum uomitus procliuis. Semen uim habet extergendi, urinam mouet, & calculosis conducit.

De Cucumere.

HIs minus humectat cucumis frigetq;, sed idem
Et succo malus est, & malè digeritur.

ANNOTATIONES.

Cucumis urinam magis cit pepone, sed minus humectat, & refrigefacit.

De Angurijs.

Ad hoc genus fructuum, Auguriæ (Gurgken / ut ego opinor, & preussische Limonien dictæ) pertinent, temperamento cum prioribus conueniunt. Seruantur autem conditæ muria & anetho, atq; mensis cum assis apponuntur.

DE FRVMENTACEIS.

FRumentis quoq; non eadem natura, nec idem
Est sapor, ex illis pauca, sed apta canam.

De Chondro, Ptisana.

NObile uiscosi genus est, nec inutile Chondri,
Grana sed ut ptisanæ uilia coctus erit.

SCHOLIA.

Vilis erit. Parum nutrit.

ANNOTATIONES.

Χόνδρος aliâs cartilaginem significat, hîc uerò frumentum, quod aliquando alica dicitur. Germa. Römische Gersten. Plurimum nutrit, glutinosos humores gignit.

De Alica.

DVlci quisquis amas alicam confundere mulso,
Assimilem Chondro noueris esse cibum.

ANNOTATIONES.

Alica

Alica aliâs significat chondrum, aliâs frumentum repurgatum, & certo modo præparatum. Germanicè Graupen.

De Tritico.

PAbula triticeæ frugis malè cruda coquuntur,
Robur ab artocopo condita maius habet.

ANNOTATIONES.

Notum est frumentum. Panis triticeus copiosum præbet alimentum.

De Siligine & simila.

Panis siligineus. Similaceus.

GRatior è molli solet esse siligne panis,
Mox similæ dotes nostra culina probat.

ANNOTATIONES.

Siligo non significat uulgare & usitatissimum frumentum, Rocken / quod quidam olyram esse putant, sed est species præstantissimi tritici. Nec simila, uel similago, est peculiare frumenti genus, sed farina purissima, fitq; ex tritico laudatissimo.

De furfuribus.

Furfuraceus panis.

SEruitijs aptas præstabunt furfura cœnas,
His est per uentrem ianua laxa satis.

SCHOLIA.

Furfura. Furfuracei panes.
Ianua laxa. Citò transit uentrem.

De

De Hordeo.

HOrdea desiccant bene fricta, sed humida coctis
Vis erit, exiguum roboris inde uenit.

Hordeaceus panis.

SCHOLIA.

Fricta. Tosta.

ANNOTATIONES.

Hordeum leuiter refrigerat, & exiccat, aliquid habens abstersoriæ facultatis, ex quo diuersa parantur edulia.

De Polenta.

BAlnea uisurus madidas æstate polentas
Ne sitias, siccis faucibus antè uora.
Cætera uel nobis incognita sunt, uel eisdem
Viribus, & breuibus non referenda modis.

DE PANIBVS.

HActenus de frumentis dictum est, nunc quædam de panibus seorsim adijciemus. Sunt enim panes cibi ex farina frumenti, aqua subacta, calore ignis cocti. Variant autem non solùm pro ratione propriæ materiæ, sed etiam aduentitiæ. Sunt igitur alij fermento confecti, alij fermentum non recipiunt, qui ἄζυμοι Græcis dicuntur. Hi planè referunt naturam frumenti. Qui uerò fermento condiuntur, & sale, calidiores, & sicciores, durabilioresq́; azymis efficiuntur, ac faciliùs concoquuntur. Horum quidam sunt ordeacei, quidam triticei, quidam olyracei. Triticei maximè nutriunt, minus olyracei, ordeacei parum. Horum alij ex puriore farina fiunt, alij ex impura, qui Latinè cibarij, Gręcè αὐτόπυροι, & συγκομιστοὶ dicuntur. Hi illis minus nutriunt, citò descendunt ob uim abstersoriam, quam furfures habent. Medij autẽ panes, pro ut plus minusue furfurum recipiunt, eò propius ad hos uel illos panes accedunt. Est & alia differentia, quæ ex ætate sumitur. Recentes enim & qui adhuc calent, deteriores sunt reliquis, qui probè refrixerunt, & iustam ætatem habent. Vetusti autem non probantur,

maximè

maximè duriores iusto, aut situ squalo-req; obducti. Ex recentibus calentibus panibus quidam singulare ferculum parare solent, addito butyro & lacte, uel solo butyro & medullæ panis exactè admisto. Hic cibus etsi in septentrionalibus partibus usitatissimus est, ualde tamen malus est. Difficulter enim concoquitur, obstructiones uenarum meseraicarum, hepatisq; facit, hinc grauitas, & tanquam pondus aliquod in hypochondrijs sentitur. Postremò hoc quoq; obseruandũ, ut panis sit ritè coctus. Quantumuis enim farina bona est, tamen mala præparatione uitiosus panis erit. Qui igitur imperfectè coctus est, quod certis notis deprehenditur, ægrè in uentriculo cõficitur, tardè transit, crudos succos gignit: qui nimium assatus est, atram bilem producit.

DE PISCIBVS.

Semper edat fatuos, monachorũ prãdia, pisces,
Cui placet elumbis regula Pythagoræ.
Non quia piscitium ratione probauerit ulla,
Sed quia dixit ali carnibus esse nefas.
Et tamẽ hinc, quod edam, fuerit, ne fortè recusem,
Quo mea præcipuè luxuriosa gula est.

SCHO-

SCHOLIA.

Dixerit esse nefas. Quomodo hæc intelligenda sint, Erasmus in explicatione symboli Pythagorici: A piscibus abstineto, dilucidè docet.

De Esoce & Lupo.

NAnq; nec Esocis teneri pectuscula spernam
Mollia, nec sapidi squamea terga lupi.

De Anguilla.

ME iuuet anguillæ potius bona frustula tostæ
Mandere, quàm uetulæ uiscera cruda bouis.
Præterea facilis non sunt mala prandia mulli,
Et precium cancer, si piper adsit, habet.

De Murena.

NEc tantùm è Siculo petitur murena profundo,
Omne, quod est usquam, flumina nostra ferunt.

ANNOTATIONES.

Pisces natura frigidos & humidos esse, nemi-

neminem latet, siquidem in aqua elemento frigido & nascuntur, educantur, & per omnem uitæ cursum uersantur. Victui autem temperaturam respondere, ex superioribus notius est, quàm ut probatione opus habeat. Quare ad differentias piscium transeamus.

De differentijs piscium.

PRæfertur quod saxa colit genus omnibus unum, Saxatiles.
Nam mala limosi plura habuere lacus. Lacustres.
Præstiterint etiam capti è fluuialibus undis Fluuiatiles.
Ignauis, quales unda palustris habet. Palustres
Qualescunq; tamen pingues fuge, pingue uenenum est, Pingues.
Omnibus & prauus piscibus humor inest.
Phlegmatico turbant tenues humore medullas,
Sanguinis inde aliquid quis putet esse boni?

ANNOTATIONES.

Sicut alia aqua melior est alia, ita quoque pisces uariant, pro diuersitate suorum alimentorum. Saxatiles autem, uel qui in saxosis degunt locis, iudicio omnium sunt præstantissimi, & saluberrimi, & concoctu faciles. Deinde marina, uel ubi flumina in mare influunt. Palustres & lacustres sunt pessimi, & mali sanguinis genitiui. Ex his omnibus qui molli carne constant, faciliùs concoquuntur,

quàm qui duram habent carnem. Sunt aliæ quoq; piscium differentiæ, quas in præsentia consultò prætereo.

De piscibus sale conditis.

Pisces, ut aliæ res, natiuam temperaturam condiendo amittunt. Sunt igitur pisces sale conditi calidi & sicci, habent uim incidendi & attenuandi crassos humores propter salem. Conueniunt pituitosis, cauendi biliosis & siticulosis.

De piscibus exiccatis.

Pisces autem in sole aéreq; mox ut capti atq; ab interaneis omnibus repurgati sunt, aut in fumo prius sole aliquandiu conditi desiccantur. Siccati sunt duriores, concoctu difficiliores, & qui salem habent, calorem quoq; habent.

SVMPTA EX ANImalibus.

De Ouis.

Gallinarum. Phasianarum. Anserum Anatum.

VEsceris, sed adhuc à matre calentibus ouis,
Optima Gallinæ, Phasiadisq; ferunt.
At quæ Tarpæi custos Iouis excubat anser,
Quæq; parit, non sunt optima, claudus anas.

SCHO-

SCHOLIA.

Adhuc calentibus. Recentibus.

ANNOTATIONES.

Vna differentia ouorum à tempore ſumitur. Sunt autem alia recentia, alia uetuſta, alia media. Deinde differunt oua ſecundum animalia, de quibus rectè Autor pronunciauit. Cæterùm in omni genere recentia uetuſtis ſunt præferenda, & longè ſalubriora.

Oua cocta.

Vtq; magis uires augere trementia poſſunt,
Sic melius ſtomacho ſorpta uenire ſolent.
Fricta meis nolim contingere plurima cœnis, Fricta.
Ni ſoluant acri miſta Falerna garo.

SCHOLIA.

Sic melius uenire. Deſcendere.

ANNOTATIONES.

Tertium discrimen ouorum à præparatione sumitur. Hinc alia sorbilia dicuntur, quæ scilicet leuiter incaluerunt: alia mollia, siue tremula, quæ diutius inferbuerunt: alia dura, siue cocta. Optimè nutriunt, & bonum sanguinem gignũt: mollia, sorbilia, minus alunt, sed faciliùs per aluum descendunt, leniunt faucium asperitatem, cantoribus familiare præsidium. Dura oua difficulter coquuntur, tardi transitus sunt, crassum alimentum corpori præbent: His magis assata in cineribus. Fricta pessimum inter omnia succum gignunt.

DE CASEO.

CAseolos nisi lactantes & ab ubere pressos,
Ne crebrò comedas, consuluisse uelim.
Inde putri mordax uesicæ pondus adhæsit,
Gutta nec inde boni sanguinis ulla uenit.

SCHOLIA.

Ab ubere pressos. Id est, recentes. Hinc uulgo dicitur: Caseus quanto propinquior lacti, tanto sanior.

ANNOTATIONES.

Quòd caseus ex crassiori & terrestri magis parte lactis compressa & condensata conficiatur, cuiuis notum est. Accedit autem coagulum & sal. Porrò multa sunt caseorum differentiæ, ex quibus præcipuas tantùm attingam. Cæterùm in genere omnes casei mali sunt, exceptis qui ex acido lacte fiunt. Nam ægrè concoquuntur, acidum ructum gignunt, flatuosi sunt, difficulter aluo discedunt. Quò autem uetustiores, eò calidiores, acriores, siticulosiores, concoctu difficiliores, & ad bonum succum gignendum deteriores, maximè putridi, qui nihil boni in se habent. Verùm recentes oxygalactini omnium optimi sunt. Nam in cibo iucundi sunt, & stomacho præ omnibus alijs innoxij, faciliùs coquuntur & transeunt, neq; crassi succi sunt, ut reliqui casei. Ex reliquis autem caseis recentes meliores uetustis, laxi mollesq; densis ac durioribus, ac dulces salsis. Variant deinde pro lacte animalium. Alij sunt bu-

buli, alij ouilli, alij caprini, quidã mixti. Adhæc quidam condiuntur herbis, aut ſeminibus, qui reliquis ſalubriores eſſe creduntur.

DE LACTE.

LActe ferunt Nomadum gentes uixiſſe ferino,
Et mulgere truces ſæpe Cynocephalos.
Paſcitur emulctis horrens niue Sarmata bubus,
Quosq́; uiros propior Parrhaſis urſa uidet.
Hinc ſua littorei miſerunt dona Suedi,
Hinc uera fluentes Anglia caſeolos.
Hinc quàm lata patet niuei Germania lactis
Munera, præcipuè Saxonis ora probat.
Quiq́; ſuis alacres habitant in montibus Heßi,
Et clauſi æternis rupibus Heluetij,

Quid Phrysios referam? quid Vestphala rura? quid
Assuetos placito munere lactis ali? *(omnes*
Corpora præcipuè cùm robore firmet alatq;
Et citò condiscat sanguinis esse loco.
Hinc niuei crasSiq; æqualiter optima uirtus,
Cætera me breuitas dicere iussa uetat.

SCHOLIA.

Sanguinis esse loco. In sanguinem mutatur.

Hinc niuei. Notæ boni lactis.

ANNOTATIONES.

Lac omne constat triplici substantia. Serosa, pingui, & crassa. De hac diximus, de reliquis postea quædam adiungemus.

Optimum lac est, quod purũ est, mediocriter crassum, alieni odoris saporisq; expers, gustantibus dulce. Reliquæ differentiæ, quæ ab animalium habitu, à temporibus anni, à pabulis, & ab ætatibus sumuntur, dictis comprehenduntur. Non enim lac potest esse probatissimum, nisi ex sano animali, accommodato pabulo nutrito, apto tempore sit emulctum. Lac probè coctum bene nutrit, bonos humores gignit. Facilè tamẽ propter partiũ dissimilitudinẽ alteratur

atq; corrumpitur. In frigidiore nanque uentriculo acescit. In calidiore in nitrosam qualitatem conuertitur. In sano autem ac bene temperato, in bonum succum mutatur. Dentibus & gingiuis inimicum. Diligenter igitur post usum lactis abluendi. Porrò lac coctum plus nutrit crudo. Reliquas facultates, & maximè medicamentosas, in præsentia omittam.

DE BVTYRO.

Putyrum recens mediocriter calefacit & nutrit. Progressu uerò temporis calidius (sicut pinguia omnia) redditur. Iuuat pectus & pulmonē, mollit aluum. Sed calidis naturis non æquè ut aliis conuenit, uertitur enim in flauam bilem. In reliquis interdum in uentriculo copiosius

ſius ſumptum, innatat, nauſeam & faſtidium cibi excitat.

DE SERO.

Serum eſt tenuiſsima pars lactis, quæ minimùm nutrit, ſubducit aluum, propter facultatem abſterſoriam, quam habet, ſed ſine mordacitate. Vnde & dyſentericis utiliter exhibetur. Vocatur à quibuſdam urina lactis.

Appendix.

Hactenus ſimplicium alimentorum facultates potiſsimùm expoſitæ ſunt, nunc de præparatione eorum pauca attexere, uel potius repetere operæpretium uiſum eſt. Nam coctione, condimentis, aut aromatis intenditur, alteratur, mutatur & corrigitur natura ciborum. Sicut antea de piſcibus declaratum eſt.

REGVLAE.

I.

Cibi ſale, aut aromatis conditi, reliquis ſunt calidiores & ſicciores.

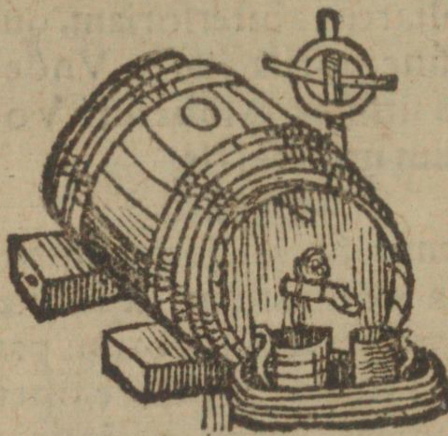
II.

Cibi exiccati humidis tum ſicciores, tum minus nutriunt.

III.

Aſſa, toſta, in ſartagine frixa, elixis ſunt ſicciora. Exempla ex ſuperioribus, ſi libet, ſumere licet.

DE VINIS.

PRæteriturus eram, quod præterijſſe nocebat,
In partes ſiquidem Bacche uocandus eras.
Corpore nam quicunq; uoles animoq́; ualere,
Scire operæprecium eſt, quid queat iſte deus.
Omne merum uires in corpora præſtat & auget,
Idq́; magis, ſi ſit craßius atq; rubens.
Dulce nocet ſtomacho, quamuis alimēta miniſtret,
Conſulit huic melius, quiſquis acerba bibit.
At minus hoc nutrit, multò minus albā, ſed omni
Plus fuluum uino commoditatis habet.

Et ſiccum calidumq́; magis uetus omni recenti eſt,
Difficiles etiam ſoluere muſta ſolent.
Omnia reſtituunt cognatum uina colorem,
Et citò pars melior ſanguinis inde uenit.
Nam penetrat, parteſq́; cibum partitur in omnes,
Membraq́; reſtituit, quæ tenuata iacent.
Languentis pellit ſtomachi faſtidia, & auget
Eſuriem, reficit quos pituita grauat.
Bile per urinas uacuat, redditq́; calorem,
Exhilarat mentes, robora firma facit.
Talia uina quidem, modicè data, cõmoda præſtãt,
Immodicè noli ſumere, ſumpta nocent.
Vtq́; frequens nocet ebrietas, ſic rara iuuabit,
Et ſumptum prodeſt euomuiſſe merum.
Inuitant ſtomachum raræ bona pocula menſæ,
Plus nimio corpus multiplicata grauant.
Quòd ſi nec fueris abſtemius, & nec aſotus,
Crede mihi, punctum quodlibet inde feres.
Nec mihi Clitorio quiſquam de fonte loquatur,
Copia dum largum fundat amica merum.

Commoda modicè ſumpti uini.

SCHOLIA.

Dulce nocet ſtomacho. Κακοςόμαχορ.

Acerba. Sunt enim ἐυςόμαχα.

Parteſq́; cibum partitur in omnes. Ideo ab Hipp. ὄχημα τροφῆς appellatur.

Membra tenuata. Exhauſta & euacuata. Ideo conualeſcentibus ex morbis uinũ exhibetur.

In fine libri de alimento.

Languen-

Languentis stomachi. Hoc consilio D. Paulus Timotheo suo uini potionem suadet. Ita enim scribit: Ne posthac bibas aquam, sed uino pauco utere, propter stomachum, & crebras tuas infirmitates, 1. Timoth. 5.

Libro 2. apho. 21. *Auget esuriem.* Excitat adpetitum. Videntur hæc cum Aphorismo Hippo. (Famem meripotio soluit) pugnare. Sed plana est responsio. Vinum quoniam uires uentriculi reparat, ac confortat, caloremq; natiuum auget, omnes actiones eius excitatiores reddit. Hippocrates uerò non loquitur de naturali appetentia cibi, sed de uitiosa, quæ uel à frigida intemperie orificij uentriculi, uel ab acidis humoribus eidem particulæ insertis, nascitur, & ad immoderatam cibi quantitatem fertur, quæ Græcis κυνώδης ὄρεξις, id est, caninus appetitus nominatur.

Vtq; frequens nocet ebrietas. De ebrietate suprà dictum est.

ANNOTATIONES.

In uino consideranda sunt, color, sapor, odor, consistentia, ætas. Ex his natura & potentia eius cognoscitur. Colores sunt albus, niger, fuluus, flauus, & ruber,

ber, & medij colores. Sapores, dulcis, acidus, astringens. Odor, quædam uina sunt odorata, & aut suauem odorem, aut medicamentosum, præ se ferunt. Quædam sunt inodora. Alia crassam, alia tenuem, alia mediocrem consistentiam habent. Quædam sunt recentia, quædam uetusta, quædam mediocria. Omne autem uinum, qualecunq; est, nutrit, adhæc calefacit & exiccat. Recens in primo, uetustum in tertio, medium in secundo ordine calidum est. Rubens & crassum reliquis plus corporibus nutrimenti præbet, non tamen plus boni succi. Dulce etiam plurimum nutrit, sed stomacho non admodum gratum. Austerum uerò stomacho quidem amicum, sed parum nutrit, ægrè in corpus digeritur. Album omnium minimè alendo corpori idoneũ, præsertim tenue & aquosum, quod Græci ὑδατῶδες & ὀλιγοφόρον uocant. Ὑδατῶδες, quod tum colore, tum consistentia aquæ non multum dissimile est. Oligophorum, quod parum aquæ in mixtura admittit. Huic contrarium οἰνῶδες πολυφόρον, uinosum, & quod multũ aquæ citra iacturam suam ferre potest. Reliqua ex dictis haud difficulter æstimari possunt.

Gal. lib. 7. cap. 6. method. med. & li. 2. aph. com. 18. et in lib. de cibis bo. et mali succi. cap. 19.

De lora uini.

Ex uinaceis affusa aqua lora conficitur, potus uilissimus, qui parum admodum ab aqua differt. Ad sitim restinguendam non incommodus, ad nutriendum uerò minimè idoneus. Paratur non uoluptatis, sed necessitatis gratia.

DE ACETO.

Vinum sæpe in acetum degenerat, sæpe arte coacescit, huius magnus in culina usus est. Nam & ad asseruandas & ad condiendas alias escas plurimum confert. De temperatura magna inter autores controuersia est. In hoc tamen præcipui consentiunt, quòd uim habeat refrigerandi magis, quàm calefaciendi.

Exiccat tertio gradu, estq; ualde tenuissi partium, crassos & glutinosos humores attenuat atque incîdit, adpetentiam cibi excitat, sed partes neruosas offendit.

DE AQVA.

Aquæ maximus in uita usus est, non solùm ad cibos & potus, sed etiam ad balnea. Quare de eius uiribus pauca referre non alienum est. Optima igitur aqua censenda, quæ omnis alieni saporis odorisq; expers, gustu suauis, pura, limpida, & quæ citò ab hypochondrijs discedit. Hippoc. ita describit optimam aquam: *Libro.5. apho.26*

aquam: Aqua quæ citò calet, & citò refrigeratur, leuissima, id est, optima est. Inter perspicuas enim notas salubris aquæ recensetur facilis alteratio. Reliqua ex scriptoribus rei rusticę Medicisq́ue petere licebit.

DE CEREVISIA.

Qui docuit crasso Cererem confundere succo,
Huic iratus erat Bacchus & ipsa Ceres,
Nam Pelusiaci qui laudat pocula Zythi,
Illi nec cerebrum, nec caput esse potest.
Renibus & neruis cerebroq́; hic noxius humor,
Sæpe etiam lepræ semina fœda iacit.

SCHOLIA.

Crasso succo, Aqua. *Cererem*, Frumentum.

Pelusiaci Zythi. Ideo uocat Pelusiacum zythum, quia apud Aegyptios primò inuentus esse dicitur.

ANNOTATIONES.

Quæ mea sit de crasi & uiribus cereuisiæ sententia, infrà de Cereuisiarum facultatibus abundè exposui, quam hoc loco retractare superuacaneum esse duco. Illud tantùm repetam, hæc omnia, quæ ab autore scribuntur, ex ueteribus esse sumpta, & de illorum, non de nostra Cereuisia, quæ saluberrimus potus est, intelligi posse.

CONCLVSIO.

PLura quidem potui, sed me ceu littore abactum
Longius, immensi terruit unda freti.
Hæc quoq; quàm metuo, ne me iuueniliter ausum
Plus nimio uiuis inuida fama ferat.
Sed tibi Sturtiadum clarißima fama Georgi,
Omni parendum conditione fuit.
Nam quia iusta tuo poteras mandare poëtæ,
Te duce, quæ poterat pondera ferre, tulit.

DE NATVRA ET VIRIBVS CEREVISIARVM ET *Mulsarum.*

GEORGII AEMILII Elegia.

CVm natura homini dederit potúq; cibumq;
Hic ut corpus alat, membra sed ille riget:
Non postrema quidem est ad uitam cura salubrem,
Noscere cùm sitias, qualia pocla bibas.
Nanq; dapes ualidam gignunt in corpore carnem,
Humores potus fluxilitate facit.
Et nisi susciperet commixtos esca liquores
Arida, nec membris distribuenda foret.
Siccus enim per se cibus est humoris & expers
Plurimus, est illi quoq; uehatur opus.
Vt nequit in lento procedere flumine nauis,
Fluxilibus porrò ni moueatur aquis:
Sic etiam siccam descendere nescit in aluum,
Et reliquas partes absq; liquore ci' us.
Ille grauem lenit commixto humore saburram,
Mollius ut pergat, subsideatq; facit.
Temperat & siccam liquido moderamine massam,
Riuulus ut lymphis arida prata fouet.
Hoc sine defecto subsideret esca palato,
Nec sibi consuetum pergere posset iter.
Ventriculo quamuis acceptaq; massa fuisset,
Hic tamen immoto pondere staret iners.
Intestina siti siccata, calore perirent,
Nec foret arentis corporis ulla salus.

Hanc

Hanc igitur nemo doctrinam spernere debet,
Quæ nos poclorum de ratione docet.
Expediens quæ sit uis & natura liquorum,
Quos patriæ tellus ad sua pocla parat.
Namq; alios potus per se natura ministrat,
Ast alios hominum sedula cura facit.
Cumq; habeant ambo magnum discrimen utrinq;,
Non leuis utilitas ista docere fuit.
Simplicibus quantum distent composta, quid inter
Natiuum ueniat, facticiumq; simul.
Hoc opus, hic labor est, cura docuisse fide'i,
Hæc hominum uitam, res iuuat, auget, alit.
Ergo operam sumpsit non parua laude uehendam
Placotomus, quando talia scripta dedit.
Consuluitq; tuis studijs, quæ tecta iuuentus,
Regiomontanæ conspicis alta scholæ.
Quinetiam totam uoluit prodesse per oram,
Saxona quàm lato limite terra patet.
Illius exponens diuersæ pocula formæ,
Qualeq; discrimen, quando bibantur, habent.
Quare hunc commendo Lector studiose libellum,
Quisquis es, ostensa iam ratione tibi.
Quamlibet ad Rhenum Bacchi inter munera uiuo,
Grata tamen patriæ pocula laudo meæ.
Carmine sed laudes ne plus minuantur inepto
Desino, tu scriptum iam licet ipse legas.

AMPLISSIMIS ET PRVDENTISsimis uiris, Consulibus & Senatoribus Regiæ urbis Dantiscanæ, Ioannes Placotomus, Regiomontanæ Academiæ Professor, S. D.

CVM aliquandiu in hac regione uersatus essem, uariasq; & planè diuersas sententias de Cereuisijs audiuissem, operæprecium & multis gratum me facturum non dubitaui, si peculiare aliquod scriptum de hoc potu ederem. Vtile enim est quemq; scire facultates eius rei, qua asiduè fruitur, ne brutorum more omnia sine iudicio promiscuè ingerat. Prædicant aliæ regiones sua dona, neque immeritò, cur non & nos nostra commendemus, cùm ea ab exteris quibusdam iniustè uituperari, & tanquam parum utilia reijci nõ ignoremus? Quasi ars non posit æquè salutaria humano generi excogitare, atq; natura in quibusdam terris spontè producit. Quinimò ars est æmula naturæ solertisima, quæ omnia eius opera, quantum quidem fieri potest, imitatione assequi & exprimere conatur, idq; non tam in Cereuisijs, quàm Medonibus quibusdam, qui proximè

ximè ad uini naturam aſpectu & uiribus accedunt, clariſsimè cernitur. Et quoniam utriuſq; potus creberrimus in his terris uſus eſt, non alienum duxi, utriuſque deſcriptionem cõiungere, atq; uno opuſculo complecti. Quod ubi abſoluiſſem, ſubijt alia maior cura, quàm ipſe ſcribendi labor, cui uidelicet meas lucubrationes dedicarem, quorum patrocinio me committerem. Eſt enim hoc tempore ualde periculoſum, aliquid in publicum emittere, propter maleuolos quoſdam, qui tantùm aliorum famæ inſidiantur, aliorum conatus malè narrando ac interpretando extenuant, & calumniantur, non illorum infirmitati parcunt, non excuſant, ſi quid fortè incommodius ſcriptum eſt, non Autoris animum aut conſilium expendunt, ſed alienis erratis obſeruãdis, publicandis, proclamandisq́; ſibi perpetuum nomen, & immortalitatẽ comparare ſtudent. Hæc cogitanti mihi occurrit prudentiſsimus Senatus Dantiſcanus, cuius iudicium & autoritatem, non ſolùm in his partibus, ſed ubiq; terrarum plurimum ponderis habituram, omnino mihi perſuadebam. Nam & doctos uiros, & peritia rerum

ciuilium præſtantes habet, quorum quidam etſi in literis uerſati non ſunt, hæc tamen noſtra ſtudia non faſtidiunt, non aſpernantur, ſed plurimi faciunt, quod liberi ipſorum, quos ad literas diſcendas, magnis impenſis, tum hîc, tum in alijs Academijs adhibuerunt, teſtantur. Quapropter Conſules prudentiſsimi, ac Senatores uigilantiſsimi, meam qualemcunq; operam, & ſtudiorum meorum primitias, uobis offero, & dedico, magnopereq́ꝫ à uobis omnibus peto, ut hoc exiguum munuſculum, atq; xeniolum, pro ueſtra æquanimitate, non inuitis manibus accipiatis, boni conſulatis, meiq́ꝫ patrocinium, ſi neceſsitas poſtulabit, in re honeſta, & ad publicam hominum ſalutem ſpectãte, ſuſcipiatis. Quod ſi feceritis, ego uiciſsim uobis, ut decet, omnia quæ grata eſſe perſpexero, præſtabo, & ſi uita longior, ualetudoq́ꝫ firmior contigerit, progreſſu temporis, Chriſto fauente, plura dabo. Idem & alij Collegæ mei, qui tum ingenio, tum doctrina, & uſu rerum me antecellunt, ubi intellexerint bonis uiris, & præcipuè uicinis noſtris, noſtra ſtudia non improbari, haud dubiè facient. Chriſtus conſer-

uet uos omnes incolumes, Viri prudentissimi, ad nominis sui gloriam, & Reipublicæ uestræ, aliorumq; mortalium utilitatem. Valete. In Academia Regiomontana, Calendis Februarij Anni 1549.

AD LECTOREM.

NOn me latet, quãtum periculi subeant, qui se publicæ censuræ hoc tempore edendis scriptis exponunt. Nam si quid ab alijs prius dictum retexunt, alienam cantilenam recantare dicuntur: quod si non feliciter præstant, deridentur. Qui commentaria scribunt, in eodem discrimine uersantur. Si enim ubiq; autoris sententiam non assequuntur, aut alicubi scientes dissentiunt, malè audiunt. Multò magis hi in periculo sunt, qui noua edunt, & ab alijs prius nõ tractata, maximè si à uulgari opinione recedant, quemadmodum nos de temperamento Cereuisiæ facimus. Ego itaque diu deliberaui mecum & dubitaui, nunquid meam sententiam publicare uellem, tandem publicæ utilitatis spes me ad editionẽ hortabatur. Quòd autẽ hic labor ad publicam salutẽ pertineat,

non in obſcuro eſt. Cereuiſiæ enim uſus non hîc tantùm, ſed etiam in bona Germaniæ parte, maximus & frequentiſsimus eſt. Sunt qui magis hoc potu quàm cibo uiuunt, ſiquidem egregiè nutrit, ideóq; parcius comedunt, eo multum utentes. Vtuntur hoc promiſcuè omnes ætates & ſexus, ſani & ægri. Neceſſarium igitur eſt de temperamentis & uiribus aliquid extare, ne qui illo malè utantur. Nemo autem hactenus, quod ſciam, hãc prouinciam ſuſcepit, & ſolidi aliquid de Cereuiſijs ſcripſit. Expectaui aliquandiu aliorum ſententias, id quod multi docti uiri, qui olim cõmilitones fuerũt, cum quibus priuatim de hoc themate aliquando contuli, teſtabuntur: uerùm cùm fruſtra expectarem, ut diutius ſaluberrimi potus facultates laterent, committere nolui. Verùm non ignoro me nec ingenio, nec dicendi facultate, nec explicandi dexteritate tantum ualere, quantum hoc argumentum requirit.

Scio quàm ſit difficile noua, atq; ab alijs non tradita commentari. Nec me fugit illud Horatij: *Sumite materiam ueſtris qui ſcribitis æquam Viribus.* Diu etiam quid ferre ualerent humeri, quid non,

In arte poëtica.

per-

perpendi. Sed animum addidit alter poeta, qui ſcribit : *Vt deſint uires, tamen eſt laudanda uoluntas*. Merentur enim ſtudium, & conatus, in honeſtis rebus ſuam laudem, etiamſi non ab omni parte ſcopum attigerint, maximè in noua materia, & in eo homine, qui primum periculum uirium ſuarum facit. Quod cùm ita ſit, Lector candide, ueniam mihi dabis ſpero, ſicubi tibi non ſatisfecero, aut à ſcopo adhuc parum abeſſe uidear. Et magnoperè peto, atq; propter publicã utilitatem obteſtor, ſi quid emendatione egere putabis, me amicè moneas, ſi quid habes, in commune conferas. Decet enim bonos & literatos uiros, aliorum ſtudia, & ad publicam utilitatem pertinentia, prouehere, atq; promouere, non impedire, multò minus calumniari. Me non pudebit, ab alijs admonitum, uel addere, uel detrahere, uel mutare aliquid, ſi bonas rationes habuero.

Vale.

Ouid. li. 3. de Ponto. Eleg. 5.

PRIMA PARS.

DE CERVISIA.

CEreuisias à Cerere dictas esse, haud dubium est, ex frumento enim, cui Ceres præesse à poëtis dicitur, coquuntur. Est enim Cereuisia nihil aliud, quàm potus ex aqua, frumento præparato, & lupulis coctus.

Multæ autem sunt Cereuisiarum differentiæ, sed præcipua ac principalis, & quæ maximum usum habet, à materia sumitur. Nam aliæ ex tritico, aliæ ex hordeo, aliæ ex utroq;, aliæ ex alijs frumentis, uel etiam leguminibus parantur, de quibus in præsentia nihil dicam. Quæ ex tritico fiunt, triticeæ uel albæ, quæ ex hordeo, hordeaceæ: in Polonia & Prussia nigræ, in alijs quibusdam locis rubræ cereuisiæ adpellantur. Quæ uerò ex ambobus æquali, siue inæquali portione mixtis confiunt, adpellatione peculiari carent, sed tamen mixtæ siue mediæ iure uocantur.

Denominatur autem non à materia solum, sed etiam ab inuentoribus, à loco, ab effectu, aut accidente aliquo, quæ

parum

parum ad præſens inſtitutum faciunt. Nam in hoc opuſculo primùm de natura & uiribus Cereuiſiarum in genere diſſerere ſtatui. Deinde per quædam illuſtria exempla priora declarabo. Tertiò adijciam ea, quæ ex Cereuiſijs parantur. Poſtremò conditarum Cereuiſiarum uires enarrabo.

Quia uerò facultates rerum cognoſcuntur, aut à priori, aut à poſteriori, ego utroq; modo meam ſententiam probabo, & Cereuiſias calidas eſſe (nam de hac re præcipuè controuerſia eſt) confirmabo. Quod ut expeditius fiat, primùm materias illarum ſeorſim deſcribam, unde facilè colligi poterit, quod temperamentum ſit Cereuiſiarum, quis uſus.

MATERIAE CEREuiſiarum.

De *Aqua.*

Potiſsima materia Cereuiſiarum eſt aqua, non medicamentoſa, id eſt, inſigni aliqua qualitate prædita, ſed potabilis, hæc eſt humida, & in primo gradu, quòd eſt parum frigida, & recipit in ſe qualitates aliarum rerum, quæ ipſi admiſcentur, aut cum quibus coquitur.

Nam

Nam cum frigidis cocta, frigidior fit, cũ calidis contrariam qualitatem induit, & naturam amittit.

Species aquarum numerantur, fontanæ, puteales, fluuiales, lacustres, & pluuiales: quæ etsi nonnihil differunt, sunt tamen ad potum coquendum omnes idoneæ, sed alia magis alia. Coquuntur etiam in quibusdam locis maritimis cereuisiæ, ob dulcis aquę defectum ex subsalsis aquis, quæ non frigidam & humidam, sed contrarias qualitates obtinent. Similiter & aquæ quædam metalla resipiunt, uel quia iuxta fodinas scaturiũt, uel quia ex fodinis aliquid recipiunt: hæ sincerioribus aquis sunt deteriores, & ad bonam cereuisiam efficiendam minus aptæ. Est ubi ex aqua quæ calcem refert, hic potus coquitur, sed non sine uentriculi noxa hauritur.

De Hordeo.

Hordeum crudum facultatem refrigerandi, & exiccandi, in primo ordine habet, & moderatè abstergit. Amittit autem has uires dum maceratur, abluitur, paululum putrefieri permittitur, exiccatur, atq; torretur. Nam macerando abstersoria facultas remissior fit. Quòd autem

tem putrefactione etiam res frigidæ caliditatem aliquam acquirant, ex caseis patet, qui recentes frigidi sunt, & putrescendo calidi efficiuntur, adeò ut etiam linguam urant, quando ualde putridi sunt. Etsi autem hordeum nō putrescit, sed tantùm incipit putrefieri, propter humiditatem alienam & prohibitam euentationem, quando uidelicet in aceruos exiccandi gratia congeritur, & ne omnino putrescat, crebrò uersatur. Deinde tostio, siue torrefactio auget calorem, & empyreuma quoddam hordeo addit. Nam est quasi quædam assatio, & leuis adustio.

Quod autem ex Galeno obijcitur, hordeum nulla apparandi ratione calefieri, id non intelligo de putrefactione atq; tostione, sed de coctione, siue in panem fingere, siue ptisanam coquere, siue polentam instituere libeat. Nam ipse Galenus zythum hordeo nō parum acriorem esse exputredine nimirum acrimonia contracta, docet. Si acrior, ergo calidior, quod idem autor eodem loco his uerbis ostendit: Tum partim acris est, & calidus, &c. Si enim siccitatem amittere potest ptisanæ modo incoctum, quid in alteram

Lib.1.de aliment. facult. cap.16.

Li.6.de simp.me. fa.c.134.

alterã qualitatẽ deponet? Adde quòd hordeum usitato modo præparatum, in ore mansum, saliuam moueat, quod non nisi caloris opus est.

De Tritico.

Triticum est calidum in primo gradu, & temperatum in paßiuis qualitatibus, glutinosum, & obstructionem pariens. Cùm autem per se sit calidum, redditur calidius, cùm hordei modo torretur, præpararturq́ꝫ, alieno nimirum calore insuper aßumpto.

Sumendum autem frumentum optimum, maturum, solidum, non friabile, in bono solo prognatum, magnum in suo genere, non aliena humiditate tumidum, collectũ sereno cœlo, loco apto exiccatum & repositum.

De Lupulo.

Lupuli, quem uulgo quidam Humulum uocant, flores sunt calidi & sicci in secundo gradu, uel etiam ulterius, habent uim incidendi, aperiendi, abstergendi propter acrimoniam, & amaritudinem, mundificant sanguinem, atq; euacuãt humores tenues biliososq́ꝫ, & prohibent ne citò liquores, quibus admiscentur, putrefiant, aut corrumpantur,

&

& eundem planè uſum potui præſtans, quem ſal eſcis aliiſq; rebus, quas in longius tempus aſſeruare expedit. In quibuſdam locis loco lupuli additur Chamæpeuce, unde Cereuiſiæ efficiuntur adeò ualidæ & halituoſæ, ut parum abſit, quin bibentes paulò immoderatius ad inſaniam redigantur.

Hæ ſunt materiæ Cereuiſiarum, quæ aliter atq; aliter in aliis locis parantur, uariè & inæqualiter miſcentur. Alij enim multum lupuli accipiunt, alij parum, quidam plurimum frumenti, quidam exiguũ. Semper tamen plus aquæ quàm reliquarum materiarum, & plus hordei quàm lupuli ſumitur.

Hoc autem modo Cereuiſia uſitatè fit: Frumentum maceratum, reſiccatum, toſtum, & mola confractum, atq; in farinam craſsiorem redactum, primùm ſeorſum cum aqua coquitur, certo temporis ſpacio, uel aqua feruida irrigatur, deinde colatur, colatura floribus lupuli iniectis coquitur, donec amaritudo ipſius nonnihil deponatur. Decocto hoc iterũ colato ac tepefacto adduntur Cereuiſiæ feces, ut ferueat: quod ubi factũ eſt, in dolia conditur. Neq; uerò dubium

eſt, quin ex hac etiam coquendi ferven-
diq; ratione aliquid caloris, ſiue empy-
reuma quoddam concipiat.

Ex his omnibus colligi probabiliter
poteſt, cùm plus calidæ & ſiccæ materię,
quàm frigidæ & humidæ ad Cereuiſias
calidas & ſiccas eſſe, non frigidas, ut uul-
gus exiſtimat. Nam etſi de hordeacea, ſi
quis tantùm materiam ſpectet, dubitari
poteſt, tamen triticeam calidam eſſe con
tra omnium ferè ſententiam, ſine ulla
controuerſia affirmo. Si autem hordeo
accedit caliditas ex præparatione, multò
magis tritico, per ſe calido, ut dixi.

Hæc eſt una probatio à priori, hoc eſt,
à cauſis ſumpta. Nunc ſi quis huic parum
fidei habet, & rationes dictas non om-
nino firmas eſſe contendit, ad alteram
accedam, & idem ab effectibus proba-
bo, cui nemo non opinor ſuum calculũ
adijciet, cùm in ſenſus incurrat, & cuiq;
cõtingat. Videmus corpora bibentium
ſenſibiliter calefieri, ubi paulò largius ce
reuiſiam, ſiue albam, ſiue nigram hauſe-
rint, id quod & externæ notæ faciei pro-
dunt. Nam & caput non ſolum bibenti-
bus, ſed tangentibus quoq; calidius ſen-
titur, & rubicũdum, quod caloris ſignũ
eſt,

est, aspicientibus adparet. Id fit quoniam calor calidis excitatur, augetur, & in corpus diffunditur, & maximè in caput sua leuitate rapitur. Idem nõ accidit aquam simplicem uel hordeaceam bibentibus, utraq; enim refrigerandi uim habet. Deinde quia euaporat in caput, & ebrios potantes efficit. Nihil autem quod inebriat, frigidum est. Calida tantùm caput petunt, calida tantùm ebrietatem efficiunt. Ex his ergo omnibus haud obscurè sequitur, Cereuisias esse per se, & sua natura calidas, nec refrigerare, nisi ex accidente posse. Cæterùm caliditatem augent præter enumerata quædam extrinsecus accidentia, ut pix uasorum, de qua postea.

Quod autem obijci potest, Cereuisias sedare sitim, ideóq; refrigerandi & humectandi facultatem habere, cùm sitis ex uentriculi orificij ariditate oriatur. Respondeo, uinum quoq; remediũ sitis esse, nec tamen humectare, quanquàm utrunq; actu refrigerare & humectare non negamus. Item, Cereuisia conceditur febricitantibus, non igitur calida est. Calida enim augent morbum. Respondeo, non omnes Cereuisias con-

cessas esse in febribus, sed tantùm tenuio-
res, quæ reliquis minus calefaciunt, ple-
niores uerò, ut Dantiscanam & Hambur-
gensem, in hoc morbo cauere oportet.
Quòd si quis morbos frigidos à Cere-
uisiæ potu oriri causetur, respondeo, fri-
gidos morbos ex accidente fieri, cùm ui-
delicet modus bibendo exceditur. Im-
moderatus nanq; potus qualiscunq; fue
rit, calorem naturalem obtundit, ut co-
pia lignorũ uiridium ignem extinguit.
unde postea cruditas frigidiq; morbi o-
mnis generis proueniunt. Quòd autem
Cereuisiæ somnum conciliant, fit pro-
pter copiam uaporum, in corporibus
præcipuè humidis, & hoc commune cũ
uino habet. Quidam tali argumento u-
tuntur:

Omnia flatuosa sunt frigida.
Omnis cereuisia est flatuosa:
Ergo omnis Cereuisia est frigida.

Cùm nec cuncta flatuosa frigida sint.
Nam nec allium, nec cepę, nec eruca, nec
mel crudum, nec uinum dulce frigidum
est, etiamsi inflent. Ex Cereuisijs uerò
solùm recentes turbidæ, aut feculentæ
flatus gignunt, reliquæ nequaquàm. Nõ
igitur ualet argumentum.

Qualis

Qualis sit potus Cereuisia.

Hactenus de temperamento Cereuisiarum diximus, & calidas siccasq; eas esse ostendimus, nunc qualis sit potus adiungemus. Neq; enim simplex potus est, sed medicamentosus. Nam & alterat corpora, quod medicamentorum proprium est, & substantiam auget, inq; sanguinem conuertitur, quapropter nutrimentum est. Sunt tamen gradus horum effectuum. Nam aliæ multum, aliæ parum, aliæ mediocriter, uel alterant, uel nutriunt, ut in sequentibus clarius ostendemus. Nutriunt autem omnes probatæ Cereuisiæ, & sunt boni succi, uires roburq; corporibus addunt, quemadmodum in partibus Septentrionalibus (ubi tantùm eiusmodi potu incolæ fruuntur, hominesq; formosissimi pariter, ac robustissimi inueniuntur) uidere est.

Io. Manardus libro 5. epist. 3.

Vnde Cereuisiæ nutriendi uim habeant.

Principiò constat aquam non nutrire. Idem de lupulo quoq; statuendum est, qui non modò non alit, uerumetiam ualde alterat corpora. Nutriendi igitur facultas omnis à frumēto ꝓficiscitur, quod

non solùm qualitates suas in aquã transmittit, uerum etiam substãtiam aquæ impartit, cum qua ita unitur, ut non amplius separari queat, cuius rei euidens nota est, quòd frumenta atq; lupuli non solùm qualitates suas amittunt (nam insipida propemodum ambo redduntur) sed etiam aliquid substantiæ, nam aqua crasſiorem substantiam acquirit. Vis ergo nutriendi in Cereuisijs, non aquæ, non lupulo, sed frumento asscribatur oportet. Hinc sequitur Cereuisias cuiuscunq; generis fuerint, crassas, quia plurimum frumenti habent, uberius nutrimentum præbere, tenues ob exiguitatẽ materiæ, exiguum, & quo crasſiores siue tenuiores, eò magis minúsue nutrire.

De Zytho Dioscorides lib. 2. ca. 80. De curmi ibidẽ ca. 81. lege etiã de his Plinium li. 22. ca. 25. fine.

Collatio ueterum & nostræ Cereuisiæ.

Veteres potum ex hordeo factũ, Zythum, Curmi, uel Phucas uocant, ac mali succi esse una uoce omnes tradũt, neruis ac cerebro inimicum, flatuosum, idq; uerum est de ipsorum Zytho. Nam ex sola aqua & hordeo crudo parabatur, non addebant lupulum, quamobrem etiam durare non potuit, sed citò acorẽ contraxit, unde neruosa læduntur: uerùm

rùm nostra Cereuisia durare, & ad uetustatem peruenire potest. Non igitur ex ueterum libris de hac iudicium fieri oportet.

Verùm hoc loco Eobani uersus opponi possunt, autoris satis recentis, quẽ de nostra, non aliena, aut ueterum, cuius usus hoc tempore ignoratur, Cereuisia, scripsisse, uerisimile est. Cuius hæc sunt uerba:

Qui docuit crasso Cererem confundere succo,
Huic iratus erat Bacchus & ipsa Ceres.
Nam Pelusiaci qui laudat pocula Zythi,
Illi nec cerebrum, nec caput esse puto.
Renibus & neruis cerebroq́; hic noxius humor,
Sæpe etiam lepræ semina fœda iacit.

Respondeo. Locum illum ad uerbum ferè ex Dioscoride esse translatũ. Quod facilè adparebit legenti. Ita enim scribit lib. 2. cap. 80. Zythus ex hordeo paratur, mouet urinam, renes & neruos lædit, & præcipuè cerebri membranis noxius, gignit flatus, mali succi est, & elephantiasin facit, &c. Et paulò pòst cap. 81. Quod Curmi uocatur, & ex eodẽ hordeo fit, & pro uini potu sæpe usurpatur, capitis dolores, & malos corporis succos facit, neruisq́ue nocet. Conficiuntur & ex tri-

ticea fruge huiusmodi pocula, ut in occidentali Hiberia & Britannia. De Zytho idem Galenus, quod Dioscorides sentit, qui libro 6. de simp. med. fac. cap. 134. ita scribit: Zythus acrior est non parum hordeo, & succi praui, utpote qui ex putredine proueniat, est & flatuosus, tum partim acris est & calidus, parte uerò plurima frigidus, aqueus, acidus. Eadem Aeginetæ, & Aëtij, adeóque ueterum Græcorum omnium sententia est, ex quibus Simeon Sethi, Magister Antiochiæ postremus, in hunc modum scribit: Phucas (sic enim Zythum appellat) simplex quidem præparatus frigidus est, compositus uerò siccus est & calidus: ac quidem antiqui omnes existimant, mali esse succi, & neruis noxium, capitisq́ue dolorem efficere. Vtilis uerò est aduersus sacrum morbum, & ex uino conceptam crapulam, sanguinisq́ue acuitatem sedat. Sed enim satius est huius usu abstinere, quòd facilè corrumpitur, qui ex eo fit succus, & neruis nocumentum adfert. Ferunt etiam, quòd ebur in eo ad tempus immersum, maceratur mollescitq́ue, ut cera. Recentiorum autem quidam, priscorum rationes redarguũt, aiuntq́ue hunc in multis

Aeg. li. 7 in litera 3. Aetius Tetrab. primæ ser. 1. in litera 3.

tis esse utilem, incolumitatemq; ac sanitatem efficere. Et reuera quidem prodest ijs, qui calidiore sunt temperamento, & inprimis uentriculo. Qui uerò per excessum calidi sunt, quiq; æstuosa afficiuntur siti, & magis quando duplex est, hoc est, compositus. Sedat enim sitim, & appetentiam suscitat, & uentrem cit, est & quando lotium. Iis autem qui stomacho udo sunt, & qui temperaturas frigidiores habent, ualde nocet.

Collatio albæ & nigræ Cereuisiæ.

Quod ad temperaturas & usum pertinet, in genere omnes Cereuisiæ conueniunt, differũt deinde gradibus, & quælibet species aliquid peculiare habet. Albæ nigris magis, si cætera paria sunt, id est, si æquam frumenti portionem habuerint, nutriunt, idq; ratione materiæ. Nutriendo enim triticum uincit hordeum. Huius rei non infirmũ indicium est, quòd copiosius lac nutricibus albæ suppeditant. Magis etiam uidentur ob eandem causam calefacere, sed facilè nõ tam crassitudine, quàm dulcedine obstructiones uiscerum, & angustiam pectoris difficultatemq; spirandi pariunt.

Collatio simplicis & mixtæ Cereuisiæ.

Quæstio hìc mouetur, utrum simplex, uel mixta Cereuisia salubrior sit? Sed hæc quæstio parum utilis esse uidetur. Non enim miscentur frumenta, sicut uinum & aqua, sed sicut diuersæ uuæ, ex quibus unum uinum efficitur.

Collatio Vini & Cereuisiæ.

Præter alia innumera dona, quibus Deus Septentrionali plagæ prospexit, & multa quæ desunt, & in alijs tantùm regionibus proueniunt, uberrimè compensauit, non minimum est Cereuisia. Quid enim ea sublata bibituri essent homines? quid facerent, quibus nec uinum conuenit, nec contingere per inopiam potest, & quorum natura aquā respuit? Itaq; clementissimus pater, pro sua inenarrabili bonitate, & erga humanum genus beneuolentia, ne quid ad uitam sustentandam deesset, pro uino hunc potum saluberrimum monstrauit, qui omnibus temporibus, & ubiq; locorum parari potest, nec solùm, ut uina, ab autumni temperatura pendet, nec tantùm ubi calidior cœli facies est nascitur. Hinc meritò uinum Germanicum, uel potius Septen-

ptentrionale ab omnibus appellandum esset.

Cæterùm differt à uino multis modis: uina citius nutriunt, Cereuisiæ maximeq́ꝫ triticeæ magis. Bibentes enim Cereuisiam minus comedunt, quod non fieret, nisi copiosum alimentum suppeditaret. Adde quòd in his terris crassiora, & etiam robustiora corpora reperiantur, quàm ubi uinum tantùm in usu est. Nec dubium est, quin hic potus naturæ sit gratissimus & accommodatissimus, cùm assiduè frumentis, ex quibus paratur, aliisq́ꝫ rebus ex eadem materia confectis, in cibo utamur. Natura enim, ut in aliis omnibus, ita in alimentis quoq; assuetis maximè gaudet, ut Hippocrates autor est. Neq; etiam à puerili ætate uinorũ more alienus est, sed tum ipsis moderatè eum exhibere, tum nutricibus assumere tutò licet. Postremò non lædit neruos neruosaq́ꝫ membra, etiamsi ieiuno stomacho bibatur aliquando, ideò nec articulorum dolores, nec podagræ, nec chiragræ, nec conuulsiones, nec distentiones, tam frequentes, quàm ubi uinum tantùm bibitur, apud nos conspiciuntur. Verùm hæc mala fortasse non

Lib. 2. de uic. rat. in morb. acu.

uino, sed abusui, uidelicet quādo intempestiuè, aut immodicè hauritur, attribuenda erunt. Quanquàm autem etiam in Cereuisijs immodicus usus sua detrimenta adfert, sunt tamen minora illis, nec ita uiolenta.

Aliæ Cereuisiarum differentiæ.

Differunt præterea coctione, consistentia, colore, odore, sapore, ætate, & ratione uasorum, in quibus continentur, de quibus omnibus ordine breuiter agam.

De Coctione.

Quædam ritè & perfectè coquuntur, quædam uerò malè, uel ob lignorum inopiam, uel propter artificum incuriam. Vocantur igitur hæ crudæ, præcipuè quando lupulus non probè coctus est, quæ stomachum offendunt, cruditatem pariunt, renibus & uesicę officiunt, stranguriam, similiaq́; uesicæ mala creant. Similiter quando non probè deferbuerunt, uel propter frigus ambientis aëris intensum, uel cùm serò fæces admiscentur, aut quando non ad satietatem usque deferbuerunt, sed ante iustum tempus in dolia diffunduntur. Hæ Cereuisiæ rarò ex-

rò exactam claritatem ſortiuntur.

De Conſiſtentia.

Quare aliæ alijs craſsiores ſint, ſuprà cauſas expoſuimus, nunc hoc adijciendum, craſsiores tenuioribus tardiùs concoqui, atq; in corpus uniuerſum diſtribui, magis tamen nutrire. Tenuiores uerò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent urinam, & parum alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter.

Vtrum recens aut uetuſtior Cereuiſia ſit craßior.

Recens Cereuiſia per accidens craſſa eſt, uel potius turbida, uidelicet nondũ depurata, & à fæcibus purgata. Purificata uerò tenuior eſt uetuſta. Nam plurimum adhuc aquoſitatis, quæ tempore abſumitur, habet Quamobrem ſubſtantiam ipſam craſsiorem fieri neceſſe eſt.

De Colore.

Tinguntur Cereuiſiæ frumento & lupulo (aqua ſiquidem perſpicua & alba eſt, omnisq; coloris expers) & quò hordeum magis toſtum, & lupulus maturior eſt, itẽ quò diutius coquitur utrunque, eò Cereuiſia tũ tinctior, tũ calidior

reddi-

redditur. Hinc ex colore de temperaturæ gradu colligi poteſt, uidelicet calidiorem eſſe quæ tinctior, frigidiorem quæ remiſsioris coloris eſt.

De Odore.

Omnes Cereuiſiæ communem quendam odorem, ſicut & ſaporem, habent, per quæ à reliquis liquoribus diſcernuntur. Præter hunc cõmunem etiam quædam peculiares ſibi qualitates, quibus à reliquis facilè dinoſcuntur, poſsident. Sunt quæ aromaticum odorem ſaporemq́ʒ præ ſe ferunt, quemadmodum ſelectæ Torgenſes, qui utrum ex lupulis, uel coquendi ratione proueniant, mihi non conſtat. Hæ præterquàm quòd nutriunt & alterant, etiam confortant cor & cerebrum.

De ſapore.

Saporum maior diuerſitas eſt. Præter enim communem omnibus Cereuiſijs, aliæ dulces ſunt, aliæ ſubamarę, aliæ ſubacres, aliæ uinoſum ſaporem habent, quemadmodum quædam ex albis, maximè cùm mediam ætatem excedunt, ſicut Goslarienſis, & albæ Polonicæ. Reperiuntur & ſubſalſæ, quę uehementius reliquis exiccãt, & ſitim magis incendunt, quàm ſedant. Ve-

Verùm hi ſunt natiui ſapores, alieni à negligenti præparatione, uaſe & ætate contrahuntur. Siquidem quædam Cereuiſiæ aduſtionem reſipiunt, propter ignem immodicum, & agitationem intermiſſam. Quædam fumum aut fuliginem & olent & ſapiunt, uidelicet quæ ſtraminibus, ſtipulis, ramentis lignorũ, aut uiridibus nimium lignis, ſiue reſinoſis coquuntur, quod in quibuſdam Thuringiæ locis penuria lignorum accidit. Contrahunt aliquando Cereuiſiæ alienam & ingratam dulcedinem, quando nimis tardè incipiunt feruere, ut ſuprà dixit.

De ætatibus.

Quemadmodum in plantis, animalibus, aliisq́ rebus omnibus, ita quoq; in potu temperamentum uariat, iuxta ætatis curſum: ſed contraria ratione. Quò enim Cereuiſiæ uetuſtiores, eò calidiores, quò recentiores, eò minus calefaciunt. Fiunt enim progreſſu temporis calidiores, conſumpta tenuiore & aquoſiore parte. Vocatur autem decoctum frumenti & lupuli docendi gratia, antequam feruere incipit lixiuium Cereuiſiæ. Hoc à quibuſdam hominibus, mu-

lieribus

lieribus præſertim, magis irritante gula, & corrupto adpetitu ſtimulante, quàm neceſsitate poſtulante, hauritur. Turbat uentrem, inflationes & tormina mouet, non bene concoquitur, nec in corpus bene digeritur, gignit obſtructiones, hypochondria diſtendit, urinam remoratur. Recentes Cereuiſiæ, nempe quæ adhuc feruent, aut uix deferbuerunt, eadem mala, ſed minora tamen creant. Vetuſtæ cùm aceſcere incipiunt, uentriculum, renes, uterum, neruos, & reliqua neruoſa membra offendunt, urinam cient. Aceſcunt Cereuiſiæ non tantùm uetuſtate, ſed etiam lupuli paucitate, & coctionis imperfectione.

Cauſæ durabilitatis Cereuiſiarum.

Hoc loco non alienum uidetur, cauſas durabilitatis, cùm aliæ celeriter corrumpantur, aliæ uerò diu integræ maneant, ac multam uetuſtatem ferant, referre. Prima itaq; ac præcipua cauſa eſt quantitas lupuli, cuius munus eſt, ut ſuprà diximus, integrè conſeruare uires. Quæ igitur multum lupulorum recipiunt, diu incorruptæ manent. Quoniam

niam uerò quæ diutius coquuntur, diutius etiam seruantur, ut experientia testatur, alteram durationis causam meritò coctioni acceptum ferre decet. Id eò accidit. Nam humiditas quæ alterationi exposita, & corruptioni aptissima materia est, coquendo absumitur. Facit ad durabilitatem non parum quoq; uasorum dispositio. In picatis siquidem non æquè facilè uitiatur, atq; in alijs.

De loco quid attinet dicere, cùm omnibus perspectum sit alium locum alio ad conseruandas Cereuisias aliasq́ꝫ potiones, magis esse opportunum. Postremò in hac re haud quaquam postremū sibi locum aëris temperatura uendicat. Nam aër circundans calidior iusto, corrumpit Cereuisias, & præcipuè in acetum transmutat, Resoluit enim natiuum calorem, quo res omnes reguntur, fouentur, atq; conseruantur. Hoc resoluto paulatim potus acescunt, & tandem omnino in acetum cõuertuntur, Plurimum quoq; momenti ad conseruandas Cereuisias crebra inspectio habet, quæ causa œconomica potius, quàm philosophica est, ideóq́ꝫ in præsentia obiter tantùm attingenda.

De

De *uasis.*

Restat ut de uasis adhuc aliquid adijciamus, hæc uariant pro lignorum diuersitate, & quia aliquando simplicia Cereuisiam recipiunt, aliquãdo pice intrinsecus oblita. Picatæ igitur Cereuisiæ, ut diximus, diutius quidem durant, sed caput facilè tentant, maximè quibus id calidum & infirmum est.

De *uitiosis Cereuisijs.*

Etsi hactenus de uitiosis Cereuisijs, inter reliqua obiter aliquid dictum est, tamen nunc certum aliquem locum eis tribuam. Contrahitur igitur primum uitium à materia. Nam ex mala materia nunquam bonus potus ulla arte parari potest, nec uitia natiua emendationem confectione recipiunt. Illud non rarò accidere potest, ut res optimę mala præparatione & negligentia artificum corrumpantur. Hoc modo ex bono frumento & probatissimo lupulo, uel crudæ Cereuisiæ, uel adustionem resipientes proueniunt. Vt maximè autem nec hic, neq; ibi quidquam neglectum sit, sed omnia diligenter expedita sint, ne uel uasis non probè elotis aut expurgatis, alienum saporem concipiant, néue quando

non

non rectè obturantur, exolescant, cautio est. De acidis dictum est.

DE ACCIDENTIBVS ET SVperfluitatibus *Cereuisiæ.*

De Spuma.

Duplex est spuma Cereuisiarum. Alia à causa interna oritur, uidelicet quando feruet Cereuisia. Altera fit ab externa causa, ex fusione, aut motione. Illa est tanquam flos Cereuisiæ, rara, crispa, feculenta, in summo natans, & postquam Cereuisia deferbuit, densatur, & paulatim subsidit adq; fundum descendit. Quæ ex fusione aut agitatione fit ab illa diuersa, spuma est, quæ tandem euanescit. Spumæ uerò consideratio nonnihil ad iudicandum de Cereuisiarum bonitate facit: uariat enim. Hordeacearum rarior ac copiosior est, triticearum uerò pauca, densior, & lactea quodammodo, uix superficiem tegens, quemadmodum in Hamburgensi. Durabilis spuma in suo genere bonitatis nota est.

De Fecibus.

Feces igitur sunt crassum & terrestre Cereuisiæ sedimentum, quæ propter

grauitatem imum dolij locum occupāt. Habent facultatem calidam & siccam, flatuosam, quarum uarius usus est.

De deuteria, secundaria Cereuisia, siue lora Cereuisiæ.

Ex reliquijs hordei & lupuli affusa cocta aqua & colata fit lora, quæ uiribus & temperamento longissimè à Cereuisia, ad aquæ naturam recedit. Quare nec nutrit, nec calefacit admodum, sed aquæ ritu contrarium efficit.

De medijs Cereuisijs.

Præter hanc sunt quædam mediæ Cereuisiæ, uarijs adpellationibus in Germanica lingua distinctæ. De quibus unā regulam tenere satis est, nempe quò longius à prima discedunt, eò esse infirmiores, & quò propiores Cereuisiæ, eò pleniores & efficaciores, siue, quò plus secundariæ recipiunt, eò debiliores, quò plus primariæ, eò ualidiores. Fiunt enim ex mixtura amborum.

De præcipuis Cereuisijs Exempla.

Hactenus in genere de Cereuisijs diximus, & eas calefaciendi siccandiq; uires habere ostendimus, hinc facile est iudicium facere de reliquis generibus Cereuisiarum, siue ex alijs frumentis, siue ex legu-

leguminibus effingantur. Nunc ut melius superiora intelligantur, & quæ adhuc explicanda restant adijciantur, præcipuarum quarundam mentionem facere, & à Dantiscana, quam primas inter omnes tenere, & quasi Reginam Cereuisiarum esse non dubitamus, initium facere uisum est.

De Cereuisijs Prußiæ.

Etsi Prussia multa genera optimarum Cereuisiarum habet, Dantiscana tamen omnes longè post se relinquit, & quamlibet etiam Germaniæ Cereuisiam uiribus superat, nec ullam quæ ipsi hoc nomine non cedat, reperire est. Est sapore & aspectu grata, plena, multum nutrit, bonum sanguinem gignit, si modicè sumitur, efficit bene coloratos, & una uncia ualidior est, quàm integer sextarius tenuis alicuius hordeaceæ Cereuisiæ. Possent aliæ tenuiores hac condiri, & uires acquirere, ut deinde alieno præsidio inter mediocres referrentur. Quidam utuntur ea loco pharmaci mollientis aluum, plurimumq́ꝫ se iuuari experiuntur. Immodicus autem usus, sicut aliarũ omnium etiã optimarũ rerum malus est, & morbos graues progignit. Incendit

enim ſanguinem, ſuffundit faciem rubo-
re non naturali, lippitudines oculorum
parit, podagras, articulorumq; dolores
excitat, cruditates calore debilitato ad-
fert. Modicè igitur bibẽda, nempe quan
tum uires tolerant, non quantum gula
adpetit.

Enumerarem copioſiùs laudes huius
Cereuiſiæ, & peculiare Encomium inſti
tuerem, ſi argumenti forma pateretur,
uerùm id Rhetoribus relinquo. Quæ
autem maior laus eſt, quàm inter bonas
res primas tenere, & ex laudatiſsimis Ce
reuiſijs alijs anteponi. Ad hanc propè
accedit noſtra aulica Cereuiſia, quæ in
Martio cocta Martiana adpellatur, eſt ta
men uiribus inferior. Ciuitatum etiam
Cereuiſiæ probantur, ſed gradibus à ſu-
perioribus longius diſtant. Eſt & Elbin-
genſis utilis potus, propter bonitatem,
& ſaporis gratiam. Sunt præter has mul
tæ aliç, quæ in oppidis magnis & paruis,
nec non arcibus coquuntur, quæ uiri-
bus multis laudatiſsimis pares ſunt. Sed
nomen obſcurum eſt, uel quia in locis
procul à fluminibus remotis coquun-
tur, uel quia optimarum copia medio-
cres, ut fit, obſcurat.

De Polonicis.

Polonia in primis albis Cereuisijs delectatur, quas & uarias, & præstantes habet, quæ bene nutriunt, bonum sanguinem gignunt, & egregiè sitim sedant, maximè quæ uinosi saporis sunt, palatũ amplectitur.

De Lituanicis.

Eodem modo & Lituanicas uehementer commendari audio, in quarum tamen natura exploranda nondum periculum feci.

Pomeranicæ.

Ex Pomeraniæ Cereuisijs præferri audio Sunnensem, quam nondum gustaui. Adfertur Colbergensis ad nos, non contemnenda Cereuisia Bibi in quibusdam pagis apud nobiles Cereuisias ualidissimas, & nullo modo reijciendas.

Marchiæ Cereuisiæ.

Marchia multas laudatas Cereuisias habet, sed præcipuæ sunt Bernauensis, Repinensis, Garlebiensis & Soltuuedelensis. Postremæ ego primas tribuo. Coquitur enim ex bona aqua, & solido frumento: plena est; non nimium lupuli habet, palato grata, boni coloris homines plurimi ibi inueniuntur. Garlebiensis,

quia triticum uehementer tostum recipit, facilè stranguriam cõcitat, & fauces, si intemperanter sumitur, ad noctem are facit. Bernauensis æstate præ cæteris in precio est. Repinensis multum substantiæ habet, plurimumq́; nutrimẽtum exhibet. Habet quælibet & ex his atque sequentibus peculiare etiam nomen, ut Brandenburgensis, antiquus Nicolaus, quòd bibentes somnolentos ac ignauos reddit, uocatur. Verùm cognomina ad temperaturarum cognitionem nihil faciunt. Quare nec scribenda, nec explicanda.

De Hamburgensi.

Quemadmodum inter hordeaceas Cereuisias Dantiscana, ita inter triticeas, quas ego quidem gustaui, Hamburgensis primum locum sibi uendicat, grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum alimentũ, & boni succi præbet, sanguini bono gignendo est, efficit uenustum colorem. Colore enim eleganti non solùm puellæ & mulieres, sed etiam adolescentes plurimi ibi conspiciuntur: ætate uires, more aliarum triticearum, citò amittit, nec diu durat. Non facilè calculum gigni patitur, neq; solum

colo-

colorem bonum natiuum reddit, sed etiam cutem teneram & mundam lotione facit. Multi utuntur ea ad soluendam aluum per se, aut butyro addito Phrysico. Sunt qui ad omnes morbos eam ualere non secus ac Cato Brassicam suam, credunt, ideoq́ alia medicamenta omnia respuunt, totamq́ Medicinam contemnunt. Quasi uerò omnia mala corporis alui solutione tollantur, totaq́ ars medica nihil aliud sit, quàm ratio molliendi, laxandiue aluum. Sed hæc omitto. Immodicè autem hausta turpiter faciem deformat, incrementaq́ & tubercula multa producit. Nam ob calorem superiora potissimùm petit. Quia uerò plus nutrimenti, quàm ex usu est, capiti accedit, nascuntur incrementa, tubercula, intumescũt partes faciei, & quum sanguis calidior iusto sit, ruborem etiam non naturalem excitat, is tandẽ in plumbeum, deficiente paulatim natiuo colore, degenerat.

De *Lubecensi*.

Lubecenses ad huius imitationẽ Cereuisiam coquunt, Israël dictam, iisdem uiribus, at infirmioribus, itaque quibus caput non admodum firmum est, hæc

illa aptior iudicari debet. Conantur & multæ aliæ uicinæ ciuitates Hamburgensem ut præstantissimam exprimere, uerùm non admodum feliciter.

De Goslariensi.

Goslariensis etsi Hamburgensi consistentia cedit, est tamen non minus quàm illa dignissima laude. Tenuior illa in principio dulcis, postea temporis progressu saporem (ut antea dixi) uinosum gustanti præbet, mediam naturam inter triticeas habet, nutrit & calefacit probè, bonum sanguinem gignit. Fiunt ex eo iuscula non secus ac uino, palato gratissima, ac corpori saluberrima.

De Embecensi, & Brunsuicensi.

Inter omnes siue æstiuas, siue tenues hordeaceas siue lupulosas (ut ita dicam) Cereuisias, hæ duæ principatū tenent, & longissimè tum terra tum mari, propter insignes ipsarum utilitates, auehuntur. Sunt enim ualde inter se tum qualitatibus sensibilibus, tum uiribus cognatæ, adeò ut sępe una pro altera uendatur bibaturq;. Verùm utra præstantior sit, non facilè iudicatu, nec pronunciatu satis tutum. Quisque enim suam commendari, ac cæteris præferri cupit, alij aliam

præ-

præferunt. Vt ut autem res se habet, mihi Embecensis magis probatur. Nam saporem gratiorem illa habet. Suspicor Brunsuicensis aquam, ex qua fit aliquid uitij, ex riuo influente contrahere. Ambæ minus calefaciunt reliquis, minus nutriunt, celerrimè penetrant, urinam mouent, propter substantiæ tenuitatem, & lupuli naturam, non ita petunt caput, ut pleniores, euehunt aliquid bilis, æstiuo tempore omnibus potibus præferendę, febricitantibus ut nihil gratius, ita uix quidquam salubrius. Brunsuicensis facilè dysuriam adfert, & calculum generat. Plurimi enim calculosi reperiuntur non solùm in illa ciuitate, sed etiã in uicina. Idem de Embecensi iudicium. Sunt ambæ reliquis frigidiores: quod etsi experientia haud obscurè confirmat, uidetur tamen in quibusdam ratione carere, cùm amaritudine, quę caliditatis nota est, uincat alias. Quod etsi non negamus, constat tamen ex superioribus, non lupulum tantùm, sed etiam frumentum considerandum esse, quod aliæ copiosius habent.

De Rostochiensi.

Rostochiensis Cereuisia utilis potus

est, æstiuo præsertim tempore. Quare à quibusdam pro Brunsuicensi apud nos æstate bibitur.

De Cerbessensi.

Hæc Magdeburgensibus præ cæteris omnibus in delitijs est. Gustui nanq; grata, plena, beneq; nutrit, in quibusdam mingendi difficultatem, atque urinæ ardorem proritat. Itaq; eiusmodi naturis cauenda, aut rarissimè bibenda.

DE THVRINGIACIS.

De Neoburgensi.

Hæc in Thuringia celebratissima est, neq; immeritò. Nam multum substantiæ habet, bene cocta est, multum nutrit, calorem genuinum auget, & nulla re, quæ ad bonæ Cereuisiæ conditiones requiritur, caret. Facilè autem caput tentat, hinc quidam eam ob cæcare potantes clamant, neq; id mirum est, cùm non tam oculis, quàm mente capiantur, si immodicè & perinde ut iumenta aquas infundant.

De Erphordiensi.

Dignus esset hic potus honestiore cognomine, nec uideo, quid in eo desiderari

rari queat. Nam boni ſucci eſt, uberrimũ alimentum corporibus exhibet, ſaporem & colorem non alienum, ſed palato delectabilem habet. Me primùm cùm Erphordiam uenirem, aliquandiu nominis fœditas ab eius uſu ut abſtinerem, mouit, poſtquam autem ſemel eam guſtaui, gratiſsima mihi fuit. Miror aliunde eos adferre potũ, cùm domi optimum ipſi parent. Sed ea eſt hominum natura, ut aliena ſemper ſuis meliora eſſe putent, & nihil admirentur, nihil expetant, nihil in delitijs habeant, niſi quod aliunde adfertur, & quò quid longius aduectum eſt, eò præſtantius eſſe iudicatur.

De reliquis Cereuiſijs Thuringiæ.

In multis Thuringiæ locis pleniſsimæ Cereuiſiæ ob frumenti præſtantiam & ſoliditatem, coquuntur, uerùm quia incolę lignorum inopia premuntur, & ſuccidaneis parum ad hanc rem aptis, ſtraminibus uidelicet, ſtipulis uel ramentis, uti coguntur, fiunt fumoſæ aut fuliginoſæ, ſtomacho ingratæ, minusq; ſalubres, nutriendo tamen plurimum ualent.

De

De Misniæ Cereuisijs.

Misnia cum qualibet regione Cereuisiarũ numero, uarietate, bonitate & præstantia certare potest, nec cuiquã facilè hoc nomine cedit, aliç tamẽ alio anni tẽpore (id quod de omnibus prædictis & sequentibus in genere intelligi uolo) accommodatior est. Nullus etenim potus quantumuis præstans omnibus temporibus omnibus naturis æquè confert. Nec ullus tam uilis est, qui non aliquando sit optimus. Quæq; enim loco & tempore ualent.

De Torgensi.

Trahit sua quenq; uoluptas, ut poëta scribit. Nescio igitur, utrum magis affectu aliquo, & peculiari quadam proprietate palati mei, an rationibus ad hanc Cereuisiam ferar. Videtur enim mihi inter omnes excellere, non quidem robore, sed bonitate, egregiè nutrit, boni succi est, nec solùm alit, uerum etiam principalia membra corroborat. Nam odorem & saporem aromaticum habet.

Virgil. Eclog. 2.

De Belgerensi.

Belgerensis ut loco, ita uiribus quoq; uicina est Torgensi.

De Freiburgensi.

Hæc

Hæcpropter insignes utilitates celeberrima est. Nam ex bona materia fit, & studiosè conficitur. Ideo quæ bonæ Cereuisiæ officia sunt, pulchrè præstat.

De *Vuurzensi*.

Hæc quoq; celebris est, non sine causa. In summa, non facilè pronunciare est, cui ex his primatus sit tribuendus, adeò laudatæ sunt omnes.

Dignitas & utilitas reliquarum Cereuisiarum partim ex prædictis patent, partim à iudicio uulgi, quod in hac materia nullo modo contemnendum est, petantur.

De *Vuitebergensi*.

Non possum silentio Cereuisiam Vuitebergensem præterire, qua multis annis sine corporis incommodo familiariter usus sum. Quæ si talis est, qualis esse debet, omni culpa atque reprehensione uacat. Quòd si cum alijs conferre libet, mediam quodammodo naturam habet inter hordeaceas tenues & plenas. Quòd autem nunc degenerat, & tenuior usitato bibitur, hoc cum omnibus ferè commune habet.

Epilogus.

Restant prçter dictas multç haud dubiè

biē optimæ & saluberrimæ Cereuisiæ, sed mihi adhuc ignotæ. Sunt & quędam satis notę & familiares, sed obscuræ alijs, de quibus tamen nihil in præsentia breuitatis gratia dicam. Ex enumeratis enim de reliquis iudicium facere, atq; quas uirtutes habeant, deprehendere, non erit difficile.

De ijs quæ ex Cereuisijs parantur.

Varia genera eduliorum, condimentorum & medicamentorum ex Cereuisia conficiuntur, de quibus pauca, ne Lectori tædium afferamus, persequemur.

Vsitatissimus cibus ex Cereuisia est, iusculum simplex aut compositum, additis ouis & aromatis quibusdam, ad quam rem alba nigra accommodatior est.

Puls etiam ex Cereuisia, addito pane in crassiorem farinam redacto, fieri solet.

Cereuisia cum largo butyro aut oleo ex oliuis ieiuno stomacho sumpta, mollit & leniter soluit aluum.

Cereuisia cum puluere zingiberis condita, egregium cruditatis uentriculi medicamen est, quo familiariter utuntur

in-

incolæ maritimarum ciuitatum, & ipse quoq; idem non sine emolumento ualetudinis, sum expertus.

Calami odorati siue aromatici puluis cum Cereuisia haustus, emendat uitia uentriculi ex aquæ potu contracta, iuuat coctionem.

Cereuisia cum puluere Cymini, tormina & inflationes uentris lenit, dolores colicos ex flatibus sedat.

Alba cutem elegantem & nitidam efficit, si ea lauetur, quod notum est experimentum.

Compertum est in his locis, optimè, & breui temporis interuallo saginari gallinas & capones, si pro aqua cereuisia potui detur, aut aliis escis admisceatur.

Fit etiam à quibusdam Chirurgis emplastrum ex Cereuisia, uidelicet, cùm ad spissitudinem coquitur, quo in antiquis ulceribus utuntur, uerùm ego effectus eius nullam experientiam habeo.

Defessis ambulando currendóue Cereuisia mediocriter calida pedibus imposita, remedio est.

Cereuisia secundaria, cum lupulo recenti denuò cocta, & calidè in ore contenta, mitigat dolores dentium.

De spuma Cereuisiæ concreta, & fæcibus, siue sedimento.

Vtuntur pistores loco fermenti spuma Cereuisiæ densata, siue fęcibus. Nam fermentãt massam, & quia flatuosæ sunt, panem reddunt rariorem.

Vsurpantur quoq; fæces ad ænea uasa purganda & polienda, si prius in eis aliquandiu macerentur.

Spuma & siliquæ frumēti abstergunt cutis sordes, eamq́; mundam & leuem reddunt.

Ex fæcibus Cereuisiæ, non secus atq; uini, uinum, ut uocant, sublimatum paratur, sed illo minus generosum est. Bibitur in frigidis malis uentriculi, & aliorum membrorum. Cauendus autē eius creber usus, quibus caput infirmum est. Ad exteriores partes corporis in unguentis rectè adhibetur, potissimùm ubi partes refrixerunt. Conficitur & ex Cereuisia, & ex hordeo macerato similiter sublimatum.

Aqua quæ inter destillandum separatur, utilis est ad porcos saginandos, similiter & fæces.

De Aceto Cereuisiæ.

Cereuisiæ degenerant in Acetum, aut

ætate,

ætate, aut calido cœli ſtatu aceſcunt. In quibuſdam maritimis locis coquitur acetum, quod etſi uini aceto inferius eſt, tamen qualitatibus & uſu reſpondet. Ex ſimplici trifariam uſitatè componitur. Primum roſaceum, quò ego multùm utor. Vſus eius eſt non ſolùm in menſa ad intinctus, ſed magnam gratiam bubulis carnib. aſſandis, ſi madefactis eo pannis inuoluantur, cõciliat. Nam non molles tantùm, ſed friabiles quodammodo facit, & ſapore grato ferinæ modo imbuit. Secundum ex Pulegio conficitur, quod magis medicamenti uice eſſe poteſt, quàm ad epulas adhiberi. Præcipuus eius uſus eſt in animæ deliquijs, ſi naribus ſpongia linteolóue adhibeatur. Similiter & Lauendula conditum in capitis adfectionibus plurimum momenti habet.

De Cereuiſijs factitijs, ſiue conditis.

Non eſt nouum inuentum Cereuiſias herbis, aut alijs rebus condire, nec gulæ cauſa, ſed ualetudinis gratia ab hominibus ingenioſis initiò excogitatum. Multò nanq; meliùs aſſumuntur, & uentriculum minus offendunt eiuſmodi potio-

nes propter Cereuisiæ consuetudinem, quàm si alio modo medicamenta exhibeantur, & non tantùm minori nausea bibuntur, uerumetiam uentriculum, ut simplicia pharmaca, non subuertunt. Is accipit eas sine molestia, & retinet fideliter, deinde etiam suo tempore à se transmittit. Quare usus eius non damnandus, aut negligendus prorsus est, ijs præsertim qui ambigua ualetudine sunt, nec alijs pharmacis citra magnam offensionem uti possunt. Scire autem oportet conditas Cereuisias egregiè quidem alterare, sed simplicibus multò minus nutrire, & medicamenta potiùs quàm alimenta dicenda esse, id est, uim medicamentosam alendi facultate in ipsis præpollere. Reliquæ enim etsi quoq; alterãt, tamen nutriendo uincunt. Et quemadmodum suprà dictum est, tenuiores citius quidem nutrire, sed minus, ita & hîc sentiendũ, tenuiores celerius uires suas exercere, sed minus crassioribus efficaces. Neq; tamen assiduè etiam ualetudinarijs conditis cereuisijs utendum, sed quando necessitas postulat, ne uidelicet natura propter quotidianum usum non amplius inde afficiatur, sed eam more alio-

aliorum alimentorum alteret, & in sanguinem conuertat.

Ratio condiendi Cereuisias.

Ex herbis, radicibus, floribus, siue seminibus ritè prius exiccatis, & à sordibus repurgatis, rectissimè Cereuisię condiuntur. Cùm enim uirides, siue nondum satis exiccatæ sumuntur, facilè corrumpitur potus, propter humiditatem simplicium alienam. Triplex autem usitatus conficiendi modus est. Alij siquidē herbas siue radices in lixiuio Cereuisiæ, ad tertias uel circiter incoquunt. Deinde reliquæ Cereuisiæ, ut simul bulliat, decoctum abiectis plantis commiscent. Alij tantùm siccas materias unà feruere sinunt, postea eximunt. Alij siccas tantùm in dolia postquàm deferbuerunt Cereuisiæ ponunt, ita paulatim progressu tēporis potus absoluitur. Hoc modo ex absinthio Cereuisiæ plerunq; parari consueuerunt. Est & alia ratio ex tempore conficiendi potum absinthiten, siue aliū cuiuscunq; generis, qui non omnibus cognitus est. Sumitur Absinthium siccum (exempli gratia) & contunditur, uel manibus confringitur, mox Cereuisia aliquoties per illud colat, donec clara iterū

fiat, quemadmodum lixiuium ex cineribus parari solet. Hoc modo uinum Absinthiten quibusdã iter facientibus conficere mos est.

Exempla. Ex *Absinthio.*

Hic potus notissimus & receptissimus est, bibitur æstiuo tempore, stomacho etiam ieiuno, medicamenti modo. Cor roborat enim stomachum, adpetitum excitat, bilem per urinam expellit, abstergit, iecoris, & lienis obstructionibus medetur, biliosos iuuat, necat uermes amaritudine, putrefactionem prohibet, ducit menses, Pituitosis uerò uentriculis non ita multum commodat, paulò largius sumptus, quibusdam caput implet, grauat, ac somnolentum reddit. Vtiliter in declinationibus febrium bibitur. Hydropicis etiam salutaris potio est.

Ex R*osis.*

Quidam Rosis Cereuisias condiunt, quæ æstuanti & dissoluto calore uentriculo magnum auxilium adfert, refrigerat & confortat cor, uirium resolutionem ex calore sanat. Confert & toti corpori supercalefacto, sistit modicè aluum, si rosæ exiccatæ acceptæ fuerint, si uerò recentes,

recentes, & adhuc uirides imponantur Cereuisiæ in quibusdam soluit.

Ex Saluia.

Cereuisia saluia condita, caput, stomachum, adeoq; omnia neruosa membra corroborat, iuuat pectus, prodest renibus & uesicæ, confert & mulieribus, atq; omnibus morbis neruorum ex frigiditate ortis, conuulsionibus, resolutionibus, tremoribus, & similibus. Ad hæc laxas gingiuas emendat, dentesq; firmat.

Ex Hyssopo.

Hæc Cereuisia ad pectoris uitia præcipuè accommoda est, incidit crassa & uiscosa, quæ in pectore continentur, uocem claram reddit, tussim à crassa materia emendat. Difficulter spirantibus ac senibus apprimè utilis. Epilepticis quoque non parum conducit.

Ex Helenio.

Hæc Cereuisia duplici ratione conficitur. Aut enim cum lixiuio Cereuisiæ Helenium decoquitur, aut siccæ radices in taleolos concisæ funiculo colligatæ, in dolia postea inseruntur. Vtraq; bona, prior dulcior, crassior, grata pulmoni, lenit pectus, altera efficacior, incidit & attenuat crassos humores pectori infar-

ctos, & ad excretiones aptos efficit Cõferunt igitur ambæ morbis inprimis pectoralibus, pituitosis, asthmati, difficultati spirandi, frigidæ tussi, &c. Adhæc urinæ meatus obstructione liberãt, præsertim posterior.

Ex *Betonica*.

Ex Betonica quoq; à quibusdam Cereuisia paratur. Confert capiti, neruis & pectori, iecur obstructum liberat, confert renibus calculo uexatis, mensesq́; prouocat.

Ex *Artemisia*.

Ex artemisia paratur Cereuisia, in gratiam & utilitatem mulierum, quibus admodum familiaris hæc herba est, conducit utero, crassos uiscidosq́; humores incidit, menses mouet, confert & calculosis.

Ex *Pulegio*.

Easdem ferè uires & Pulegio condita Cereuisia habet, uerùm multò efficaciores. Promouet enim menses uehementissimè, præterea pectus crassis humoribus pressum purgat liberatq́;.

Ex *Origano*.

Hæc Cereuisia iuuat concoctionem, calefacit uentriculum, intestina & reliqua

qua interanea, utilis in frigidis ac humidis affectionibus.

Ex *Lingua ceruina.*

Ex hac herba utilis Cereuiſia conficitur, melancholicis, ſpleneticis. Dari poteſt etiam nõ incommodè quaternarijs.

Ex *Roſmarino coronaria.*

Ex Roſmarino coronaria conficitur Cereuiſia, quæ omnes reliquas factitias, colore, ſapore, & uiribus exuperat, & proximè ad uini naturam accedit. Eſt colore aureo, ſapore & odore aromatico, non tamen medicamentoſo. Infuſa in uitrum, à fundo ſubinde bullas emittit exiguas, perinde atq; uina quædam. Hæc mira arte paratur à ciue quodam Brunſuicenſi, habitanti in noua ciuitate, non procul à D. Andreæ templo, homine ingenioſiſsimo, apud quem omnis generis factitiæ Cereuiſiæ ſemper in promptu ſunt. Confortat mirabiliter partes corporis primarias, cerebrum, & cor, ſpiritus animales atq; uitales recreat, calorem natiuum auget, appetitum proſtratum reuocat, melancholicis, & cardiacis aptiſsima eſt potio: citò penetrat, uiſcera obſtructionibus liberat, mulieribus ualde confert, & menſes tardantes egregiè promouet.

Ex *Melissa.*

Hæc quoq; Cereuisia cõfortandi cordis uires habet, & spiritus uitales recreandi, confert melancholicis, tristes animi cogitationes discutit, mulieribus uteri iuuandi gratia non inutiliter assumitur.

Ex *Lauendula.*

Non rarò Lauendulæ floribus Cereuisiæ condiuntur, quæ plurimum caput, spinalem medullam, neruosq́; inde ductos confortant. Conducit igitur in omnibus morbis partium neruosarum ex frigiditate, Apoplexia, Paralysi, Epilepsia, conuulsione, stupore, Datur cum magna utilitate nutricibus ad arcendum comitialem morbũ infantium, aut quando adest, ad curandum.

Ex *Spica.*

Quidam pro Lauendula Spica uulgari utuntur. Hæc illa efficacior quidem est, sed minus grata. Est enim uehementer medicamentosa, & odore minus fragranti.

Ex *Iuniperis.*

Grana Iuniperi etiam à quibusdam Cereuisiæ imponuntur, quæ contra uenena ualere creditur. Confert uitijs renum

num & uesicæ, menstrua prouocat potenter.

Ex folijs Persicorum.

Quidam durationis causa inserunt folia Persicorum Cereuisijs, quæ urinam mouet, ac lumbricos uentris tollit.

Cereuisia Laurina.

E baccis lauri Cereuisia conficitur, qua multùm utuntur in his locis homines. Confortat caput & stomachum. Aperit hepar, urinam cit, calculum renum & uesicæ comminuit propellitq;. Quidam ingressuri balneum bibunt laurinã Cereuisiam sudoris gratia. Mouet sudorem & extra balneum, si bibentes se curiosè operiant uestibus. Conducit malis inter cutem & carnem cõsistentibus. Mulieribus tardantes menses promouet.

Ex Asaro.

Hic potus egregiè urinam mouet, & serosum sanguinis excrementum per uesicam educit, quo nomine plurimùm iuuat hydropicos. Confert felle suffusis, & articulorum dolore laborantibus, cotyledones crassis, & uiscosis humoribus obstructas recludit.

Ex Centaurea.

Quidam ex floribus uel comis Centaureæ conficiunt Cereuisiam, quo fine ignoro. Cæterùm usus eius sunt uarij & multiplices. Habet uim incidendi crassos & uiscosos humores, aperiendi obstructiones uiscerum, cum aliqua tamen confortatione, ictericos & lienosos iuuat, similiter articulorum dolore laborantibus confert, soluit aluum, & biliosa deijcit, necat & expellit uermes. Sunt qui loco experimenti hoc potu ad febres depellendas non incommodè ieiuno stomacho utuntur: Cæterùm mulieribus uterum gerentibus, tanquàm pestis nocentissima, uitandus est.

Ex Caryophylata.

Vsitatus etiam potus ex radicibus Cariophyllatę confectus, magis, ut opinor, propter saporis odorisq; suauitatem, quàm propter insignes utilitates, quas uulgus ignorat. Confortat autem principalia membra omnia sua aromatica qualitate, cordiq; inprimis amicum est, iuuat coctionem corroborando uentriculum, conducit frigidis capitis adfectionibus, præcipuè uertigine laborantibus ex causa frigida.

Ex Cerasis.

Hæc

Hæc ferè ubiq; locorū Cereuiſia conficitur. Eſt nanq; colore eleganti, ſapore gratiſsimo, calido uentriculo amica, utiliter æſtate bibitur. Quidam contundūt ceraſa cum nucleis, & ſimul Cereuiſiæ inſerunt, quam ego priori præfero, & temperatiorem eſſe non dubito. Eſt enim penetrabilior ratione nucleorum, urinæ mouendæ accommodatior.

Ex folijs Quercus.

Hoc potu quidam utuntur in dyſenteria, pro ſingulari experimento. Neq; id ratione caret. Aſtringendi enim facultatem habet, ſiſtit aluum, omnis generis fluxiones ſupprimit, confert ad ſputum ſanguinis, promanantes intempeſtiuè, aut immodicè menſes coërcet. Corroborat uentriculum, iuuat retentionem, prouocat urinam, & quibuſdam dyſuria laborantibus præſentem fert opem.

Ex fructu prunellorum ſyluestrium.

Non inutilis eſt hæc Cereuiſia, & à multis magis ex conſuetudine, & aliorum exemplo, quàm certi uſus cauſa conficitur. Habet facultatem refrigerandi, uehementer adſtringendi, ideo omnia, ut quæ ex folijs Quercus fit, ſed multò

effica-

efficacius præstat. Confortat uentriculum, fluxiones alui, intestinorum, uteriq; compescit. Reprimit etiam extrinsecus imposita, quæ membris influunt, æstiuo tempore non est incommoda, potissimùm si à prandio haustus sumatur. Assiduum enim eius usum non probo.

Ex fructibus rubi Idæi.

Hic potus adstringit, conducit calido, & dissoluto stomacho, non continentibus cibum pulchrè opitulatur, fluxiones omnis generis compescit.

Possunt eodem modo, aliis quoque plantis, herbis, seminibus, & fructibus, Cereuisiæ ad necessarios usus condiri. Verùm ego ne prolixitate molestiam lectori adferrem, usitata tantùm elegi, ac uires eorum summatim perstrinxi. Spero meum studium bonis omnibus probatum iri, multisq; qui uarietate delectantur, ac ualetudinis curam agunt aliquid profuturum. Vt autem faciliùs hoc argumentum intelligatur, & nihil inexplicatum relinquatur, totam tractationem de Cereuisiis in quasdam conclusiones contrahere operæprecium uisum est, quas nunc subiiciam, mox breuem earundem explicationem, propter ea

quæ

quæ suprà omissa, aut non satis dilucidè explicata sunt, adiungam.

CONCLVSIONES DE NATVRA & facultatibus Cereuisiarum.

I. Cereuisia est potus ex aqua, frumento præparato, & lupulis coctus.

II. Cuius uaria genera sunt, inter quæ hordeaceæ, & triticeæ Cereuisiæ meritò primas obtinent.

III. Harum temperamentum calidum esse, contra multorum opinionem, asserimus.

IIII. Etsi autem hordeum sua natura frigidum est, tamen putrefactione & tostione aliquid caloris acquirit.

V. Triticum cùm per se calidum sit, tostione calidius redditur.

VI. Lupulum calidum esse, tum odor, tum sapores arguunt.

VII. Aquam frigidam & humidam esse constat.

VIII. Cùm igitur potissimæ materiæ Cereuisiarum calidæ sint, sequitur & illas calefaciendi facultatem habere.

IX. Idem effectus quoq; manifestè ostendunt. Nam potæ sensibiliter calefa-

ciunt

ciunt corpora, & caput petunt, largiusq; haustæ ebrietatem inducunt.

X. Hæc non nisi à calida causa proficiscuntur.

XI. Secundaria Cereuisia, aut aqua hordeacea simplex non calefaciunt.

XII. Hæc enim ex aqua & hordeo crudo coquitur, quorum utrunq; frigidum est. Illa etiamsi aliquid à materijs Cereuisiæ participat, id tamen exiguum est, ideoq; secundaria Cereuisia ab aqua nō multum distat.

XIII. Differunt ueterū Zythus, Curmi, & Phucas Simeonis à nostris Cereuisijs, ratione materiæ, & præparationis.

XIIII. Nam nec lupulum addiderunt, nec frumentum eodem, quo nostri, pacto præparare consueuerunt.

XV. Itaq; ut illæ ab autoribus improbātur, sic nos has ualde salubres esse censemus, quod color ac robur utentium demonstrant.

XVI. Non enim solùm medicamentorum ritu alterant corpora Cereuisiæ, sed etiam nutriunt (aliæ tamen alijs magis, pro frumenti & consistentiæ ipsarum diuersitate) gignunt bonos humores, nec

renes,

renes, nec neruos, nec cerebri membranas lædunt, nec inflationes faciunt, nec Elephantiasin, nisi ex accidenti, creant.

XVII. Triticeæ igitur uberius nutrimentum hordeaceis Cereuisijs præstãt, quòd triticum hordeo in nutriendo sit ualentius.

XVIII. Crassiores uerò, quia plus frumenti habent, uberius alimentum corporibus præbent, quemadmodum Dantiscana, Hamburgensis. Tenuiores contrà ob materiæ paucitatem, minus alunt, ut Brunsuicensis, Embecensis, & ex albis quædam Polonicæ atq; Lituanicæ.

XIX. Fiunt autem non solùm copia materiæ, sed etiam coctione crassiores Cereuisiæ.

XX. Variant & tempore. Recentes admodum satis quidem alunt, si probè concoquuntur, sed ægrè penetrant, facilè aluum turbant, inflationes mouent, obstructiones pariunt, uetustæ acidæq; parum alimenti habent, partes neruosas offendunt, non obsunt tamen illis qui crassis succis abundant.

XXI. Sicut nimis recentes, quia non exactè defæcatæ & turbidæ sunt, iure improbantur, ita & quæ in fundo

sunt,

ſunt, eandem ob cauſam uituperandæ.

XXII. Eodem modo & reliquæ turbidæ, ſiue fęculentæ omnes, cuiuſcunq; ætatis ſint, inutiles iudicari debent.

XXIII. Quæcunq; ſaporem aut odorem aliquem peregrinum referunt, ut aduſtæ, fuliginoſæ, ſitum dantes, aut reſipientes, item crudæ, uitio non carent.

XXIIII. Medias in omni genere reliquis præferendas, & humanis corporibus accommodatiſsimas eſſe cenſemus.

EXPLICATIO BREVIS.

I.

Hæc propoſitio eſt definitio cauſalis.

Cereuiſia. Quia à Cerere deriuatur, potius quàm Ceruiſia ſcribendum, ut opinor, licet hoc poſterius crebrius apud autores reperiatur. Verùm parũ refert, hoc ne an illo modo ſcribatur dicatúrue.

Potus. Eſt genus in definitione.

Coctus. Differentia. Aliȷ enim potus ſunt naturales, aliȷ artificiales. Horum alius coquitur, ut Cereuiſia, hydromel, alius non coquitur, ut uinum. Comprehenditur autem hac uoce coctus, cauſa effi-

efficiens & instrumentalis. Coctio siquidem non fit nisi ab igne, siue per ignem, qui ab aliqua persona paratur, & administratur, quæ causæ efficientis rationem obtinet.

Ex aqua. Hæc est subiectum Cereuisiæ.

Et frumento. Non enim ex hordeo tantùm, sed etiam ex aliis frumentis Cereuisiæ coquuntur, ideo genus, quàm speciem ponere malui.

Præparato. Ad differentiam crudi, ex quo aqua hordei, & ueterum Cereuisia conficitur.

Lupulis. Ita plerunq; Medici in numero plurali efferunt, ut Syrupus de Lupulis.

II.

Diuisio generis in species.

Varia genera. Vt suprà ostensum est: Nā ex omnium frumentorum & leguminū generibus possunt confici. Sunt tamen hæ duæ usitatissimæ, & propter materię excellentiam præstantissimæ, multisq; modis reliquis omnibus anteponendæ.

III.

Hæc propositio caput est disputationis, & summam negocij complectitur. Reliqua enim facilè ac sine multa conten

tione transigi possunt. De qualitate potissimùm controuersia est.

Contra multorum opinionem. Omnes enim ferè, non solùm idiotæ, sed etiam Medicinæ periti, uno ore tradunt, Cereuisias frigefaciendi uim habere.

IIII.

Sequuntur causæ, siue rationes, sumptæ à priori, siue à materia Cereuisiarũ. Occurritur autem tacitæ obiectioni. Quomodo ex frigida materia fieri potest calidus potus?

Sua natura. Per se, crudum, non præparatum.

Tamen. Responsio.

Putrefactione. Ex putrefactione enim calefiunt, cùm reliqua corpora omnia, tum maximè semina, &c. Gal. Item humor melancholicus, terrestris, frigidus, & siccus putrescendo incalescit. Et putredo siue materia putrida calidorum morbornm, ut Medici testantur, causa est. Hoc loco obijcitur res putridas frigidas esse, quod uerum esse minimè inficias imus, si planè computruerunt, sed non quę putrescere incipiunt, aut leuem putredinem sentiunt, sicut frumentum præparatum, multò minus quæ adhuc

putre-

putredinem habent. Differre autem exsiccationem quæ ab aëre sicco & ab igne fit, omnino mihi persuadeo. Hic siquidem præter siccitatē empyreuma quoddam à calore ignis accedere nō dubium est, idq; rationes suprà positę aliquo modo ostendunt.

Tostione. Quæ est principiū adustionis. *Aliquid caloris.* Nam non uehementem, sed leuem torrendo calorem concipit.

V.

Triticum esse calidum constat.

Calidius redditur. Hîc obijcitur.

Si hordeum alienam acquirit temperaturam tostione, Ergo & triticum: & sic redditur frigidus, sicut illud calidius euadit.

Respon. Triticum propriam nō abijcit, uerùm præter illam etiā aliquid alienæ caliditatis assumit.

VI.

De lupuli natura, quem quidam lupū, aut lupum salictarium Plinij esse autumant, fortasse sic dictus, quia salicibus iuxta sepes annascitur, nihil relatu dignum apud probatos autores inuenio, Mesue frigidum esse memorię prodidit, quæ sentētia quàm absurda & à ueritate

Libro 21 cap. 15.

Lib. 2. distinct. 1. ca. 24. de med. simp. purgan.

Lib.7.de natura simpl.litera l.

aliena sit, examinãti sapores & odorem, meridiana luce clarius est. Quidam ex recentioribus, Io. Vigo. calidum & siccum esse scribit in primo gradu, sed declinare ad frigiditatem, hoc est, leuiter admodum calefacere.

Quoniam uerò de temperatura inter autores non conuenit, ex qualitatibus potius iudicium facere, quàm sine rationibus alterutram sententiam adprobare æquum est. Nos ut minimum, secundum ei gradum in caliditate & siccitate tribuendum censemus, quod ex secundis ipsius qualitatibus colligi & probari haud magno negocio potest. Omnia siquidẽ uehementer odorata calida sunt, quippe cùm uaporum & exhalationum copia non nisi à calore proueniat. Esse autem flores lupuli odoratos, experiuntur illi, qui eos autumno decerpũt, aut qui plantam cum floribus pro lecto sibi substernunt. Implent enim caput, faciunt carybariam.

Verùm multò firmiores à saporibus rationes sumuntur. Principiò constat, omnia amara esse calida & sicca. Amaritudo lupuli uel ex folij unius mansione sensibiliter deprehenditur, multò autem magis

magis dum coquitur, diffuſa amara qualitate in liquorem, id ſentitur. Præter hanc qualitatem & acrimoniam non paruam habet. Manſa enim & dentibus trita, ſaliuam propemodum inſtar pyrethri elicitatq; extrahit. Hæ rationes liquidò demonſtrant, lupuli flores calidis & ſiccis ſecundi gradus rebus annumerandos eſſe.

Quòd autem flores lupuli in aqua decocti, nonnunquam membris inflammatione adfectis emplaſtri modo impoſiti opem ferunt, hinc non neceſſariò ſequitur, eos frigefaciendi uim habere. Differt enim longè quod per accidens fit ab eo, quod primariè, & per ſe contingit. Imponitur eodem modo uentri in torminibus ex flatibus, quoniam uim calefaciendi & digerendi habēt, nō quòd refrigerent aut conſtringant. Idem iudicandum eſt de febribus bilioſis, & morbo regio. Nam cùm bilem expurgat, nō mirum eſt bilioſam febrem curare. Regio uerò morbo laborantibus ideo confert, quia aperiendi naturam habet.

VII.

Aliter Phyſici, aliter Medici de aqua loquuntur. Illi enim nihil aqua frigidius

esse docent, idq́; uerum est, si de puris elē
mentis agitur. Sicut enim ignis summam
caliditatē, ita aqua extremam frigiditatē
possidet, talis aqua ut bibatur nequaquā
idonea est, sed ingesta non minus quàm
ignis ipse corrumpit corpora. Medici
igitur de aqua potabili sunt intelligendi,
quæ ita à conditore omnium rerum in
usum hominum, reliquorumq́; animan-
tium temperata est, ut commodè potari
possit. Nec est hac uetustior potus. Nam
ante Noë tempora, quid aliud quàm
aquam bibisse homines, qui diuturnita-
te uitæ, & corporum robore nos longè
antecelluerunt, uerisimile est? Nónne
etiam nunc in uicinis regionibus homi-
nes, qui nunquàm in uita potum præter
aquam degustarunt, inueniri existimas?
Quinimò uidemus sępenumero quibus-
dam aurigis aquam cum suis equis com-
munem potum esse. Est igitur mediocri-
ter frigida, non per exuberantiam. Qua-
re est alteratu facilis, & paulo momento
alias atq; alias naturas maceratione, co-
ctione, aut simpliciter admixtione ad-
mittit.

VIII.

Conclusio probationis prioris.

Potissi-

Potißimæ. Non quantitate,sed qualitate & numero. Plus enim aquæ, quàm reliquæ materiæ accipitur.

Calefaciendi uim habere. Compositũ enim sequitur naturã simplicium pręcipuorũ.

IX.

Altera probatio à posteriori, siue ab effectibus sumpta, quæ etiam sine ullis rationibus ualet. Sed hoc thema suprà abundè declaratum est.

X.

Frigida enim non subuehuntur in caput. Igitur non inebriant. Calida autem utrunq; faciunt.

XI.

Suprà dixi, secundariam Cereuisiam esse colamentum reliquiarũ primæ decoctionis, & fit ut lora uini, colata uidelicet aqua per uinacea. Aqua hordeacea est illa usitata ex aqua & hordeo decoctio, qua uulgo in febribus multũ utuntur. Simplex autem dicitur ratione aliarum, in quibus semina quędam, uel radices, uel herbæ, aut fructus unà cum hordeo coquuntur.

XII.

Ex hoc sequitur causam caloris Cereuisiarum, aut in præparatione frumen-

torum, aut in lupulo solo, aut in utroq; consistere.

XIII.

Rationes præcedentis thematis.

Non multum distat. Nam calore paululum excedit aquæ frigiditatē, & si quid nutrimenti habet, admodum exiguum est.

XIIII.

Ne quis ex ueterum descriptionibus de nostra Cereuisia iudicium faciat, tenere oportet discrimen inter utranque, quod suprà indicauimus.

Ex præparatione. Et per consequens, temperatura.

XV.

Ratio præcedentis.

Nec frumentum. Nam tantùm aqua macerabāt hordeum, quemadmodum nos potum ex malis syluestribus contusis, affusa aqua conficimus.

XVI.

Quod color. Probatio à signis. Videmus bibentes Cereuisiam coloratos reddi. Color autem bonus à bono sanguine, sanguis bonus ex probo nutrimento, & uirtute coctrice integra oritur. Idē robur quoq; corporis testatur. Nutrimen-

mentum enim ſalubre probos humores producit, & robur corporis auget. Vitioſum autem alimentum cacochymiæ parens eſt. Sed ſi obijciatur, Cereuiſiam ſolùm partialem utriuſq; cauſam eſſe. Reſpondeo, me id non negare, ſed ſi mali humores inde gignerentur, neq; coloratos, neq; robuſtos homines efficerent.

XVII.

Hîc opus eſt explicare diſcrimen inter medicamentum & alimentum. Medicamentum dicitur materia, quæ corpus alterare poteſt, ut lupulus, & pleraque ex Pharmacopolijs ſumpta. Alimentum contrà eſt, quod à corpore alteratur, & in aliti ſubſtantiam conuertitur. Inter hæc mediam naturam obtinent, quæ utrunq; ſimul, ſiue æqualiter ſiue inæqualiter præſtant. Eiuſmodi materiæ alimenta medicamentoſa uocantur, quòd pariter nutriant & alterent.

Nec elephantiaſin. Hæc dicuntur collatione ad Veterum Cereuiſias, à quibus huius notæ malæ exiſtunt. Elephantiaſis uerò idem eſt, quod uulgo & in ſacra ſcriptura lepra nominatur.

Niſi ex accidente. Niſi Cereuiſiæ uitioſæ fuerint, aut immoderatè uel intempeſti-

uè hauriantur. Nam res etiam optimæ ac saluberrimæ abusu degenerant, & alienos à sua natura effectus producunt.

XVIII.

Compositum sequitur simplicium naturam, ut dixi.

XIX.

Siquidem nutriendi uis à frumento pendet.

XX.

Causæ crasʃitudinis ex superioribus patent.

Quòd autem coquendo crasʃiorem consistentiam acquirat, præter alia argumento est Emplastrũ de Cereuisia, cùm tamdiu coquitur, dum emplastri modo lineo panno induci potest.

Est & tertia causa consistentiæ ætas, at duæ posteriores cum prima coincidunt. Nam cùm aqua minuitur, crasʃitudo augetur, siue id coctione, siue ætate fiat.

XXI.

Inflationes. Propter fæces, quæ flatuosæ sunt.

Qui craßis succis abundant. Habent enim uim aliquam incidendi & attenuandi humores crassos & pituitosos.

Inter

XXII.

Inter uitiosas Cereuisias etiam fæculentæ ratione fundi reputantur. Fæces enim quocunque modo admisceantur, Cereuisiam uitiant.

XXIII.

Quædam ætate sunt turbidæ, ut recentes, quædam ex aliqua occasione externa, uidelicet agitatione uasis, aut cùm una uice simul omnis ex uase extrahitur. Ita enim commoueri ac turbari Cereuisiam necesse est.

XXIIII.

Quando Cereuisiæ peculiares sibi sapores amittunt, uitiosæ censendæ.

Crudæ. Contrà. Cereuisiæ sunt coctæ, Ergo non crudæ. Respondeo. Est æquiuocatio. Crudum aliquando dicitur omnis coctionis expers, aliquando quod non probè aut perfectè coctum est. Hoc modo Cereuisiæ crudæ dicuntur, lupulo non ad facietatem percocto, &c.

XXV.

Medias uoco, exempli gratia, quę nec crudę, nec adustę, nō nimis recentes, nec nimis antiquæ sunt.

PARS

PARS SECVNDA.

DE MVLSA.

PRAEFATIVNCVLA.

IN hac parte breuior ero: Nam pleraq; ex ſuperioribus diiudicari ac cognoſci poſſunt. Etſi autem non minor uarietas eſt Mulſarum quàm Cereuiſiarum, non tamen prolixa oratione, & multis exemplis utar, ſed præſens argumentum paucis expediam, deinde totam materiam in propoſitiones redactam, atq; à me publicè diſputatam, ſubiungam. Nec dubito, quin hæc ſimplex ratio explicandi, & breuis pręcipuorum locorum enumera-

meratio grata futura sit discendi cupidis. Sequor consilium Horatij:

Quidquid præcipies esto breuis, ut citò dicta
Percipiant animi dociles, teneantq; fideles. *In arte poëtica.*

Malo enim necessaria tantùm, atque ad rem pertinentia enumerare, quàm ostentatione copiæ, alienis proculq; accersitis orationem nimium extendere.

DE MVLSA.

Multis in ore est dictum Pollionis Ro 1.
muli, & passim à literatis hominibus ci- *Plinius*
tatur. Sed pauci mulsum rectè distingu- *lib. 22.*
unt à mulsa. *cap. 24.*

Sunt igitur principiò adpellationes 2.
discernendæ, & utriq; potui suum nomen tribuendum, ne indistinctis uocabulis rerum uires confundantur.

Mulsum autem diuersum esse à Medone, ut quidam nominant, uel solæ etymologiæ Græcarum adpellationum luculenter confirmant. Hoc enim ὑδρόμελι dicitur, quasi potus ex aqua & melle cõfectus, alio nomine melicraton. Illud οἰνόμελι, quia ex uino & melle comparatur. Latinè mulsum, & mulsa (substantiuis nimirum, uinum, aqua, omissis) efferuntur.

tuntur. Cæterùm mulſum ſimplex hoc tempore, quod ſciam, in Germania, aut apud nos, non eſt in uſu. Quidam inter pocula saccharum uino, non ualetudinis, ſed palati gratificandi cauſa admiſcent: qui potus ſuauior illo, nec minus ſalubris. Conficitur tamen nõ rarò mulſum in maritimis ciuitatibus, conditum aromatis, cinnamomo, zingibere, galanga, nuce aromatica, macere, granis paradiſi, cardamomo, caryophylis, croco. Interdum piper, præſertim longum additur. Sunt qui aliquot grana cnidia adijciunt, ſed non ſine periculo bibentium. Vocatur hic potus uulgo Claretum, & Hippocras, ueteribus mulſum aromatites dicitur. Alij loco mellis ſaccharum accipiunt.

Plinius lib.14. cap.16. & 17.

4. Mulſa noſtra à ueterum, ſi materiam ſpectes, parum admodum diſtat, Illa ex aqua pluuiali magna ex parte conficiebatur, noſtra ex quacunq;. Additur noſtræ aliquid lupuli, ut diutius durare queat. Neq; enim mel alieno adminiculo multùm indiget, cùm alioqui ſua natura non facilè corrumpatur, niſi nimia aqua dilutum, ſed alia potius corpora integra diutiſsimè ſeruet. Ex ueteribus quidam

Plinius lib.22. cap.24.

dam fermentum Mulsæ, eo, ut opinor, consilio, quo nos lupulum, adiecerunt, uel potius ut citò & bene ferueret. Quemadmodum Poloni & Lituani potui sibi familiarissimo ex uulgari branca ursina facto, fermenti aliquid iniiciunt. Vincitur autem simplex & frugalis illa uetustas, tum uarietate, tum præstantia Mulsarum, à nostro seculo uentri gulæq; deditissimo. Subinde alia atq; alia gulæ irritamenta, non ad sanitatem conseruandam, aut uitam prorogandam, sed ad uoluptatem, ad perniciem mortalium, & præmaturam mortem accersendam, excogitant. In qua arte quò quis felicior & ingeniosior iudicatur, eò celebrior habetur. Adeò paulatim mundus à prisca illa integritate degenerat, & deterior fit. Sed non propter abusum res bonæ negligendæ sunt.

Mulsa est potus præstans, maximè idoneus hominibus, has regiones incolentibus, in quibus mellis optimi summa copia, uini boni magna inopia. Et quid quæso aliud Mulsa est, quàm uinum arte confectum? Sententiæ nostræ suum Plinius addit calculum, libro 14. cap. 17.

his

his uerbis: Fit uinum & ex aqua ac melle tantùm.

Nectar. Quid putas Nectar, potum deorum, à poetis celebratum, atq; laudibus in cœlum usq; elatũ, aliud esse quàm mulsam, quæ ex aërea materia, ut ille dicit, originem ducit? Ea enim appellatio uino tribui non potest, multò minus cereuisiæ, quæ à ueteribus ad unum omnibus scriptoribus culpatur. Cùm itaq; nullum sit tertium, non uideo cui Nectaris adpellatio quàm Mulsæ conueniat.

Aërea materia, id est, melle. Virg. li. 1 Georg. uersu 1. Plinius li. 11. ca. 12. Gale. lib. 3. ca. 38. de alimen. facul.

Conditur etiam mulsa uini cereuisiarumq; modo herbis & aromatis, sed tamen parciùs. Quæ ex Helenio fit, si ritè paratur, uitijs pectoris saluberrimum auxilium est, nã Mel & Helenium utrunque per se pectori est amicissimum. Ex Zedoaria facta obstat uenenis, robur addit stomacho, fastidia diuturna tollit. Quæ uarijs aromatis conditur, ac præcipuè caryophyllos præ se fert, alibi mulsa aromaticis, hîc cæsar antiquus appellatur: causam non uideo. Vtilissimus potus est, in frigidis & humidis membrorũ nutritiuorum uitijs, necnon in pectoris intemperaturis. Similiter in morbis neruorum frigidis, apoplexia, paralysi, epilepsia,

lepsia, spasmo, ita tamen ut medicamentorum lege ieiuno stomacho modicè degustetur, non ad satietatem bibatur.

Mulsa simplex temperamentum mellis habet, nec opus est multis argumentis ad confirmandam hanc sententiam, si quis superiorum meminit. Porrò mel esse calidum & siccum in secũdo gradu, Medicorum nemo non profitetur. Habet facultatem extersoriam, est tenuium partium, secundum magis & minus, pro pabuli apum uarietate. Nam maximè tale est, quod prouenit ubi thymus copiosè nascitur. Cùm autem tenuium partiũ sit, necessariò etiam aliquid acre possidet, per quod uentrem ad excretionem irritat. Inflat quoq; mel, Sed coquendo quidquid flatuosum est, in spumam abit, abijciturq́ꝫ. Quòd si & extergendi uis melli adimatur, magis ad urinam ciendã idoneum, itemq́ꝫ ad alimenti distributionem ac nutritionem aptius redditur. Adimitur autẽ coctione, quod fit, dum mulsa paratur.

Hæc igitur dum adhuc cruda est, inflationes mouet, tormina excitat, aluum soluit, exiguam alimoniam corpori præbet, uocaturq́ꝫ à Medicis mulsa cruda, de

cocta in sequentibus) dicam.

Hîc quidam inferunt: Mel habet aëream naturam. Nam poëtæ mel aëreum, itē roscidum uocant. Non igitur siccum, sed humidum est.

Mel aëreum 4. Georg. Roscidū mel Eclog. 4

Respondeo. Aliter Physici & poëtæ, aliter Medici rerum temperaturas æstimant. Fortasse mel aëris qualitates habet, si ad totam naturam comparetur. Nos uerò de ea comparatione, quæ ad hominem fit, Medicorum more, hoc loco intelligi uolumus. Neq; uerò ex rore tantùm apes mel colligunt, sed etiam ex plantis, præcipueq́; floribus ipsarum. Ros siquidem insipidus, & aqueæ naturæ est, omnisq́; coloris expers. Nā quid est aliud, quàm uapor in plantis condensatus? An uerò qualitates plantarum in guttulas adhærescentes tantillo tempore transmigrent, alia quæstio est. Atqui ego id fieri non posse arbitror. Nam plantæ sapores suos & colores non solùm contactu superficiali rebus communicant. Si solus ros esset materia mellis, frustra à Meridie æstiuo tempore illo calore solis iam antè depasto, apiculæ circunuolitarent, quærentes alimoniam, nec promiscuè omnibus plantis insiderent,

Arist. l. 1 Meteor. cap. 10.

rent,

rent, sed tantùm proxima quęq;, aut quę roris plurimum haberent, expeterent. At experimento constat, eas ex omni genere posse aliquid colligere. Hinc tanta diuersitas odoris, coloris, saporisq́; in melle inuenitur. Non tamen negamus, eas quibusdam magis gaudere, quàm alijs. Delectantur enim certis plantis, & quarundam herbarum succo suauissimè fruuntur, quemadmodum Melissa, quæ ob id ab apibus Græcè Melissophyllon, Latinè Apiastrum nomen adepta est.

Varro li. 3. de rerustica 16.

Reperitur in quibusdam locis, ut in Sardinia, mel amarum, propter absinthij abundantiam, quo apes eo loci potissimùm, deficientibus familiaribus herbis, nutriri coguntur. Cùm itaq; mel calidum & siccũ sit, quis dubitat idem temperamentum Mulsam habere? Mirari tamen quibusdam hoc loco subit, si calida & sicca est (ut nos affirmamus) cur Hippocrates febricitantibus, quibus frigida & humida, utpote contraria, competunt, & alijs acutis morbis correptis, exhibeat. In causa est præparationis modus. Nam illa mulsa qua in febribus utuntur, ualde tenuis & aquosa est, non,

Plinius lib. 20. ca. 11. & Eras. in prouer. Risus Sardonius.

Lib. 3. de uict. rat. in morb. acu. aph. 9. & de inceps.

ut nostra plena. Non caput petit, non aquę modo in pręcordijs moram trahit, citò transit, properat, & ad uesicam celeri motu contendit, non est ingrata uentriculo iecoriq́; Non igitur nocet, sed confert.

Sed hoc loco aliquis subijciat: Esto uera esse, quæ de tenui siue aquosa mulsa dicis, sed cur media æstate, in festo D. Ioannis, cùm aër calidissimus est, & biliosus humor in corporibus mortalium dominatur, quàm meraciss. cum magna solennitate bibitur, id'q́; diuturna experientia à multis rationibus comprobatur, nec ab ullo hactenus reprehensum est? Grauis est obiectio, & quæstio difficilis explicatu. Ego superstitione potius, quàm ratione illum morem primùm in Germaniam, aliasq́; regiones inuectum esse opinor. Nec credo quenquam probabilem saltem causam eius rei reddere posse.

7. Quoniam uerò Mulsa gradibus differt, scire oportet, eam uires sumere aut à mellis præstantia, quo hæc regio etiā cum Attica certare potest, aut à copia, quæ nō est certa mensura circumscripta, alij alijs plus, alij minus recipiunt.

Facit

Facit etiam plurimum ad hanc rem co 8.
quendi modus, qui non parum uariat, in
quo ſumma rei poſita eſſe uidetur. Nam
ex eodem melle, eodem loco diſsimilis
potus effingitur. Sed de hac re nihil in
præſentia dicam. Ergo cùm omnes cau-
ſæ, quas commemoraui, concurrunt, ge-
neroſiſs. mulſa fit, quę tum calefaciendo,
tum nutriēdo, alijsq; effectibus reliquis
præcellit. Sunt tamen quædam notæ,
quibus gradus deprehenduntur, ab odo
re, ſapore, coloribusq; ſumptæ. Colo-
rem à melle accipiunt, mel, ut dixi, à plan
tis. Idem de ſapore ſentio. Cuius rei eui-
dens teſtimonium in melle Ericæo appa *Plinius*
ret, quod & olfactu & guſtu ex Erica fa- *libro 11.*
ctum eſſe perſpicuè deprehenditur. *cap. 16.*

Colorum uerò plures cauſę ſunt. Cru
dæ enim uel leuiter tantùm coctæ, mel-
lis colorem retinent, reliquæ non item.
Quæ enim ex uirgineo melle, ut uocant,
in tilietis collecto paratur, ſubalba eſt.
Quæ uerò ex alijs mellis generibus co-
quuntur, flauæ ſunt, & quò magis co-
quũtur, eò magis color intenditur, adeò
ut quædam paſſei coloris inueniantur.
Hæc colorum commemoratio & obſer-
uatio ad iudicium de bonitate plurimũ

9. facit. Quò enim color longius à primo recedit, eò mulſa fit ualidior, plus calefacit, plus nutrit Et quanquam probè co-
10. cta probè alit, non tamen omnibus naturis, ſicut nihil aliud quantumuis bonum conuenit. Bilioſis ſiquidem iuuenibus
11. aduerſatur, ac in calidis in bilem potius, quàm ſanguinem bonum conuertitur. Pituitoſis uerò niſi uenarum obſtructionis periculum fuerit, & ſenibus adprimè utilis eſt potus, prodeſt frigidis morbis, maximè cerebri, partium neruoſarum, articulorum, iuuat pectus, ſedat tuſsim, ſpiritum educit mediocriter, cōfert renibus & ueſicæ, calculi generationem impedit. Recens uerò, aut non ſatis bene cocta, inflationes, tormina, colicosq; dolores excitat. Cruda uerò omnino aluum magis ſoluit, probè autem cocta magis nutrit.

Peculiarem etiam facultatem Mulſa habet, aduerſus quædam ueneni genera, ſi quis Apollinarem, aut Solanum furioſum ſumpſerit, potu melicrati iuuatur, atq; liberatur.

12. Poſtremò de præſtantia Mulſæ adhuc ſcrupulus reſtat. Columella enim, autor grauis, & nequaquam contemnendus,

tilias,

tilias, ex quarum floribus Lituanicum illud præstans mel colligitur, improbat. Ita nanque libro 9. cap. 4. de apum pastionibus scribit: At tiliæ solæ ex omnibus sunt nocentes, &c. Quocirca cùm pabulum apum uitiosum sit, quomodo bonum mel ex eo fiet, & quomodo ex malo melle bona mulsa parabitur? At experientia constat, reprehensione indignas esse, cùm flores ipsarum non lædant, sed plurimum caput corroborando iuuent. Singulare enim remedium comitiali morbo ex tiliæ floribus destillatio elicitur. Non autem, nisi cerebrum confortarent, aduersum epilepsiam uim haberent. Adde quòd hoc mulsæ genus non solùm incolis harum regionum sit familiarissimũ, sed etiam principatum, iudicio bibentium, obtineat. Longa enim experientia, quæ omni autoritate potior est, testatur, potũ esse salubrem, & naturę amicum. Sed desinam plura de Mulsa referre, ne eorũ quę ab initio promisi, parum memor uidear. Fortasse hoc argumentum retexendi atque latius explicandi dabitur occasio. Verùm priusq̃ themata subiungam ostẽdam, quid apomeli sit, potus Mulsæ cognatiss. quo

quidam pro uera Mulſa utuntur. Sic enim præparatur: Accipiuntur faui melle pleni, colore albo, mel pellucidum continentes, quod manibus expreſſum optimæ fontanæ aquæ admiſcetur. Nunc Themata ſubſcribam.

DISPVTATIO DE MVLSA.

I.

Pollio Romulus centeſimum annum excedens, à D. Auguſto hoſpite interrogatus, quánam ratione maximè uigorem illum animi corporisq́ꝫ cuſtodiſſet? Reſpondit, intus mulſo, foris oleo, ut Plinius memoriæ prodidit. Lib. 22. cap. 24.

II.

Id de mulſa ſiue medone, ut uulgo appellant, nequaquam intelligi poteſt.

III.

Eſt etenim mulſum potus ex melle & uino confectus, uel eſt uinum melle conditum, quod Græci Oenomeli uocant.

IIII.

Medo uerò eſt hydromeli, Melicraton, ſiue aqua mulſa ueterum, quamuis ratio conficiendi nonnihil uariat: additur enim aliquid lupuli, durationis gratia, quamobrem & longè diutius quàm

ueterum.

ueterum, hydromeli nostrum conseruatur.

V.

Etsi autem à mulso diuersus est, nihilo minus tamen magnum in uita, in his potissimùm regionibus, usum habet, & proximè ad uini naturam accedit.

VI.

Vis est illi calefaciendi & exiccandi. Nam mel calidũ & siccum est, cuius temperaturam præcipuè refert.

VII.

Alius tamen alio in calefaciendo, & exiccando, pro mellis bonitate, mensura, & coquendi modo, efficacior est.

VIII.

Nam qui præstantius, & copiosius mel recipit, & qui largius coquitur, ualidissimè utrunq; præstat.

IX.

Nutrit etiam non parum hic potus, si probè in uentriculo, & hepate coquitur. Neq; enim id in qualibet natura promiscuè fieri potest.

X.

Sicut enim pituitosos, hoc est, frigidiores & humidiores iusto, tum alterando, tum nutriendo egregiè iuuat, ita bi-

ſioſis, & qui leui occaſione obſtructio-
ne uiſcerum corripiuntur, aut qui ructi-
bus nidoroſis (quos quidam ardorem
ſtomachi non incommodè nominant)
expoſiti ſunt, res admodum inimica eſt.

XI.

In calidis ſiquidem facilè in bilem con
uertitur, maximè qui meracior eſt, dilu-
cior uerò aquoſiorq́; non item.

XII.

Præſtantiſs. medo eſt, qui ex melle,
quod ex floribus Tiliæ cõgeſtum eſt, co
quitur, infimus autem qui ex Ericæo, mi
nimè omnium generoſo melle confici-
tur, cenſeri debet.

DISPVTATIO DE EBRIE-
tate.

I.

Ebrietas eſt contra naturam, & homi-
ne Philoſopho indigna.

II.

Nam & corporis, & ingenij uires de-
bilitat atq; corrumpit.

III.

Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculo-
rum ulcera, tremulæ manus, effundentes
plena uaſa, & (quæ ſit pœna præſens)
furia-

furiales somni, & inquies nocturna, præmiumq; summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postero die ex ore halitus fœtidi, & ferè rerum omnium obliuio, morsq; memoriæ, ut Plinius scribit. *Lib. 14. cap. 22.*

IIII.

Physicè & moraliter uerum est: Quicquid est in mente sobrij, est in lingua ebrij. *Lege prouerb. In uino ueritas.*

V.

Nec expeditior ratio est, explorandi naturas & uoluntates hominum, quàm per ebrietatem.

VI.

Hæc siquidem temperamenta optimè demonstrat, & in apricum producit.

VII.

In alijs enim alios effectus, pro temperaturarum diuersitate, producit, quos ut elegantiss. ita uerissimè sequentibus uersibus Ouid. expressit:

Vina parant animos, faciuntq; coloribus aptos: *Lib. 1. de arte amãdi.*
Cura fugit multo, diluiturq; mero.
Tunc ueniunt risus, tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor, & curæ, rugaq; frontis abit.
Tunc aperit mentes, æuo rarissima nostro
Simplicitas, artes excutiente Deo.

VIII.

Est autem Ebrietas nihil aliud, quàm perturbatio mentis, & omnium actionum eius, ex immodico potu profecta.

IX.

Verè dixit Seneca, Consuetudine insana durata uitia, uino concepta, etiam sine uino ualere.

Epist. li. 12. epistola 84.

X.

Nam consuetudo potandi temperamentum natiuum etiam optimum alterat, & alienum accersit.

XI.

Ex his sequitur, Ebriosos neq; ad Ecclesias, neq; ad Scholas, neq; ad ulla alia publica munia idoneos, aut admittendos esse, sed tanquàm fucos à reliquis procul remouendos.

DE CAVSIS, PRAESERVATIONE, ET CVRATIONE Ebrietatis.

Tres disputationes, ingenij iuuentutis exercendi gratia, in Regiomontana Schola propositæ.

EPIGRAMMA, In disputationes de Ebrietate.

EBrietas commune malum, suauißima pestis,
Hæc mea per titulos fama feretur ait.
Illa ego terrarum domitrix, regina malorum.
Quæ clarum toto nomen in orbe gero.
Dux scelerum suprema uocor, uitijq; magistra,
Nil nisi dulce malum, nil nisi dulce nefas.
Mors animi, gratusq; furor, blandumq; uenenum,
Morborum placidus fons, & amica lues.
Gurgulio, fundi barathrum, censusq; uorago,
Vltio sum præsens, ipsaq; pœna mihi.
Syrtis, Hydrops, Syren, Scylla, insaciata Charybdis,
Grandior & Furijs omnibus esse feror.
Nam quæ gestarum mihi surgat gloria rerum,
Notum est Eöis Occiduisq; plagis.
Nullus erat sæuis unquam bellator in armis,
Qui dederit gelidæ millia plura neci.

Nemo

Nemo tot impunè cædes, tot funera nemo
Aedidit, ac nostræ sæpe dedere manus.
At mihi qua generis series ab origne pergat,
Aut quæ sint partus pignora chara mei.
Quæ mala quantaq; damna ferã mortalibus ægris,
Quo sim uicta modo, quo reprimenda metu:
Ista iuuentuti referunt causasq; latentes,
Candida syncero pectore scripta dabunt.
Dauid Milesius Nissenus.

IOANNES PLACOTOMVS Lectoribus S. D.

MAgnam uim in omnibus negocijs, maximeq; in his cõmunibus studijs, habet causarum cognitio & obseruatio. Adeò ut uerissimè Poëta ab omnibus prudentibus dixisse æstimetur: *Felix qui potuit rerum cognoscere causas.* Vera enim notitia rerum nihil aliud est, quàm causarum cognitio. Quemadmodum & Aristotel. Philosophorum acutissimus, memoriç prodidit, qui tum demum nos scire aliquid scribit, cùm causas perspectas habuerimus. Quare in cognoscendis causis plurimũ operæ & diligentiæ studiosis omnibus ponendum est. Cuius rei nos hîc tanquã paradigma quod-

Libro 2. Georg.

Libro 1. ca.1. Physicorum.

quoddam propoſuimus, non de omnibus cauſis, ſed de una quadam distributione, quæ non perinde nota eſt cunctis, ut uulgares diuiſiones. Nam uir Doctiſsimus Philippus Melanthon, non ita pridem eam diuiſionem ex Medicorum Schola haud dubiè propter inſignes utilitates, in ſuam Dialecticam & Phyſicam tranſtulit. Videtur autem, ut pleraq; alia ignota, imperitis obſcura, atq; non neceſſaria. Sed plana & perſpicua eſt, ſi tantùm notum exemplum ſumatur. Quale hoc eſt de Ebrietate, heu nimium nota & uſitata materia, ideoq́ facilimum, nec ullis ambagibus obnoxium. Habet enim externas cauſas euidentes, potiones uidelicet omnis generis inebriandi facultate præditas. Deinde potus ingeſtus non ſtatim inebriat, ſed uim tantùm habet inebriandi. Differt tamen ab altera cauſa, quæ in corpore nondum exiſtit. Tertiò, ſunt uapores uerę & propinquæ cauſæ, quæ immediatè turbant ſpiritus animales, cerebriq́ actiones offendunt. Hæ unà cum effectu ſunt & deſinunt. Adhæc & alterius cauſarum cuiuſdam diuiſionis mentionem fecimus, quæ profectò etiam ualde utilis eſt.

Quod

Quod cùm ita ſit, non dubito, quin candidi lectores noſtrum ſtudium ſint probaturi, quod ad nullam aliam rem, quàm ad publicam utilitatem ſpectat & deſtinatum eſt. Sunt autem (ut id obiter propter imperitiores adijciam) cauſæ externæ, quæ extra corpus exiſtunt, uulgo remotæ dicuntur, Medicis uerò προκαταρκτικαί. Internæ, quæ in ipſo corpore ſunt, Medici antecedentes & προηγουμένας, uulgo mediatas, aut potentiales uocant. Hæ quamdiu quieſcunt, talem adpellationem retinent, ſicut potus recens ingeſtus non mox agit, nec cibus aſſumptus ſtatim nutrit. Vbi uerò mouentur, & agere incipiunt, uocantur coniunctæ, eò quòd effectui cohærent, & iunguntur. Dialectici immediatas, Phyſici actuales, Medici quidam συνεκτικὰς adpellant. Altera diuiſio cauſarum effectricum notior eſt, & ex uocabulorum natura facilè intelligi poteſt. συνεργὸν enim cum alio agit, nec per ſe effectum producere poteſt, ac propriè de efficiente dicitur, συναίτιον concauſa, quòd cum alia concurrat, & coagat. Hæc tamē paulò latius mihi patere, q̄ præcedens uidet. Vtraq; cauſa partialis adpellatione comprehenditur.

CON-

CONCLVSIONES DE Ebrietate.

Iustè ebrietas ab omnibus sanis hominibus reprehenditur, & tanquam pestis summè uitanda damnatur. 1.

Est enim contra naturam, quod tum à priori, tum à posteriori constat. 2.

Omne enim immoderatum naturæ (quæ in symmetria quadam elementorum consistit) inimicum est. 3.

Ebrietas etiam molestat tum corpus, tum mentem, & uarios grauissimosq; morbos parit. 4.

Causa ebrietatis συνεκτική coniuncta, siue immediata, est uapor halituosus, cōtentus in capite, turbans spiritus animales. 5.

Προηγουμένη, antecedens, siue mediata, est potus immodicus in uentriculum ingestus. 6.

Προκαταρκτική siue externa, est potus calidus halituosus, ut Vinum, Mulsa, Cereuisia. 7.

Συναίτιον, siue συνεργόν, est calor uentriculi eleuans uapores à potu ingesto in caput. 8.

Sunt & συναίτια cibi halituosi, fu[illegible] 9.

ſi, quemadmodum allia, cæpe, raphanus.

10. Subiectum ebrietatis eſſe cerebrum, in confeſſo eſt.

11. Inter omnes naturas facilimè, quæ calida & humida capita habent, inebriantur, quemadmodum pueri.

12. Facilè & debilia capita, eò quòd cauſę reſiſtere nequeunt, inebriantur, id quod ſenibus & conualeſcentibus accidit.

13. Eſt igitur Ebrietas affectio cerebri, ex immoderato potu cõtracta, omnes corporis actiones, maximeq́; animales impediens.

14. Ex qua multa genera morborum naſcuntur, ſed primus & propemodum indiuiduus ipſius comes eſt (quod ad animæ functiones attinet) delirium.

15. Non ineptè igitur Ebrietas à quibuſdam ſpontanea dicitur inſania. Seneca Epiſt. lib. 12. epi. 84.

16. Quòd alij bene poti loquaciores ſolito, alij facundi, alij balbi, alij omnino muti fiunt, ob naturarum diuerſitatem accidit.

17. Quare illud Poëtæ: Fœcundi calices, quem non fecere diſertum: non uniuerſaliter uerum eſt.

Balbu-

Balbutiunt ebrij, & quia cerebrum multa humiditate perfunditur, & quia copia humoris grauatur. 18.

Vinum etsi calidum est, gignit tamen immodicè sumptum etiam frigidos corporis præter naturam affectus, ut est Apoplexia, Paralysis, morbus comitialis, comata, hydrops, podagra, &c. 19.

Præcipuum autem, & primum immodici uini potus uitium est cruditas. 20.

Idem de reliquis quoq; potionum generibus sentiendum. 21.

Ebrietas ex uino grauior; ex cereuisia diuturnior est. 22.

Illa etiam periculosiores morbos, quàm hæc producit. 23.

Si quis ebrius repentè obmutuerit cõuulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut uocem recuperet hora, qua crapula solui consueuit. Hipp. 5. aph. 5. 24.

Ebrietas non in omnibus æquali spacio, sed pro natura potoris, & uini soluitur. 25.

DE PRAESERVATIONE *Ebrietatis.*

Optima & certissima arcendæ Ebrietatis ratio est parcè, & non nisi quantum necessitas exigit, bibere. 1.

Deinde à fortibus potibus adſtinere, maximè quibus caput debile eſt.

Tertiò, non uarios potus eiuſdem naturæ ſimul ingerere, uarietas enim inæquales & turbulentos gignit halitus.

Poſſunt tamen uinis fortibus aquæ miſceri, aut leuiores Cereuiſiæ, qualis Embecenſis eſt, ſuperbibi, quæ uini uehementiam frangunt.

Inter pocula parum comedendum. Nam cibus potum in uentriculo diutius iuſto remoratur, unde plus uaporum in caput fertur.

Nec cibi halituoſi inter bibendum aſſumendi. Tales enim per ſe caput implent, atq; offendunt.

Sunt & medicamenta quædam, quæ Ebrietatem natura, ſiue à tota ſubſtantia arcent, ἀμέθυσα Græcis dicta.

Hæc niſi ritè, id eſt, tempeſtiuè, & iuſta quantitate uſurpentur, plus faciunt interdum ad Ebrietatem accerſendam, quàm impediendam.

Huius generis ab autoribus traduntur Abſinthium marinũ, amygdala àmara, decoctum braſsicæ, pulmo ouillus coctus, ieiuneq; præſumptus.

Sumantur autem eiuſmodi pharmaca, uel

ca, uel ante cibum, uel cum modico admodum cibo.

Quædam etiã ſumpta à crapula, ebrietatem nonnihil impediunt, ut auſtera & adſtringentia, quia uentriculi orificium claudunt, uaporesq́ in caput ferri prohibent.

Vbi hæc omnia neglecta fuerint, præſtantiſsima præſeruatio eſt uomitus. Hic ſiquidem cauſam antecedentem Ebrietatis tollit.

Eſt & alui profluuium egregium auxilium eadem ratione, ſi cui cõtingere poteſt. Id quod fit liquidis lubricisq́ alimentis præſumptis, & ſtypticis in fine menſæ adiectis.

DE CVRATIONE EBRIEtatis.

Curatio Ebrietatis, in cauſæ coniunctæ, ſublatione, & capitis alteratione conſiſtit.

Cauſa coniuncta coctionem requirit, quę optimè in ſomno peragitur, iuxta illud Galeni: Somnus concoquit, uigiliæ digerunt. *Libr. 12. ca. 3. metho. med.*

Somnus igitur præſtantiſsimũ Ebrietatis remedium eſt, cui diutius ſolito in-

dulgere oportet, ut natura cruda concoquere, & deinde post somnum faciliùs aliena exhalare poſsit.

Non tamen ſtatim à poculis dormiendum, ſed poſt aliquod temporis interuallum, ſolutaq́ꝫ prius aluo.

Poſtridiè caput leniter pectendum & fricandum, ut reliquię uaporoſorum excrementorum diſcutiantur.

Lauare autem caput, & uehementer fricare, non niſi crapula ſoluta, nequaquam confert.

Malè igitur faciunt, qui caput frictionibus & lotionibus intempeſtiuis diuexant.

Pernicioſum & à ratione uera alieniſſimum eſt quorundam præceptum, heſternam crapulam matutina ingurgitatione profligandam eſſe.

Ariſt. li. 1. analyticorũ poſteriorũ cap. 2.

Contraria enim contrarijs non ſimilibus tolluntur, & omne tale additum ſuo tali, facit illud magis tale, ut Philoſophi loquuntur.

Eſt tamen cùm manè, uel etiam nocte frigida aqua, aut Cereuiſiæ lora, reſtinguendæ ſitis gratia, rectè aſſumitur.

Nam defectui exhibendo ſuccurrere, & caliditatem ex uino contractam aqua

reſtin-

restinguere oportere, theorema medicinale est.

Hinc legendum esse in Aphorismis Hippocratis opinor: Qui noctu bibere adpetunt, ijs non admodum sitientibus, si superdormierint, bonum. Lib. 5. apho. 27

Suffragatur nostrę opinioni idem Autor, qui alio loco scriptum reliquit: Siti leui ex uigilia somnus remedium est. Lib. 6. sect. 4. epidem. aph. 21.

DE CAVSA CONIVNCTA Ad Lectorem.

GRauis est hoc seculo inter doctos quosdam de Causa coniuncta controuersia: Verùm utra sententia melior sit, adhuc sub iudice lis est. Alij causam morborum internam nullum discrimen recipere, secundũ Galeni dogma, ideóq; non esse causam coniunctam: aut si hoc concedatur, morbum cum causa confundi affirmant. Alij contrà internam causam diuidi in mediatam & immediatam pronunciant, eamq́; distributionem ut necessariam, ita nihil incommodi habere contendunt. Deinde coniunctam causam diuersam à morbo esse demonstrant. His ego potissimùm subscribo,

non odio Græcorum, aut amore Arabum (neq; enim eos hoc loco dissentire, si candidè accipiantur, opinor) sed studio ueritatis, quæ omni autoritate potior antiquiorq́; esse homini Philosopho debet. Habeo meæ sententiæ non prorsus, ut mihi uidetur, malas rationes, nec ex alijs qui nobiscum sentiunt sumptas. Diu enim me hæc quęstio exercuit, nec semel cum meis cõmilitonibus iam olim de ea contuli. Non igitur aliorũ argumẽta repetã, sed tãtùm meas rationes enumerabo, addita breui explicatione, ut rectiùs quid uelim intelligatur. Habeo enim præter hæc & alia, quæ breuitatis causa omitto, quorsum enim opus est de re tantilla integrum uolumen scribere? Quod cùm ita sit, candide lector, hortor petoq́; ut hæc æquo animo legas atq; accipias. Quæ si non probantur, aut refutanda uidebuntur, facias id philosophicè, non satyricè. Decet enim Philosophos de rebus dubijs amicè conferre, non conuitijs, sed rationibus certare, & personas causis non immiscere. Nec aliud sint eiusmodi disputationes, quàm ludi quidam ingeniorum, quibus se mutuò exercent excitantq́;, non alius alium

defor-

deformet. Quod si feceris, non solùm non molestum, sed longè gratissimum erit. Nam cedendum potius, quàm succensendum meliora dicenti, boni uiri esse, & non minus laude dignum agnoscentem, quàm monstrantem ueritatem, omnino mihi persuadeo. Vale.

I.

Causæ morborum internæ sunt, quæ in ipso animalis corpore consistunt. *Gale. lib. 4. cap. 2. de sanitate tuen. & lib. 1. metho. med. ca. 8*

Hæc est definitio causarum morbificarum internarum generalis Galeni. Quòd autem sit generalis, in sequenti themate ex eodē autore luculenter probabitur.

II.

Harum aliæ nondum agunt, sed agere possunt, ut plenitudo, crassitudo, & lentor humorum: aliæ uerò iam agunt (quæ potissimùm causæ adpellationem obtinent) ut putredo in febre putrida, crassus & lentus humor in obstructione. *De constitutione artis cap. 17.*

Sequitur definitionem diuisio exemplis illustrata. Hîc prima est quæstio, an aliqua internarum morbificarum causarum diuisio in Gal. monstrari queat, an aliquid inter causam antecedentem &

morbum intercedat: quod etsi quidam omnino negant, mihi tamen haud difficile probatu uidetur, & quidem ex ijs ipsis locis, quibus illi suam sententiam tueri conantur. Primus ex 88. cap. artis medicæ sumptus est, cuius hæc sunt uerba: Iam enim factum, atq; existētem morbum curare oportet, sed qui nondum quidem adest, at futurus est, prohibendum est ne fiat. Prohibebitur autem sublata ea dispositione, à qua natura fieri potest. Talis uerò dispositio causa antecedens adpellatur. Hic idem uocat causam antecedentem, quod Auicenna causam potentialem siue mediatam. Similiter 8. cap. 2. Meth. cùm dicit: Non enim ei quæ iam facta est febri consulunt, sed ei quæ nunc in generatione est prospiciunt, tollendis scilicet ijs quæ illas excitant causis. Item 11. Meth. ca 2. Prophylacticæ officium est, causam quæ morbum creat adimere. Alio loco libro de sympto. differ. ita scribit: Quum morbus affectus quidã sit præter naturam, uitians actionem, fieriq; possit, ut morbum ipsum præcedat, alter adfectus, qui & ipse quidem sit præter naturam, neq; tamen secundum suam ipsius rationem, sed inter

ueniente morbo, actionem lædat. Hunc affectum nō morbum, sed causam antecedentem uocabimus. Hic causam antecedentem pro immediata usurpat. Ex his locis liquidò constat, causæ antecedentis adpellationem in Galeno æquiuocam esse, & diuersa significare: primò causam morborum internam in genere, deinde in specie causam potentialem, postremò actualem atq; immediatam. Ita & putredo à Galeno ipso numeratur inter causas morborum calidas, quod certè non nisi de coniuncta intelligi potest. Sunt plus quàm sexcenta alia loca, quibus idem probari potest, si non magis rationibus, quàm autoritatibus uti liberet. Sed ex omnibus unum tantùm, qui multorum instar esse potest, subijciam, qui adeò manifestus est, ut lectione solùm, non explicatione indigeat. Causæ quidē igitur potissimùm cùm agunt, hac adpellatione dignantur. Dicuntur tamē subinde ita, etiamsi nondū quicq̄ agunt, ideo quod agere possunt. Vt cruditas morborū causa dicitur, etiamsi morbū nondū intulerit, de constit. art. ca 17. Medi. Ex his uerbis haud obscurè probatū est, antecedentē causam Galeno diuersas signi-

ſignificationes habere, & aliquando mediatam, aliquando immediatam cauſam ſignificare. Id quod res ipſa etiam clariſſimè oſtendit. Neceſſe eſt enim inter humores putreſcentes, & qui nondum putreſcunt, conſtituere differentiam, cùm diuerſi reuera ſint, & diuerſos etiam effectus habeant. Humor enim crudus refrigerat, putreſcens calefacit. Vterq; autem dicitur cauſa morbi interna. Oportet igitur inter cauſas internas morborum conſtituere diſcrimen. Similiter in fluxionibus inter humores fluentes, & qui in aliquam partem confluxerunt, magnum diſcrimen eſt. Poteſt idem diſcrimen oſtendi in morbis, qui per conſenſum fiunt, ut capitis dolor ex uentriculo, epilepſia ex digito manus aut pedis.

III.

Has cauſas, cùm diuerſæ ſint, promiſcuè, ſineq; diſcrimine una uoce efferre incommodum, confundere uerò morbis curandis, ualde periculoſum eſt.

Quæ enim re ipſa differunt, etiam adpellationibus diſtinguere oportet, ſi nō proprijs & elegantibus, ſaltem qualibuſcunq; potius, quàm æquiuocè efferre. Indiſtincta enim pariunt confuſionem,

nem, Confusio parit errorem, Error periculum.

IIII.

Prioribus enim præseruatio, posterioribus curatio debetur. *Libro 8. cap. 9. Metho. med. & ca. 88. artis medicinal.*

Sunt uerba Galeni, sicut & sequentia, & ostendunt usum diuisionis, seu continent rationem præcedentis sententię.

V.

Nam quod factum est, curare oportet, quod futurum est, prohibere ne fiat. Quod mixtum est, & adhuc fit, utroque auxilij genere indiget. *Libro 8. metho. me. ca. 1.*

Causa præcedentis propositionis. Sicut igitur distinctæ sunt partes medicinæ, Prophylactice & Therapeutice, ita & obiecta earum (sic enim appellare libet) distinguere conuenit. In morbis siquidem curandis aliud antecedenti causæ, aliud coniunctæ competere, uel uno exemplo ostendisse satis est. Fluentium humorum reuulsio, eorum autem qui membrum obsederunt, deriuatio medela est. Nónne hîc causæ diuersitas diuersas curandi intentiones præscribit? Cur etiam alia medicamenta catholica dicuntur, alia topica? An non, quia hæc *Gal. li. 2. ad Glau. cap. 7. et libro 5. meth. c. 3*

causæ

causæ coniunctæ opitulantur, illa antecedenti prospiciunt?

VI.

1.1. do.2 Sum.1. cap.1. Rectè igitur Auicenna causas internas distinguit, & non incommodè alteras antecedētes, alteras cōiunctas appellat. Cùm enim diuersæ sint, rectè discernuntur. Nec adpellationes incommodæ sunt. Mediatæ enim causæ, quia ante effectum existunt, non ineptè antecedentes dicuntur. Immediatę uerò, quia unà cum affectu sunt, eiq; adhærent, commodissimè coniunctæ causæ adpellantur.

VII.

Quod perinde est ac si dicat, internarum causarum alias potentiales, siue mediatas esse, alias uerò actuales, siue immediatas.

Etsi causa coniuncta uel continens in hac materia apud Galenum expressè nō legatur, tamen quæ idem significant reperiuntur. Neq; uerò de uocabulo tantùm quæstio est, sed potius de re ipsa, An uidelicet apud Galenum reperiatur causa morbifica, quam Auicenna coniunctā nominat. Quia uerò hoc suprà satis ostensum est, nulla amplius probatione eget. An uerò potentialis causa sit, uel dici posit,

ci poſsit, cùm effectum non habeat, quęſtio eſt Logica potius quàm Medica. Extat certè apud Philoſophos & Dialecticos etiam hæc uox, & ex Galeno præter ſuperiora, uel hoc uno loco probatur. Quæ febris adhuc in generatione eſt, dum aufertur, cauſa ipſa unà interit. *Libro 8. metho. med. c. 1.*

VIII.

Antecedens igitur eſt, quæ medio interueniente agit.

Ex antecedente cauſa fieri quidem poteſt coniuncta, ſed antequam id accidat, uocetur ſiue mediata, ſiue potentialis, ſiue antecedens, parum intereſt, modò ab altera diſtinguatur. Eſt igitur antecedens cauſa, quæ nondum talis eſt, qualis dicitur: ſed poteſt talis eſſe. Quod enim poteſtate eſt imperfectum, & adhuc futurum, atq; ut fiat quidem id, quod dicitur uelut habile, non tamen adhuc ſubſiſtens.

IX.

Coniuncta uerò quæ agit immediatè, ſeu quæ iam facit morbum.

Hæc à Galeno non in uno loco effectrix cauſa nominatur. Neq; aliud eſt hîc effectrix cauſa, quàm quę à nobis cõiuncta dicitur. Sunt & aliæ adpellationes.

Vocatur

Vocatur causa mota, respectu quiescentis, & quæ nondum agit. Et quid quæso fluor substantiæ uel materiæ (quando Galenus loquitur de intemperaturis factis cũ fluore substantiæ) aliud est, quàm causa coniuncta Auicennæ? Quid quæso sunt causæ morborum conseruatrices, uel causæ insalubres, ut nunc apud Gale. In summa, causa cõiuncta est uerè & per se causa. Antecedens autẽ per accidens.

Gale. de differen. morborũ ca. 5. libro 9. metho. cap. 17.

X.

Coniunctarum quædam separari ab effectibus suis possunt, & uicariæ ab Auicenna appellantur, quemadmodum humor acris & mordax in dysenteria, qui etsi excretus fuerit adfectus, tamen manet.

Coniuncta causa, ut dictum est, significat actualem, eaq́; duplex est: aut separabilis ab effectu suo, aut inseparabilis. Ita & Galen. 1. Meth. capite 8. sentit, his uerbis: Eius affectus, qui actionem impedit, causę quidem possunt nõ etiam esse, possunt autem & adhuc manere. Item in omnibus morbis, in quibus effectrix causa adhuc manet, &c. Quæ uerba quid aliud docent, quàm effectricem causam aliquando à morbo separari posse, aliquando uerò

do uerò morbo ita cohærere, ut ab illo diuelli, nisi una soluatur, non posit.

XI.

Quædam uerò inseparabiles sunt, nõ uicariæ ab Auicenna dictæ, ex quarum separatione sanitas prouenit, hę propriè continentes Græcis adpellantur, ac non solùm actionibus ac pathematis, sed etiã morbis quibusdam competunt, sicut putredo in febre putrida, crassa materia in obstructione, uentositas in colica.

Gale. lib. de causis morb. cápite 1.

Exempla causæ inseparabilis, quę Gręcis uerè συνεκτική dicitur. Ridiculum & absurdum quibusdam uidetur hoc exemplum, & à doctrina Galeni alienissimum. Sic igitur argumẽtantur: Si putredo causa coniuncta esset putridæ febris, amota putredine calor quoque febrilis amoueretur. Quod non fit. Nam infrigidatio, ultima nimirum in curatione Medici operatio est necessaria. Ergo putredo non est causa coniuncta putridæ febris. Hoc argumentũ firmissimum esse, & nulla ratione labefactari posse, existimant. At ego consequẽtiam negandam censeo. Plus enim est in conclusione, quàm in præmissis. Hypothetica loquitur de calore febrili in genere. Conclu-

ſio eſt de febre putrida. Ergo ſic argumentandum erat: Si putredo eſſet cauſa coniuncta febris putridæ, remota putredine febris quoq; putrida ceſſaret. Verùm hoc non fit. Ergo putredo non eſt cauſa coniuncta putridæ febris. Maior ex definitione ſumpta eſt, ideoq́ negari non poteſt. Negandum itaq; eſt aſſumptum, uidelicet quòd putreſcente humore ſublato, febris putrida non deſinat, de hac enim quæſtio eſt. Sicut enim putredo non cuiuslibet febris cauſa exiſtit, ita non quemlibet calorem ſtatim ſecum aufert, ſed illum tantùm, cuius uera & propria cauſa exiſtit. Hîc alia quæſtio oritur, an calor relictus poſt putredinis euacuationem ſit putrida febris, quòd certè nemo unquam mentis compos affirmabit. Vnde quæſo putrida febris nomen habet, niſi à cauſa effectrice? Quomodo igitur cauſa ſublata febris putrida amplius dicetur? Neq; enim eriſypelas etiam uocari debet, poſteaquam inflammatio eius ac feruor & bilioſum illud abierit. Quòd ſi putrida non eſt, quid igitur? An alia febris ſpecies ex tranſitione facta? Certè hectica eſſe nequit. Quid igitur, num diaria? Non opinor,
ſed

ſed tamen calor eſt, nam ideo refrigeratione indiget? Reſpondeo. Poſt putredinis ſolutionē manet caliditas aliqua, ſicut in foco extincto igne calor aliquis remanet, qui tamen durare diu nequit, nec ignis rectè dicitur: & ſicut in fimo putredine ceſſante, fimus quidē adhuc aliquandiu calet. Ideo autem refrigerantibus interdum opus eſt, ut citius reſtinguatur calor poſt febres relictus, qui tamen per ſe deſiturus eſſet. Idem in alijs quoq; morbis obſeruatur. In obſtructione hepatis euacuatis humoribus, intemperies, ſi qua relicta fuerit, curatur ſola alteratione, more aliarum intemperaturarum uitioſarum. Quòd ſi cui hæc non ſatisfaciunt, ei non aliter reſpondebimus, quàm amota putredine febrem putridam etiam uerè ceſſare, tanquam effectum propria cauſa carentem. Calor autem remanens, adpelletur quomodocunq; libet, certè febris putrida dici non poteſt. Neq; ignoro Galenum aliquādo morbum & pathos diſtinguere, & adfectū qui adhuc fit, pathos, qui iam factus eſt, & à nulla amplius cauſa externa ſiue interna mouet, morbū adpellare, uerùm in curandis morbis id diſcrimen uocum

De different. Sympt. cap. 1.

non perpetuò seruatur. Nam febris putrida, & febris & morbus adpellatur. Si id impropriè fit, fiat & hoc eadem lege. In quodam tamen loco Gale. scribit contrarium sanitati affectũ, à quo lædi actionem dicimus, morbum tantùm adpellamus, siue diutinus hic sit, siue breuis, siue momẽto duret. Cumq́; suffragia in præsentia colligere non uolo, tantùm hoc mihi concedi postulo, febrem putridam esse morbum, qui adhuc fit. Duplicem itaq; habet causam, eamq́; diuersam, quæ necessariò distinguitur. Esto huius causarum diuisionis in morbis, id est, affectibus permanentibus, siue factis, nullus sit usus in illis, tamen qui adhuc fiunt, quorum maior pars est, ut in fluxionibus, in morbis per consensum, non ociosa est, neq; tamen negari potest, in febri putrida id quod iam factum est, morbũ esse, & habere sibi adiunctam causam putrescentem humorem, qui diuersus est ab eo qui nondum cõputruit. Hæc de putredine sufficiant. Sed quid respondebunt ad alterum exemplum de obstructione ex Auicenna sumptum? An non uerum est, humore crasso posito in actu obstructionem adesse, eodemq́; sublato

mor-

morbum quoq; tolli? An non crassus humor opplens pupillam oculi causa coniuncta obstructionis est? Hoc pacto etiã calculus uesicæ causa coniuncta obstructionis dici potest, quæ non nisi illo remoto desinit. Verùm nunc transeamus ad alia exempla, ut per reliqua morborum genera aliquando causam coniunctam inueniri posse ostendamus. Ab aqua intercutem habita (inquit Hippocrates) si aqua è uenis in uentrem defluxerit, soluitur morbus: &, qui alba pituita detinetur, si fortis uentris fluxus superuenerit, morbo liberatur, quod fit ratione euacuationis causæ effectricis, teste Philotheo. Item quibus surditas biliosis deiectionibus superuenictibus cessat. Nónne bilis est causa coniuncta surditatis, obstruens meatus auditorios? Item Galenus 12. Meth. cap. 8. inter cætera sic scriptum reliquit; Qui oleum rutæ incoctum acceperunt, exiguo interposito spacio excernunt humorem uitreũ, atq; ex hoc protinus simul & à dolore, & ab affectu liberantur. Quippe sublata causa, quæ spiritum flatuosum genuit, omnia conquiescunt, &c. Hic causa uidelicet coniuncta, & morbus simul de-

Libro 6. apho. 14

Libro 7. apho. 29

Libro 4. apho. 28

finunt. Aliud exemplum ex Hippocrate 6. Aphor. in fine: Quibuſcunq; à coxendicum dolore, &c. ἰσχιὰς eſt morbus, cauſa eius coniuncta, mucoſus humor in articulo collectus, relaxans ligamenta, & ad continendum inepta reddens.

XII.

Inſeparabili cauſa poſita adeſt morbus, aucta augetur, uigente uiget, decreſcente decreſcit, ceſſante ceſſat.

In finitionib. medicis, capite 8.

Poſita cauſa inſeparabili in actu, ponitur & effectus, creſcente eadem, creſcit effectus: nam augetur cuiuſq; cauſæ efficientis opus, aucta eius ſubſtantia, uigente & conſiſtente uiget & conſiſtit, remota remouetur.

XIII.

Id autem quo tangente afficimur, & quo ſeparato quieſcit adfectus, cauſam eſſe apud omnes homines in confeſſo eſt. Gal.

Lib. 1. de locis affec. cap. 2.

Sunt uerba Gale. Hinc puto & Medicum, & definitionum autorem, ſuas mutuatos eſſe definitiones. Verùm ambo exemplis obſcuris parũ aptis utũtur.

XIIII.

Bene itaq; cauſa coniuncta, ſiue continens, propriè dicta, definitur eſſe, qua præ-

præsente adest morbus, & qua remota remouetur morbus.

Propriè ideo addo, quia intelligenda esset alioqui de separabili quoq; causa, quod falsum est. Positis autem extremis, & media sunt intelligenda. Hæc igitur cum 12. propositione conuenit.

XV.

Etsi autem tales causæ à suis affectibus separari nequeant, non tamen sequitur eas à morbo nihil differre.

Non uideo quę sit consequentia. Causa coniuncta à morbo non potest separari. Ergo idem est quod morbus. Perinde ac si quis dicat: Morbus est inseparabilis à suis symptomatis. Ergo idē quod symptomata. Nam sicut se habet symptoma ad morbum, ita morbus ad causam coniunctam. Quod autem Galenus docet, morbum iam factum curari, postquam affectus is, à quo primùm quæ secundum naturam est actio læditur, solutus fuerit, quem quidē & ipsum morbi essentiam esse dicit, non nobiscum pugnat, (quanquam hic locus aliquid obscuritatis & ambiguitatis habet, ob lectionis uarietatem) tamen id in præsentia nō moror. Nos eodē modo intempe

riem materialem sanandam sentimus. Verùm quod non ita multò pòst dicit: Eadem ratione in alijs tribus intemperaturis, si unum commune præceptum obseruabimus, ut unamquanq; prius quę efficit causam, rescindamus, deinde ita ad illam quæ ab eadem causa facta est, ægritudinem accedamus, &c. Hæc præcipuè uera sunt de causis separabilibus, quas Auicenna non uicarias adpellat, & de antecedentibus. Ab illis enim primò incipiendum. Docet autem Galenus, qui ordo sit seruandus in curando, siue quid primo, quid secundo loco agendum.

XVI.

Ipsa enim non lædit actiones, sed morbus, qui inter ipsas, & actiones læsas intercedit.

Ratio præcedentis thematis: Etsi maxima causæ coniunctæ cum morbo societas est, tamen inter se effectu differunt.

XVII.

Morbi definitio apud Auicennam secunda primi doctrina prima, cap.1. cum Gale. cōuenit, in lib. de differēt. Sympt. cap.1. & lib.2. natu. facul. cap.9. & commen.2. in lib Hipp. de natu. huma.

Sequu-

Sequuntur aliæ rationes, quibus probatur Auicennam à Galeno non discedere. Prima est, definitio morbi conuenit.

XVIII.

Similiter & causarum & symptomatum in genere definitiones cum Galeni doctrina consentiunt.

Secunda, definitiones etiam reliquorum affectuum præter naturam, cum illo congruunt.

XIX.

Auicenna quoque eodem, quo Galenus, modo intēperaturas, quod ad methodum attinet, sanat, nempe simplices sola alteratione, materiales uerò euacuatione, & alteratione si opus est. Ita enim scribit: Si uitiosa temperatura relicta fuerit peracta euacuatione, temperamentum mutare oportet.

Exemplum præcedētis thematis. Alia ratio à curatione sumpta. Eadem est methodus curandi intemperaturas Galeni & Auicennæ, sic & febrem.

XX.

Quod cùm ita sit, Auicenna immeritò, quòd causam coniunctam in morbis ponit, uituperatur, & falsò, quasi causam

cum morbo confundat, accuſatur.

Hęc ex ſuperioribus bona conſequentia ſequuntur.

XXI.

Sequitur igitur ex præmiſsis, Auicennam re ipſa à Galeno in cauſarum doctrina non diſcrepare, etiamſi diuerſis adpellationibus utatur.

Dixi ſuprà non de adpellationibus, ſed de re ipſa controuerſiam eſſe. Ergo Auicenna iniuſtè reprehenditur, & à Galeni ſententia diſcedere dicitur. Poſtremò & illud tanquam coronidem addo: Quòd Auicenna cùm diſcedit à Galeni placitis, id facit apertè & expreſsis uerbis, ſicut de medicamentis purgantibus. Ideo nō eſt ueriſimile, ipſum ſtudio diſſentiendi, ſed dilucidioris doctrinæ gratia cauſam internam morborum in antecedentem, id eſt, potentialem, ſiue mediatam, & actualem, ſiue immediatam diſtribuiſſe. Nec deſunt ex Græcis autoribus, qui eandem cauſarum diuiſionem uſurpant. Nec dubium eſt, quin Arabes, ut alia pleraq;, ita & hoc quoq; ab illis ſint mutuati.

MEDI-

MEDICINAE ENCOMION EX D. ERASMO ROterodamo, per Eobanum Hessum uersu redditum, ad Martinum Hunum.

Vnice nostrorum studij uitæq; sodalis,
Hunc, nec Heßiaca non memorande cheli.
Vt nuper nomen Medicorum in uerba dedisti,
Et nouus hæc Phœbi miles in arma uenis.
Sic petis, ut Medicæ scribam tibi nomina laudis,
Quis sit diuinæ, quantus & artis honor.
Obsequor, idq; uolens, animo tam iusta petenti,
Quæq; bonus nemo non tribuisse uolet.
Idq; ego dum facio, tibi dum promissa feruntur,
Causa breuis debet carminis esse mei.
Si qua datis hominum debetur munere rebus
Gloria, Dijs merito talis habenda fuit.
Maxima Dijs, siquidem causas mirata uetustas,
Artibus humanis munera parua dedit.
Non quia fictilibus dignum sit credere diuis,
Aut non omne, quod est, muneris esse Dei.
Sed quia sic precium rebus fecisse uolebant,
Maior ut eximijs artibus esset honor.
Sic leges, sic iustitiam, sic iura, fidemq;,
Munera Diuorum maximus orbis habet.

Vt taceam reliquas humanis usibus arteis
Concessas, cœlo sic Medicina data est.
Namq; malis certa morbis ratione mederi,
Vix hominum credi posse uidetur opus.
Sæpe ope præsenti fugientem sistere uitam,
Diuinæ partem conditionis habet.
Plus satis hoc laudata, quod ipso munere laudis
Non eget, & proprio est nomine clara satis.
Namq; nec utilius quicquam, nec cuius egerent
Plus ope mortales, iußit habere Deus.
Multa quidem, fateor, nostræ data commoda uitæ,
Fortunæ in primis liberioris opes.
Sed ni tu ualeas, animoq́; & corpore constes,
Horum quicquid erit, nullius usus erit.
Vt ualeas Medicina docet, quo munere maius
Largiri Regum nullius arca potest.
Atq; ut diuina res maiestate uerenda est,
Laudari humano non satis ore potest.
Quod quia non potuit fieri sermone pedestri,
Forsitan in uersu gratia maior erit.
Nunc age uolue animo, circunfer in omnia mentem
Naturæ uarias emeditare uices.
Quàm sit in humanis discors uariatio membris,
Non ijsdem semper, sed nec ubiq; sibi.
Namq; tot ætatum discrimina corpora mutant,
Dißimiles sexus, dißimilesq́; situs.
Illos ira premit, iuuat hos clementia cœli,
Hos studia euertunt, his meliora fauent.

Tot genera ut uitæ taceam, quibus omnibus una
Est opus, ut medica constituantur ope.
Quis queat herbarum tot millia dicere? plus quàm
Nomina morborum nota trecenta ferunt.
Inde quot emanent, nulli puto dicere promptũ est,
Tot genera in partes quis secuisse queat?
Quæ cuncta ingenio rimari, atq; arte magistra,
Vix erit humanæ conditionis opus.
Est aliquid mensum certis rationibus orbem,
Et uelut artifici composuisse manu.
Maior ab ingenio Medici labor, omnia præstat,
Naturæ occultum cui nihil esse potest.
Multa scholæ possunt rerum decreta Sophorum
Dicere, sed sola garrulitate ualent.
Rebus agit Medicus, uerbis res applicat, & quod
Tantum uerbo aliquis disputat, ille facit.
Ille manus audax naturæ uiribus infert,
Cogit & hanc cursus uertere sæpe suos.
Ille uelut terræ fibris excludit apertis,
Quicquid & hæc extra, quicqd & intus habet.
Omnia quis referat? quot sunt data nomina rebus,
Artibus hic credi tot ualuisse potest.
Iam si non pudor est, si fas est uera fateri,
Ars immortali est proxima nostra Deo.
Sicut enim Deus est, uitam qui donat, & aufert,
Ablatamq; potest reddere, quando libet,
Sic Medicina datam si non infida tuetur,
Quis neget humani muneris esse nihil?

Prisca suos sileant uanos mendacia diuos,
Magna quibus tribuunt, sed caritura fide.
Tyndarida in lucem reuocatã, Epidaurius anguis
Iactet, Prusiacus funera uicta senex.
Quæ licet à uero procul absint, mira uideri
Posset ut ars, licuit transilijsse fidem.
At non est eadem seruare, & reddere uitam
Gloria, & hæc propria est numinis, illa hominis.
Quid tamen hoc refert? si qui moriturus obibat,
Obtinuit medica ne moreretur ope?
Respirasse liquet supremo à funere multos,
Fatalem casu nec subijsse rogum.
Quod paucis casus, dedit hoc ars prouida multis,
Mirari hanc poteras, ille sine arte fuit.
Vt tamen hanc, cœlo debemus & omnia, sic nos
Omnibus hoc, paucis quod dedit illa, damus.
Nam neq; diuinum uulgauit in omnia munus,
Et uoluit cunctis esse salutis opem.
Aspice morborum quot sint exempla, quibusdam
Exitium præsens, ni medearis, adest.
Quale quod elisis dissoluit corpora neruis,
Quale quod in uenas pestile uirus agit.
Quale ubi fumifero compressa arteria flatu,
Suffocat grauibus corpora lapsa modis.
Qualia multa ferunt mutantes tempora casus,
Qualia multa solent corpora nostra pati.
Omnibus auxilium medicus tulit, omnibus idem
Est opifex, ipso non renuente Deo.

Qui

Qui quia naturæ docuit cognoscere uires,
 Quod docet, hoc uti nos uoluisse liquet.
Quis neget ante diem multos perijsse supremum,
 Quòd medica tangi non potuere manu?
Millia quot Stygias innarunt ante paludes,
 Quàm decuit, medicæ quod nihil artis erat?
Millia quot degunt hodie uitalibus auris,
 Quæ tantùm nasci contigit huius ope?
Nam quia nascendi discrimina mille fuerunt,
 Mille modis hæc ars auxiliata fuit.
Quæ modò nascentes, & ab ipso lumine uitæ
 Accipit, & certa uiuere lege facit,
Quod si est esse Deum, plures iuuisse: uel hoc est
 In medico uerum, uel ratione caret.
Non modò namq; iuuat, uerũ quoq; seruat, & uno
 Elogium duplicis nomine laudis habet.
Iam taceo reliquas, quarum nec semper egemus,
 Nec doctos omneis artibus esse iuuat.
Huius ubiq; opus est opera, seu corporis ægri,
 Siue animi uitium contigit, illa leuat.
Sicut enim quosdam uulgant contagia morbos
 In sibi uicinis corpora iuncta locis:
Sic animo quodcunq; graue est, in corpus abundat,
 Rursus & hoc animum perdere sæpe solet.
Arte sua sed ubi Medicus componit utrunq;,
 Præstat, ut hoc ualeat, langueat ille minus.
Finge relegatos omnes uel ad ultima morbos
 Limina terrarum, finge dolere nihil,

Qua talem ratione statum defendere poßis
Non uideo, Medicos ni tibi monstret opem.
Ille docet, qui quemq; ibi releuentue premántue;
Conuictus legem totius ille docet.
Res grauis est, & ut est, sic omnibus esse uidetur;
Infirmo reptans curua senecta gradu.
Hæc ut sera magis, magis ut iucundior adsit;
Si quæris, Medici prouida cura dabit,
Desijt esse senex uetulusq; repubuit Aeson,
Causa iuuentutis Colchidos herba fuit.
Perpetuò iuuenem fama est uixisse Phaona
Vnctum pyxidibus Diua Cythera tuis.
Et ne uana morer fugientis gaudia formæ
Solius & curam corporis esse uelim.
Sunt etenim qui sacra colunt, qui mystica tractāt,
Qui iubeant animos excolere, inde nihil.
Quorum ut parte aliqua tam friuola dicta refellā,
Quid ferat ars animis nostra, uidere libet.
Principio quis tam uitiorum est impiger hostis
Quam Medicus? quis tam sobrietatis amans?
Plus quoq; tristitiæ nemo moderatur, & iræ,
Nemo magis ueneri temperat, atq; gulæ.
Ille docet morbos animi compescere primùm,
Si uolet ut ueram sentiat æger opem.
Is tibi seu uictus, seu rerum lege medetur,
Languida nunc atra pectora bile leuat.
Nunc cordis reficit uires, fulcitq; cerebrum
Spiritibus, lapsus corrigit ingenij.

Si quò

Si qua iacent memori uelut instrumenta reponit,
Naturam ad sese corporis illa trahunt.
Quæ dum cūcta facit, dū præstat singula, nunquid
Parte hominem totum seruat utraq; sui?
Nam quos mole grauat somni Lethargus iniqua,
Quos animo captos dira phrenitis habet.
Quos maniæ uitiū premit, aut Lymphaticus error,
Quósue malum sydus reddidit attonitos.
Hos qui restituit, num restituisse uidetur
Quātus homo est animo, corpore quātus homo est
A uitijs animum qui liberat, ille medetur
Vix uni, medicans corpus, utrunq; facit.
Frustra erit ille animæ medicus, qui lucis egentem
Nactus, ad oppressum friuola uerba ferat.
Sæpius at medicus poterit reuocare labantem,
Vt sit, curari quod queat inde, animum.
Corporis atq; animi siquidem natura cohæret
Semper, & alterius postulat alter opem.
Hic tamen ex illo pendet magis, omnis ab illo
Naturæ quandam transtulit ille notam.
Qui uolet ergo animo bene constanterq; ualere,
Si facit, ut ualeat corpore, sanus erit.
Quod quia nemo alia nisi præstitit arte medendi,
Hæc ista potior laus memoranda fuit.
Vox diuina suum medicis decernit honorem,
Præcipit & iusta relligione coli.
I nunc sanctarum spaciosa uolumina legum,
I ueteres iacta nomina tanta Sophos.

Omnia sunt hominum paulatim inuenta per artes,
Vt creat hanc artem, sic docet ipse Deus.
Nam nisi mentitur, Medicina est omnis ab illo,
Non probat hoc uno pagina sancta loco.
Omnia deberi, qui nos genuere, fatemur,
Quòd uitam nobis hi tribuere semel.
Plura tamen Medicis, excepto numine Diuûm,
Quòd uitam seruant sæpius ancipitem.
Ense minax nostris ceruicibus imminet hostis,
Quem qui propellunt dicimus esse pios.
Pro uita Medicus tot uitæ pugnat in hostes,
Ingratus meritis talibus esse queas?
Aequali Diuûm reges ueneramur honore,
Quos uitæ dominos credimus atq; necis.
Hos tamen haud aliter nostræ, quàm quatenus illā
Esse sinunt, uitæ iura tenere uides.
Adde quòd haud aliā, quàm corporis illa potestas,
Ars dabit hæc uitam corporis atq; animi.
Iam prope rapturi subeuntem limina Ditis
Ad uitam domita morte redire iubet.
Sæpe utriusq; hominis uitam sic reddit utranq;,
Alterius terris, alterius superis.
Officium est reliquis si quid fuit utile, rebus,
Spectari pietas hic nisi sola potest.
Adde quod eximium quicquid deus obtulit ulli,
Vt maneat, Medici cura fidelis agit.
Tot claras animi, naturæ munera, dotes
Casibus expositas mille uidere licet.

Vis memor, ingenium, uirtus, concordia mentis,
Sæpe fluunt Medico non adhibente manum.
Morborum siquidem uis obruit, ut freta uentis
Concita fluctiuagas sæpe tulere rates.
Non secus ac radijs cœcas sol aureus umbras,
Morborum medicus dispulit omne genus.
Corpus ut hoc mortale sit immortale, quis optet?
Ars tamen hoc quadam præstitit ista tenus.
Namq; alacrem seros uitam seruasse sub annos,
Quædam etiam uitæ forma perennis erat.
Rhetoras exemplis fuerat par grandibus uti,
Nos sonus infanti noster in ore decet.
Iure igitur priscis ars laudatißima seclis,
Nondum corruptis moribus ista fuit.
Tum fuit in precio, tum præmia digna ferebat,
Tum sacra, tum magnis regibus apta fuit.
Legiferum fecisse cibis discrimina Mosen,
Quis medica factum sub ratione neget?
Orphea quis nescit medicas errasse per herbas?
Argutaq; illis accinuisse lyra?
Fons sacer, ora rigans uatum, diuinus Homerus,
Hei quantis medicos laudibus ille uehit?
Quantus in herbarum memorandis uiribus idē est?
Moly sacrum quanto condidit ore suum?
Quod non arte sua superare uenefica Circe,
Non Ithacum poßit detinuisse suum.
Dona uoluptifici Nepentheos inclyta sacri,
Qualia sint illo nemo cauente rogat.

Pæona, Phylliridem magnum, Phœbiq; nepotes,
Heroa quoties tollit ad astra tuba?
Ille uirum multis medicum quoq; prætulit unum,
Omnibus instructum posse latere nihil.
Plurima Pythagoras, inter quæ scripta reliquit
Plurima, quas uires quælibet herba ferat.
Nimirum exosus carnes, tam cautus in herbis
Si fuit, hoc factum quo tueatur habet.
Quis uel Aristotelem nescit, magnúmue Platona
Præclarè medicæ consuluisse rei?
Chrysippum taceo, Theophrasti scripta leguntur,
Ingens Romanos est numerare labor.
Nulla magis magnum Mithridatem gloria rerum
Laudibus æternis, quàm medicina tulit.
Cuius ab ingenio quàm nobile pharmacon extet,
Sæpe minus cautè sumpta uenena probant.
Quos Arabas? quos Chaldæos? quos dicere Persas?
Nomina si libeat Barbara multa, queam?
Si libet exemplis uti melioribus, Ipsum
Aspice, qui medicum se docet esse, Deum.
Illinit hic oculis commistum puluere sputum,
Hic oleo & uino uulnera fœda lauat.
Diuersum ille suis abituris iussit in orbem,
Hospitibus medicas addere sæpe manus.
Dum uinum iuueni Paulus præscribit amato,
Parte aliqua Medicus nunquid & ipse fuit?
Luminibus captum, dum liberat arte medendi
Angelus, inuenit quod modò nomen habet.
O stus

O studium cœleste, datam diuinitus artem,
Diuinæ illæ animæ nomina cuius amant.
Iudicia heu peruersa hominum, nescire pudendum
Creditur infausti uilia damna lucri.
Scire pudet, qua nam poßit ratione tueri
Lucrum, quo maius fata dedere nihil.
Quòd si fortis erit, si uerus habetur amicus,
Fortunam socius qui per utranq; manet:
Nemo magis fidus Medico, qui tempore duro
Ipse quoq;, ut ualeas, multa pericla subit.
Cùm fugiunt agnati omnes, hic solus adhæret,
Quamq́; alij nequeũt, monstrat, & addit opem.
Heu nimis ingratos, opera qui talis amici
Seruati, oderunt (proh pudor) artificem.
Nam quia desperant sat præmia digna rependi
Posse, uiri uultus sustinuisse graue est.
Si quis ab utilibus precia æstimet, hæc quoq; rerũ
Inferior nulli est quæstibus atq; lucro.
Quanquam maior erat, quàm qui ratione sileri
Vlla diuinæ debeat artis honor.
Pauca tamen referam, nec enim fuit ulla per omnes
Cogendis subito fructibus uberior.
Præmia si memorem, quibus illam pendere Reges
Sint soliti, nullam dicar habere fidem.
Quem tu donâris centum Ptolomæe talentis,
Antiochum patrem consule, certus eris.
Pluris Alexander Critobulum fecit, & auxit
Diuitijs, quales dicere Musa fugit.

Portentosa quidem res est, sed uera relatu,
Roma quibus medicos quæstibus extulerit.
Quinquaginta super Sestertia pone ducentis
Annua, quæ medicis prodiga Roma dedit.
At bene si numeres sex hæc tibi millia nummum,
Plusq; ferunt æris quod uehit unda Tagi.
Quid tamen hæc priscis iuuat extraxisse latebris,
Præsentem faciunt tempora nostra fidem.
Nã quot in hoc numero Crœsiq;, Mydæq;, coactis
Diuitijs, audent regibus esse pares?
Vtq; ferunt aliæ flores sine fructibus artes,
Sic hæc largiflua præstat utrumq; manu.
Frigebunt steriles Musæ, sine nomine Rhetor
Frustra pro sola laude disertus erit.
Musicus ut cantu superet Sirenas, egebit.
Ingeniosa licet, nuda mathesis erit.
Hæc & plura, aliquo nisi sint insignia cultu,
Vrgentem poterunt uix pepulisse famem.
Ipsa suos ægrè ditabunt iura professos,
Ni fuerint summis artis honore pares.
Adde quòd è sacris raro grauis arca paratur,
Viuere nam rectè nemo libenter emit.
Sola suos facili cultores arte tuetur,
Extulit in famam quos medicina semel.
Illa breui magnos explorat tempore quæstus,
Et solo immensas nomine conflat opes.
Quinetiam terris non omnes omnibus artes
In precio lucri fertilis instar habent.

Sæ-

Sarmaticis rhetor fugiet derisus ab oris,
Cognitio est legum limite clausa breui.
Ipse suæ redeat patriæ diuinus Homerus,
Ipsum se superet carmine, pauper erit.
Heu æuum insipiens, heu barbara secula, felix
Cui tales nasci contigit ante dies.
Non tamen ista queri fuit hîc opus, omnibus artes
Cùm pereant aliæ gentibus, una manet.
Vna ubicunq; satis præstat Medicina lucelli
Terrarum, quamuis ad Garamantas eas.
I pete climatibus contraria climata nostris,
I pete cœliuagi solis utrunq; larem.
Inuenies, quo mox ditescas fœnore, uitam
Nam petit, & medica gens eget omnis ope.
Hoc quoq; sunt ipsum qui dicant esse pudendum,
Immodicos quæstus quòd medicina ferat.
Verum, sed meritis benefacta rependere nullis,
Hoc opus ingrati, & iusta negantis erat.
Hanc Cato damnauit nimium Romanus, at ipsum
Conueniens duris moribus illud erat.
Sunt quoq;, qui Medicos impunè occidere clamāt,
Quod poterant, uirtus non uoluisse fuit.
Iam miserū est Medici præscriptis uiuere, ut aiūt,
O uocem, furias quæ decuisse queat.
Scilicet enerues hebetari profuit artus,
Mille uoluptatum, desidiæq; modis.
Sed quid opus tales uerbis conuellere causas,
Quæ sine iudicio pondus habente cadunt?

Namq; graues arti pœnas hi sæpe dederunt,
Qui tantum probris impetiere decus.
Quòd si sunt aliqui, sicut sunt multa malorum
Millia, qui tantum nomine sunt Medici.
Ecquid iniquius est, hominũ quàm moribus artem
Arguere, & laudem criminis esse loco?
Nulla est relligio, tam sancta professio nulla est,
Quæ nullos habeat, sustineatq; malos.
Quis dabit ut, qualem uotis optare solemus,
Contingat princeps, hic & ubiq; bonus?
Ergóne maiestas damnanda est nominis huius,
Si sit paucorum crimine facta nocens?
Omnibus haud noceat, quosdam peccasse fateri,
Peccarunt homines: Ars sine fraude fuit.
Quis non & medicum Musis, & Apolline dignũ,
Et plenum numeris omnibus esse uolet?
Quem si fortè neget nostræ fortuna saluti,
Huc tamen eniti, possit ut esse, decet.
Et poterat, tantùm uideatur posse, nec huius
Molis iners ratio pondere uicta cadat.
Et multi potuere, & ab huius nomine laudis
Condecorant nostros millia multa dies.
Sed quis erit modus, & quem finem nostra uidebũt
Carmina, si quæ sunt, scri ere plura uelim?
Et portum uideo, & longum mare restat eundum,
Sed quia præstiterat, littora prima petam.
Si placida antiquis accessit gratia rebus,
Hac nihil antiquum nouimus arte magis.

Si bo-

Si bonus inuentis precium dedit artibus autor,
  Artifices fama est hanc reperisse Deos.
Si uenit grauitas ab honoribus ulla peractis,
  Diuinis meruit laudibus illa coli.
Si sunt in precio, quæ magnis digna uidentur,
  Semper apud reges maxima uisa fuit.
Si quod difficile est pulchrũ quoq;, pulchrius hac
  Cùm sit & hac usu grandius arte nihil. (est,
Si spectare libet, quid poßit, quanta facultas,
  Hæc fugientem animam sola tenere potest.
Si quid inest rebus quiddam, quod sæpe necesse est,
  Nulla sub hanc tantum gloria laudis habet.
Si uirtus spectanda, quid est uel honestius usquam,
  Quàm seruare hominem, qui periturus erat?
Si quis ab utilibus uenit fauor, omnibus huius
  Vt fuit & maior, gratior usus erat.
Ex animo talem ergo animum tibi gratulor Hune,
  Tam bona qui potuit deligere ista sibi.
Perge modò, & totis incumbere uiribus aude,
  Vnde nouus studijs iam tibi surgit honor.
Vnde tibi faciles texunt noua serta Napeæ,
  Ista quidem uario germine floret humus.
Hoc iter ad Musas ego te comitabor euntem,
  Hæc quoq;, si nescis, proxima ad astra uia est.
Hæc tibi disparibus cecini dictata Camœnis,
  Dum subita medicus ludit Apollo cheli.
Quæ quantum nobis, tantum debebis Erasmo,
  Qui prior omnibus hæc, sed sine lege dedit.

Nos prius eximie culto succidimus horto
Parte bona, quæ nunc pauca, sed apta uides.
Addidimus quoq; ceu nostro de flore corollas,
Quarum lecturos non puduisse queat.
Et ne cassa modò paßim, & sine lege iacerent,
Legimus, & numeros iußimus esse. Vale.
Τέλος.

CHORVS ILLVSTRIVM MEDICORVM IN MVSAEO clarißimi medici Dn. Doctoris Georgij Sturtiadæ, pictus Erphordiæ, per Eobanum Hessum.

Apollo.

Arua Ceres, uineta coli monstrauit Iacchus,
Mercurius Citharam, Lemnius arma dedit.
Multa alij diuûm, Medicinæ inuentio nostra est,
Omnibus hæc maius gloria nomen habet.

Idem.

Tela trisulca Iouem, Cererem seges, ebria Bacchũ,
Vina, deos inter nos medicina locat.
Illi sæpe nocent, quas inuenere per artes,
Quam sæpe illæ adimunt, ars mea reddit opem.

Aesculapius.

Quas pater inuenit per me dedit omnibus artes,
Creditus hinc uiuo corpore Numen eram.

Abstu-

Abstulit iratus uitam mihi Iuppiter illam,
Quam reddi toties non tulit arte mea.

Podalirius.

Sæpe meas sensit uires Argiua iuuentus,
Fluminis ad ripas inclyte Xanthe tui.
Ex patre me Phœbo fecit fortuna nepotem,
Nec te diua mei Nympha Coroni pudet.

Machaon.

Me quoq;, qua fratrem Podaleirion, arte medentē
Vidit ad Idæos Græcia tota lares.
Vera loquor, nec me tacuit diuinus Homerus,
Curasse artifici uulnera multa manu.

Chiron.

Herbarum uires magnum cognoscere Achillem,
Et blanda docui concinuisse lyra.
Debet & ipse suas nobis Epidaurius artes,
Cui sedem latij Tybridis unda dedit.

Hippocrates.

Primus ego obscura medicinam nocte sepultam
In lucem ueris artibus adserui.
Nec mihi cuncta parem uiderunt arte medendi
Secula, quæq; manent, quæq; fuere prius.

Galenus.

Dēpseris Hippocratē, Medicorū primus habebor,
Debeo multa illi, debet & ille mihi.
Nam quæ nota parum reliquis dedit, omnia feci
Mille libris claro lucidiora die.

Idem.

Hippo-

Hippocratē magnū breuis insula, me dedit ingens
Terra Asiæ, plus nos scripsimus, ille minus.
Ille elementa dedit, nos inde extruximus arcem,
Quam seruat medici præsul Apollo Chori.

Paulus Aegineta.

Nos lege, qui magni cupis aurea scripta Galeni
Tramite difficili non remorante sequi.
Illius æquarunt immensa uolumina uires,
Omnia sed cursu nos breuiore damus.

Asclepiades.

Rhetor eram, sed me locupletem ex paupere fecit
Curandi ratio corpora more nouo.
Extinctam posito reuocaui à funere uitam,
Et fortuna meo nomine uicta dolet.

Erasistratus.

Tabuit illicito Stratonices igne nouercæ
Antiochus tacito certus amore mori.
Arte mea iuueni deprehenso gratia patris
Obtulit uxorem, quæ modò mater erat.

Erophilus.

Primus uenarum docui cognoscere motus,
Quemlibet ætatis pro ratione suæ.
Nostra fefellisset nec quenquam musica, si non
Plus nimio uisum grande fuisset opus.

Critobulus.

Fama clarus eram Macedum sub rege Philippo,
Artis opem fidæ cui mea dextra tulit.

Namq;

Namq; oculum dubia percusso forte sagitta,
Absq; nota formam luminis adserui.

Philippus.

Tristis Alexandro suspectum littera fecit,
Ne biberet nostra pocula mista manu.
Ebibit ille prius, tum scriptum porrigit ultrò,
Tanta me dignum credidit esse fide.

Dioscorides.

Tempore quo Pharijs Antonius ignibus arsit,
Prælatus medica pluribus arte fui
Debet adhuc nostris rerum natura libellis,
Quod cùm tot, pauci non potuere mori.

Prodicus.

Plus alij penetrabilibus tribuere uenenis,
Sordidus ingenio debet alipta meo.
Me prius insolitum uectigal principe factum est,
Vnde suæ medicis conueherentur opes.

Creon.

Mille ego cùm uarijs releuarem corpora morbis,
Nulla nisi experto cura probata mihi est.
Sed noua, cassa fide, ne res autore careret,
Fama Agrigentini fecerat Empedoclis.

Critias.

Cuncta Mathematica fieri ratione probaui,
Inspexiq; leues semper ephemeridas.
Facta meis opibus patriæ monumenta reliqui.
Quæ puto Massyliam nunc quoq; posse loqui.

Charmis.

Cuncta

Cuncta ergo damnaui medicorum scita priorum,
Tam placuit nouitas ambitiosa mihi.
Frigida brumali sub sydere balnea feci,
Ars tamen inuenit prodigiosa fidem.

Thessalus.

Qui legis Iliaci tot millia scripta Galeni,
Ne mirere meum nomen ubiq; legi.
Nam mea si ueterum potuisset parcere scriptis
Lingua, pepercisset forsan & ista mihi.

Auicenna.

Si mihi nõ nocuit, q; Arabs, quòd barbarus essem,
Ne fierem medicæ gloria magna rei.
Cur mea barbaries noceat mihi reddita uerso,
Ne legar? & patria uoce disertus eram.

Vectius Valens.

Clarus eram medicas quæsita laude per artes,
Nec minus eloquij munere clarus eram.
Regia passa nefas coniunx mihi nomina fecit,
Quæ cuperes Claudi clara fuisse minus.

Antonius Musa.

Posterior nulli ueterum ratione medendi,
Omnibus Augusti maior honore fui.
Sunt qui me dicant musas odisse Maronis,
Cur igitur falso nomine Musa fui?

Plinius.

Quicquid in arcanis naturæ sensibus unquam,
Aut fuit, aut nunc est, aut erit, omne meum est.

Talem

Talem se nostro debet medicina labori,
Qualis naturæ prodit ab uberibus.

Cornelius Celsus.

Dictantes medici quandoq; & Apollinis artes,
Musas Romano iußimus ore loqui.
Nec minus est nobis per pauca uolumina famæ,
Quàm quos nulla satis bibliotheca capit.

Q. Serenus.

Mista salutiferis celebraui pharmaca Musis,
Hæc quoq; (si nescis) carmina Phœbus amat.
Stulte quid argutis garris non esse poëtis,
Ista uelut uetita sacra ferenda manu?

Macer.

Illustrata meo medicina est carmine, nec uis
Herbarum, quæ me fugerit, ulla fuit.
Nec puduit scripsisse olim, nunc pœnitet, ex quo
Non habet hæc ætas, quæ mea scripta legat.

τέλος.

CHORVS MVSARVM
IN EODEM MVSAEO, PER eundem Eobanum Hessum.

Clio. 1.

Sacri prima chori Musarum præuia Clio,
Addo suam rebus temporibusq; fidem.

Euterpe, 2.

Me chorus Euterpen, quia ſum iucunda, uocarunt,
Et mea plus alijs fiſtula dulce canit.

Thalia. 3.

Quòd me ceu uiridi ſpaciantem cernis in horto,
Floribus æternis apta Thalia fui.

Melpomene. 4.

Melpomene reliquas ſupero dulcedine cantus,
Sunt qui me tragacis moribus eſſe putent.

Terpſichore. 5.

Terpſichore citharam pulſo, ducoq́; choreas,
Hinc me Sirenas progenuiſſe ferunt.

Erato. 6.

Quamuis caſta Erato caſtis aſpiro poëtis,
In ſua uota tamen me uocat omnis amans.

Polyhymnia. 7.

Aucupor innumeris Polyhymnia cantibus aures,
Aeternumq́; canunt organa noſtra melos.

Vrania. 8.

Vranie cœleſte genus cœleſtia canto,
Eſſe deos facio, qui mea regna colunt.

Calliope. 9.

Vox bona Calliope Muſarum maxima dicor,
Singula ſunt alijs, omnia tota mihi.

In foribus Muſæi.

Hæc quicunq; ſubis penetralia, ne inſcius erres,
Præſidet his Phœbus, Pierideſq; nouem.
Tam medicus, quàm te uates inuitat Apollo,
Liber ab hac hoſpes Relligione ſubi.

Τέλος.

EO-

EOBANI HESSI IN MENSAM facultatis artium inclytæ Erphordianæ Academiæ, maxima eduliorum, animalium, & tragematum uarietate depictam ἑξάστιχον.

Hæc quicunq; uolet liberrima uerba loquetur,
Qualia sed poßint fellis habere nihil.
Nemo laceßitus mediocri scommate nasum
Contrahat, ignauos ista phrenitis habet.
Libera communis nam si sunt pocula mensæ,
Dic age quo uitio libera uerba neges?

EIVSDEM DISTICHA DE MONASTERIO Vuestphaliæ, urbe recepta & ab Anabaptistarum impietate uindicata anno 1535. Pridie natiuitatis Ioannis Baptistæ.

Primum.

Vrbe Monasterio capta Francisce tulisti
Friuola pannifici sub iuga regis opes.

Secundum.

Regis in urbe tua capti Francisce probandas
Exornat laudeis falsa corona tuas.

Tertium.

Regem se faciens, & tanta insignia spirans,
Perstrictus Francisce tua uirtute quiescit.

Prosa.

Adeò non instituta potentia, siue rex, non diu durat.

Annorum numerus in singulis distichis & prosa inclusus est.

Τέλος.

STRABI GALLI POETAE ET THEOLOGI DOCTISSIMI ad Grimaldum cœnobij S. Galli abbatem, Hortulus amœnißimus.

PRAEFATIO.

Titulus primus.

Plurima tranquillæ cùm sint insignia uitæ,
Non minimum est, si quis Pæstanæ deditus arti,
Nouerit obscœni curas tractare Priapi.
Ruris enim quæcunq; datur poßeßio, seu sit
Putris, harenoso qua torpet glarea tractu:
Seu pingui molita graues uligne fœtus,
Collibus erectis altè sita, siue iacenti
Planicie facilis cliuo, seu uallibus horrens,
Non negat ingenuos olerum progignere fructus:
Si modò non tua cura graui compreßa ueterno,
Multiplices olitoris opes contemnere stultis

Ausibus

Auſibus aſſueſcit, calloſasq́; ære diurno
Detrectat fuſcare manus, & ſtercora plenis
Vitat in arenti diſponere puluere quallis.
Hæc non ſola mihi patefecit opinio famæ
Vulgaris, quæſita libris nec lectio priſcis,
Sed labor & ſtudium, quibus ocia longa dierum
Poſtpoſui, expertum rebus docuere probatis.

Culturæ exordium. 2.

Bruma ſenectutis uernacula, totius anni
Venter, & amplifluì conſumptrix ſæua laboris:
Veris ubi aduentu terrarum pulſa ſub imas
Delituit latebras, ueſtigiaq́; horrida auaræ
Ver hyemis, reduci rerum delere pararet
Stemmate, & antiquo languentia rura nitori
Reddere, Ver orbis primum caput & decus anni,
Purior aura diem cùm iam reſerare ſerenum
Inciperet, zephyrosq́; herbæ, floresq́; ſecuti
Tenuia porrigerent radicis acumina, cœco
Tecta diu gremio, canasq́; exoſa pruinas,
Cùm ſyluæ folijs, montes quoq; gramine pingui,
Prataq́; conſpicuis uernarent læta uiretis.
Atriolum, quod pro foribus mihi parua patenti
Area ueſtibulo Solis conuertit ad ortum,
Vrticæ implerunt, campiq́; per æquora parui
Illita feruenti creuerunt tela ueneno.
Quid facerem? tam ſpiſſus erat radicibus infra
Ordo catenatis, uirides ut texere lentis
Viminibus crates ſtabuli ſolet arte magiſter.

Vngula cornipedum ſi (quando humore nocetur
Collecto) putres imitatur marcida fungos.
Ergo moras rumpens Saturni dente, latentes
Aggredior glebas, torpentiaq́; arua, reuulſis
Sponte renaſcentum complexibus urticarum,
Erigo, & umbricolis habitata cubilia talpis
Diruo, lumbricos reuocans in luminis oras.
Inde noti coquitur flabris, ſolisq́; calore
Areola, & linguis ne diffluat obſita quadris
Altius à plano modicum reſupina leuatur,
Tota minutatim raſtris contunditur uncis,
Et pinguis fermenta fimi ſuperinſinuatur.
Seminibus quædam tentamus oluſcula, quædam
Stirpibus antiquis priſcæ reuocare iuuentæ.
Deniq; uernali interdum conſpergitur imbre
Parua ſeges, tenuesq́; fouet præblanda uiciſsim
Luna comas rurſus ſi quando ſicca negabant
Tempora roris opem culturæ impulſus amore
(Quippe ſiti metuens graciles torpeſcere fibras)
Flumina pura cadis inferre capacibus acri
Curaui ſtudio, & proprijs infundere palmis
Guttatim, ne fortè uelocior impetus undas
Ingereret nimias, & ſemina iacta moueret.
Nec mora germinibus ueſtitur tota tenellis
Areola, & quanquam illius pars iſta ſub alto
Areſcat tecto, pluuiarum & muneris expers
Squalleat aërei: pars illa perennibus umbris
Diffugiat Solem: pars hæc quia celſior, ignei
Syderis

Syderis accessum lateris negat obice duri:
Non tamen ulla sibi fuerant quæ credita pridem
Spe sine crementi pigro sub cespite clausit.
Quin potius quæ sicca feret, translata subactis
Suscepit scrobibus, rediuiuo plena uirore
Restituit, reparans numeroso semina fructu.
Nunc opus ingenijs, docili nunc pectore & ore,
Nomina quo poßim uiresq; attingere tantæ
Meßis, ut ingenti res paruæ ornentur honore.

Saluia. Ελελίσφακον. 3.

Prima elelisphacos effulget honore locorum,
Dulcis odore, grauis uirtute, atq; utilis haustu.
Pluribus hæc hominum morbis prodesse reperta,
Perpetuò uiridi meruit gaudere iuuenta.
Sed tolerat ciuile malum: nam sæua parentem
Progenies florum, fuerit ni dempta, perurit,
Et facit antiquos defungier inuida ramos.

Ruta. Πήγανον. 4.

Hoc nemus umbriferum pingit uiridißima rutæ
Syluula cæruleæ, folijs quæ prædita paruis
Vmbellas iaculata breues, spiramina uenti,
Et radios Phœbi, caules transmittit ad imos,
Attactuq; graues leni dispergit odores.
Hæc cùm multiplici uigeat uirtute medelæ,
Dicitur occultis adprimè obstare uenenis,
Toxicaq; inuasis incommoda pellere fibris.

Abrotonum. Αβρότονον. 5.

Nec minus abrotoni promptum est mirarier altè

Pubentis frutices, & quas inspicat aristas
Ramorum ubertas, tenues imitata capillos,
Huius odoratum lento cum uimine crinem
Pæonijs carptum prodest miscere medelis.
Febribus obstat enim, telum fugat, adiuuat artus,
Quos incerta premit furtiuæ iniuria guttæ,
Præterea tot habet uires, quot fila comarum.

Cucurbita. Κολόκυνθα. 6.

Haud secus altipetax semente cucurbita uili
Assurgens, parmis foliorum suscitat umbras
Ingentes, crebrisq; iacit retinacula ramis,
Ac uelut ulmũ hedera implicuit cum frondibus altã
Ruris abusq; sinu toti sua brachia circum
Laxa dedit ligno, summumq; secuta cacumen
Corticis occuluit uiridi tutamine rugas:
Aut arbustiuum uitis genus, arbore cum se
Explicuit quauis, ramorumq; alta corymbis
Vestijt, & propria sursum se sponte leuauit.
Visitur ergo rubens aliena in sede racemus
Dependere, premit tabulata uirentia Bacchus,
Pampinus & frondes discernit latior altas.
Sic mea sic fragili de stirpe cucurbita surgens
Diligit appositas sua sustentacula furcas,
Atq; amplexa suas uncis tenet unguibus alnos.
Ne uerò insano diuelli turbine poßit,
Quot generat nodos, tot iam retinacula trudit.
Et quoniam duplicem producunt singula funem,
Vndiq; fulturam dextra læuaq; prehendunt.

Et

Et uelut in fusum nentes cùm pensa puellæ
Mollia traijciunt, spirisq; ingentibus omnem
Filorum seriem pulchros metantur in orbes,
Sic uaga tortilibus stringunt amenta catenis
Scalarum, teretes inuoluuntq; illico uirgas,
Viribus & discunt alienis, tecta cauarum
Ardua porticuum uolucri superare natatu.
Iam quis poma queat ramis pendentia paßim
Mirari dignè? quæ non minus undiq; certis
Sunt formata uijs, quàm si tornatile lignum
Inspicias medio rasum, quod mymphure constat.
Illa quidem gracili primùm demissa flagello
Oblongo, tenuiq; ferunt ingentia collo
Corpora, tum uastum laxatur in ilia pondus,
Totum uenter habet, totum aluus, & intus aluntur
Multa cauernoso seiunctim carcere grana,
Quæ tibi consimilem possunt promittere messem.
Ipsis quimetiam teneri sub tempore fructus
Ante humor quàm clausa latens per uiscera sero
Autumni aduentu rarescat, & arida circum
Restiterit cutis, inter opes transire ciborum
Sæpe uidemus, & ardenti sartagine pinguem
Combibere aruinam, & placidum segmēta saporē
Ebria multoties mensis præstare secundis.
Si uero æstiui sinitur spiramina Solis
Cum genitrice pati, & matura falce recidi,
Idem fœtus in aßiduos formarier usus
Vasorum poterit, uasto dum uiscera uentre

Egerimus, facili radentes ilia torno,
Nonnunquam hac ingens sextarius abditur aluo,
Clauditur aut potior mensuræ portio plenæ
Amphora, quæ piceo linitur dum glutine, seruat
Incorrupta diu generosi dona lyæi.

Pepones. Πέπονες. 7.

Hoc simul in spacio campi quo figitur imis
Hæc tam læta seges, uili quam carmine pinxi,
Visitur alterius uitis genus acre, per æquor
Serpere puluereum, & fructus nutrice rotundos
Pomorum, hæc species terræ super arida uulgo
Tecta iacens, crementa capit pulcherrima, donec
Solibus æstiuis flauos intincta colores
Messoris calathos matura fruge replerit.
Tum uideas alijs oblongo stemmate uentrem
Demissum, nucis aut oui uersatilis instar:
Vel qualis manibus quondam suspensa supinis
Lucet, agens circum lomenti bulla saliuam
Antè recens maceratur aquis quàm spuma refusis
Dum lentescit adhuc digitis luctantibus, & se
Alternis uicibus, studioq; fricantibus uno
Inter utranq; manum, paruo fit paruus hiatu
Exitus: huc stricto lenis meat ore Noti uis,
Distenditq; cauum uitrea sub imagine pondus,
Et centrum medio confingit labile fundo,
Vndiq; conueniat cameri quo inflexio tecti.
Ergo calybs huius penetrat dum uiscera pomi,
Elicit humoris largos cum semine riuos

Multi-

Multiplici, tum deinde cauum per plurima tergus
Frusta manu ſpargens hortorum lætus opimas
Delicias conuiua capit, candorq́; ſaporq́;
Oblectant fauces: nec duros illa molares
Eſca ſtupere facit, facili ſed manſa uoratu
Vi naturali frigus per uiſcera nutrit.

Abſinthium. Ἀψίνθιον. 8.

Proximus abſinthi frutices locus erigit acris,
Herbarum matrem ſimulantes uimine lento.
In folijs color eſt alius, ramisq́; odor alter
Puberibus, longeq́; ſaporis amarior hauſtus,
Feruentem domuiſſe ſitim, depellere febres
Hoc ſolet auxilium clara uirtute probatum.
Si tibi præterea caput acri fortè dolore
Pulſetur ſubitò, uel ſi uertigo fatiget,
Huius opem rimare, coquens frondentis amaram
Abſinthi ſyluam, tu iura lebete capaci
Effunde, & capitis perfunde cacumina ſummi.
Quo poſtquàm ablueris graciles humore capillos
Deiunctas frondes ſuperimpoſuiſſe memento.
Tum mollis fotos conſtringat faſcia crines,
Et poſt non multas elapſi temporis horas
Hoc inter reliquas eius mirabere uires.

Marrubium. Πράσιον. 9.

Quid referam iuxta poſiti, nimiumq́; potentis
Marrubij? non uile genus, licet acrius ora
Mordeat, & longo guſtum diſiungat odore.
Dulce enim olet, nō dulce ſapit, ſed pectoris ægros

Comprimit angores, tristi dum sumitur haustu,
Præcipuè talis caleat si potus ab igni,
Et cœnam cyathis cogatur claudere crebris.
Si quando infensæ quæsita uenena nouercæ
Potibus immiscent, dapibúsue aconita dolosis
Tristia confundunt, extemplo sumpta salubris
Potio marrubij, suspecta pericula pressat.

Fœniculum. Μάραθρον. 10.

Nec marathri taceatur honor, quod stipite forti
Tollitur, & latè ramorum brachia tendit,
Dulce satis gustu, dulcem satis addit odorem.
Hoc oculis quos umbra premit prodesse loquũtur,
Huius item semen, fœtæ cum lacte capellæ
Absumptum uentris fertur mollire tumorem,
Cunctantisq; moras dissoluere protinus alui.
Præterea radix marathri commixta liquori
Lenæo, tußim percepta repellit anhelam.

Gladiolus. Ξιφίον. 11.

Te neq; transierim Latiæ cui libera linguæ
Nomine digladij nomen facundia finxit.
Tu mihi purpurei progignis floris honorem,
Prima æstate gerens uiolæ iucunda nigellæ
Munera, uel qualis mensa sub Apollinis alta
Inuestis pueri pro morte recens Hyacinthus
Exijt, & regis signauit uertice nomen.
Radicis ramenta tuæ siccata fluenti
Diluimus contusa mero, sæuumq; dolorem
Vesicæ premimus tali, non secius, arte.

Pignore

Pignore fullo tuo, lini candentia texta
Efficit ut rigeant, dulcesq́; imitentur odores.

Libyſticum. Λιβυστικόν. 12.

Inter odoratam memorare libyſtica ſyluam
Fortia, ſuadet amor parui diffuſior horti.
Hoc germen ſucco quamuis & odore gemellis
Orbibus officere, & tenebras inferre putetur,
Semina ſæpe tamen quæſitis addere curis
Parua ſolent, famamq́; aliena laude mereri.

Chærefolium. χαιρέφυλλον, ἢ Γυγγίδιον 13.

Quæ tot bellorum, tot famoſiſſima rerum
Magnarum monumenta ſacro pia conficis ore,
Exiles Erato non dedignare meorum
Diuitias olerum uerſu perſtringere mecum.
Infirmis diuiſa licet Macedonia ramis
Spargitur, & crebris ignobile ſemen ariſtis
Sufficit, illa tamen toto reparabilis anno
Pauperiem largo ſolatur munere plebis
Indignæ, nec non reſtringere ſanguinis undas
Corpore diffuſas, facili ſolet obuia guſtu.
Illa quoq; infeſto uenter dum fortè dolore
Turbatur, fomenta ſuper non irrita ducit,
Pulegium ſibimet frondesq́; papaueris addens.

Lilium. Κρίνον. 14.

Lilia quo uerſu candentia, carmine quóue
Ieiunæ macies ſatis efferat arida muſæ?
Quorum candor habet niuei ſimulachra nitoris.

Dulcis

Dulcis odor, syluas imitatur flore Sabæas.
Non Parius candore lapis, non Nardus odore
Lilia nostra premit, necnon si perfidus anguis
Ingenitis collecta dolis serit ore uenena
Pestifero, cœcum per uulnus ad intima mortem
Corde feram mittens, pistillo lilia præstat
Commacerare graui, succosq́; haurire falerno:
Si quod contusum est summo liuentis in ore
Ponatur punctim, tum iam dignoscere uires
Magnificas huiusce datur medicaminis ultro.
Hæc & iam laxis prodest contusio membris.

Papauer. Μήκων. 15.

Et cereale quidem nugarum in parte papauer
Hac memorare placet, quod raptæ mœsta puellæ
Mater ut immensis optata obliuia mentem
Exuerent curis, fertur Latona uorasse.
Hoc simul auxilio carbunculus, ater ab imo
Pectore qui ructus nimium conuoluit amaros
Oris adusq́; fores, reprimi persæpe uidetur.
Huius ad alta caput, granorum semine fœtum
Protento fragiliq́; solet se tollere collo,
Inq́; modum mali, regio cui Punica nomen
Indidit, unius patulo sub pellis amictu
Grana celebrandæ uirtutis plurima claudit,
Deq́; sono mandentis habet formabile nomen.

Sclarea. ὅρμινον, ut nonnullis placet. 16.

Hic umbrosa nouos inter Sclarea uirores,

Stipite

Stipite præualido assurgens, ramosq́; comasq́;
Altius extollit, quæ quamuis rarius ulli
Quæsita auxilio, medicorum penè putetur
Effugisse manus, dulci tamen indita caldæ
Et uires & odorati fermenta saporis
Præstat, eam iuxta hortensis non extima costi
Sylua latet, stomachiq́; moras uentremq́; salubri
Prouocat auxilio, radicis munere coctæ.

Mentha. ἡδύοσμος. 17.

Nec mihi defuerit uulgaris copia menthæ
Multa per & genera & species diuersa coloresq́;
Et uires, huius quoddam genus utile uocem
Raucisonam claro rursus redhibere canori
Posse putant, eius succos si fauce uorarit
Ieiuna, quem crebra premens raucedo fatigat.
Est aliud præpingue genus huiusce fruteti,
Quod iam non parui diffundat germinis umbras,
Celsa ebuli sed more petens, à stipite forti
Vndiq; maiores foliorum prorogat alas,
Quis odor alter inest, pauloq́; immitior haustus.
Sed si qui uires, species, & nomina menthæ
Ad plenum memorare potest, sciat ille necesse est
Aut quot Erythræo uolitent in gurgite pisces,
Lemnius aut altum quot in aëra Mulciber ire
Scintillas uastis uideat fornacibus Aetnæ.

Pulegium siue puleium. γλήχων. 18.

Non patitur cunctas angustia carminis huius

Pulei

Pulei uirtutes celeri comprendere uersu.
Hoc apud Indorum tanti constare peritos
Fertur, apud Gallos quanti ualet Indica nigri
Congeries piperis, quis iam dubitare sinetur
Hac herba plures leniri posse labores?
Quam precijs inhianter emit ditißima tantis
Gens, hebenoq; auroq; fluens, & mira uolenti.
Quæq; ferens mundo. O magni laudanda tonantis
Virtus & ratio, nullis quæ munera terris
Larga suæ non pandit opis, quæ rara sub isto
Axe uidere soles, alijs in partibus horum
Copia tanta iacet, quantam uilißima tecum
Efficiunt: rursus quædam quæ spreta uidentur
Fortè tibi magno mercantur ditia regna,
Altera ut alterius potiatur fœnore tellus,
Orbis & in toto per partes una domus sit.
Pulcium quàm decoctum curabit amicè
Et potu & fotu stomachum (mihi crede) morantē.
Dum canimus quæ certa graui ratione tenemus,
Quædam audita, & iam uero miscere cothurno
Fas usus q; sinit: ramum coniungito pulei
Auriculæ, ne fortè caput turbauerit æstus
Solis in aëreo si te perflarit aperto.
Quòd nisi me currens deponere uela Thalia
Cogeret, ac tandem portus intrare moneret.
Hinc tibi multiplices poteram decerpere flores.

Apium. Σέλινον. 19.

Quamuis in nostris apium uilesceret hortis,

Et ſolito id multi prodeſſe ſapore notarent,
Plura tamen proprijs medicamina uiribus, acri
Exhibet auxilio, cuius ſi trita capeſſas
Semina, torquentes urinæ frangere tricas
Dicitur, ipſum etiam tenero cum germine manſum
Concoquit errantes ſtomachi penetralibus eſcas.
Corporis hunc regem turbans ſi nauſea uexet,
Mox apium lympha triſtiq; bibatur aceto,
Paßio tum celeri cedet deuicta medela.

Betonica. Κέστρον, 20.

Montibus & ſyluis, pratis & uallibus imis
Betonicæ precioſa licet collectio cunctis
Penè locis ſuperet paßim, tamen hanc quoq; noſter
Hortus habet, cultaq; docet manſueſcere terra.
Hæc tantum meruit generali nomine laudis,
Vt ſi quid mea Muſa uelit ſuperaddere, tandem
Mole operis deuicta ſui, iam ſentiat, illa
Vtilitate minus quicquid deprompſerit eſſe.
Hanc uiridem ſi fortè tuos coneris in uſus
Carpere, ſiccatámue hyemi deponere pigræ,
Turbida ſiue tuas oblectant pocula fauces,
Seu potius longo tibi defæcata labore
Dona placent, huius uirtus mirabilis herbæ
Omnia ſufficiet, quam quoſdam pendere tanti
Nouimus, ut contra, totum ſi iniuria corpus
Impetit interius, muniri uiribus eius
Seſe poſſe rati, ſoleant haurire diebus
Continuis hoc acre genus medicaminis almi.

Pra-

Præterea caput infesto si uulnere fractum
Tabuerit, tum crebra terens imponito sacræ
Tegmina betonicæ, statim mirabere uires
Illius, in solidum fuerit dum clausa cicatrix.

Agrimonia. Ευπατώριον. 21.

Hic quoq; Sarcocolā, campos quæ plurima paßim
Vestit, & effœtis syluarum inuenta sub umbris
Nascitur, ordinibus facile est discernere pulchris.
Hæc præter uarium latæ uirtutis honorem,
Trita domat uentris prædirum & pota dolorem.
Si quæ fortè chalybs infensus uulnera membris
Indiderit nostris, huius tentare iubemus
Auxilium, partiq; imponere tonsa patenti
Germina, maturum nacturi hac arte uigorem,
Si tamen addatur mordens cataplasmati acetum.

Ambrosia. Αμβροσία. 22.

Haud procul Ambrosiam uulgo quā dicere mos est
Erigitur, laudata quidem, sed an ista sit illa
Cuius in antiquis creberrimà mentio libris
Fit, dubium est multis. Medici tamen arte suapte
Hanc utcunq; colunt, tantúmue sanguinis hausta
Absumit, quantum potus ingesserit aluo.

Nepeta. Καλαμίνθη. 23.

Herbarum in numero, quas hortulus ille recenti
Semper prole creat, Nepetæ non segnior exit
Surculus, urticam folijs simulantibus, alto
Vertice pergratum latè largitus odorem.
Hæc uarijs olim morborum accommoda curis,

Non extrema alias inter decernitur herbas.
Huius enim ſuccus, roſeo commixtus oliuo,
Efficit unguentum, læſæ quod uulnera carnis
Atq; cicatricum deformia ſigna nouarum
Poſſe abolere aiunt, priſco reparare nitori,
Et reuocare pilos plagæ quos fortè recentis
Peſtis hiulca tulit, ſanie taboq́; peroſos.

Raphanus. Ῥαφανίς. 24.

Hinc raphanum radice potens, latoq́; comarum
Tegmine ſublatum, extremus facit ordo uideri.
Cuius amara ſatis, quatienti uiſcera tuſsim,
Manſa premit radix, triti quoq; ſeminis hauſtus
Eiuſdem uitio peſtis perſæpe medetur.

Roſa. Ῥόδον. 25

Iam niſi me feſſum uia langior indupediret,
Scrupeus atq; noui tereretur carminis ordo,
Debueram uiburna roſæ precioſa metallo
Pactoli & niueis Arabum circundare gemmis.
Hæc, quia non Tyrio Germania lingitur oſtro,
Lata nec ardenti ſe Gallia murice iactat,
Lutea purpureis reparat crementa quotannis,
Vbertim floris, tantum qui protinus omnes
Herbarum uiciſſe comas, uirtute & odore
Dicitur, ut meritò florum flos eſſe feratur.
Inficit hic oleum proprio de nomine dictum,
Quod quàm ſæpe fiat mortalibus utile curis,
Nec meminiſſe poteſt hominum nec dicere quiſquā
Huic famoſa ſuos opponunt lilia flores,

Longius horum & iam spirans odor imbuit auras.
Sed si quis niuei candentia germina fructus
Triuerit, aspersi mirabitur illicet omnem
Nectaris ille fidem celeri perijsse meatu.
Hoc quia uirginitas fama subnixa beata
Flore nitet, quàm si nullus labor exagitarit
Sordis, & illiciti non fregerit ardor amoris,
Flagrat odore suo. Porrò si gloria pessum
Integritatis eat, fateor mutabit odorem.
Hæc duo namq; probabilium genera inclyta florũ
Ecclesiæ summas signant per secula palmas,
Sanguine martyrij carpunt quæ dona rosarum,
Liliaq; in fidei gestant candore nitentis.
O mater uirgo, fœcundo germine mater,
Virgo fide intacta, sponsi de nomine sponsa,
Sponsa, columba, domus, regina, fidelis amica,
Bello carpe rosas, læta arripe lilia pace,
Flos tibi sceptrigero uenit generamine Iesse,
Vnicus antiquæ reparator stirpis & autor.
Lilia qui uerbis uitaq; dicauit amœna,
Morte rosas tingens, pacemq; & prælia membris
Liquit in orbe suis, uirtutem amplexus utranq;,
Præmiaq; ambo[illegible]us seruans æterna triumphis.

Dicatio opusculi.

Hæc tibi seruitij munuscula uilia parui
Strabo tuus, Grimalde pater doctißime, seruus
Pectore deuoto, nullius ponderis offert.
Vt cùm consептu uiridis consederis horti

Super

uper opacatas frondenti germine malos,
ersicus imparibus crines ubi diuidit umbris,
um tibi cana legunt tenera lanugine poma
udentes pueri, schola lætabunda tuorum.
tq; uolis ingentia mala capacibus indunt,
randia conantes includere corpora palmis:
Quo moneare habeas nostri pater alme laboris.
um relegis quæ dedo uolens, interq; legendum
t uitiosa seces deposco, placentia firmes.
e Deus æterna faciat uirtute uirentem,
mmarcescibilis palmam contingere uitæ,
oc pater, hoc natus, hoc spiritus annuat almus.

Τέλος.

COENA BAPTISTAE FIERAE MANTVANI, DE HERbarum uirtutib. & ea medicæ artis parte, quæ in uictus ratione consistit.

Raphaëli Reario.

i cui delicias, iocosq; nostros
Fas sit sepositis dicare curis,
Sæui dum fugiant leonis ignes,
Qualescunq; habeas uelim Raphaël,
Tu solus medicos meos labores
Nutris, tu miseræ rati secundo

Aſpiras, pelago furente, portu,
Duro tempore nec ſinis perire,
Vnus Iupiter, unicusq; Apollo et
Nobis, ſeria ſint tua & iocoſa.

Ad librum, ne exeat liuore & perfidia Medicorum.

Liuoris rabidos liber notaſti
Latratus, medicæ malasq; mentes
Turbæ, & perfidiam æmulantis artis,
Vulgi credulitas inanioris
Iam deprenſa tibi eſt, & ocioſi
Rumoris ſolidæ & ſacræ inuidentis
Virtuti, aſsidui grauesq; morſus,
Feſtinate nimis: tamen tabernas
Odiſti patrias, laresq; noſtros,
Audentiq; paras iter uolatu.
Audere hoc nocuum eſt, liber, morare,
Dum Muſis nimium miſelle credis,
Maieſtati ſacri chori ſuperbus
Quod Phœbi auſpicijs, ope, & medela.
Paſcamur nimium putas, ſed amplum eſt.
Ieiunus poteris ſubinde noſſe,
Contentus medico, & ſatur quieſce
Noſtro nomine, quid lacer fameſcens,
Neglectusq; feret miſer poëta?
Certè nomen habet, ſed ignis, ara,
Huic nec uictima, nec dapes poëtæ,
Et totis querulus ſitit diebus.

Diuinæ

Diuinæ hoc meritum est, honosq; mentis?
Ingrata, impia secula, & prophana?
Viuamus medici, liber morare.
Quod uersus coëant tui, & medelæ,
Quod Phœbum medicus, sacerq; uates
Autorem celebrent, piumq; patrem,
Iunctis laudibus, educata turba,
Non nouit rapidus furor malignæ
Plebis, pessimus improbusq; liuor
Cultis pernicies, malumq; uirus,
Et mors ingenijs. Liber morare.
Obdurat, monitus, precesq; nostræ
Nil prosunt: celer exit hinc, in æquo
Delumbiq; pede. Exeat secundis
Ausis, Aonidon fauenti cœtu.
Sit laus summa tibi superne Phœbe:
Mordebit tenuem meum libellum
Rumor perfidus: Hic tamen superstes
Viuet, posteritas meis Medelis
Arridens, medico, tuoq; uati
Optabit reduces dies negatos,
Infelix morere, & perito liuor.

PRIMA COMMENDATIO AB ipsis elementis.

1. Elementa. Στοιχεῖα.

Arida Terra, gelu torpet, calet humidus Aër,
Si gelida est, deceat, si minus humet Aqua.

Torrida ab igne, minus sunt cætera sicca, ministrās
Omnibus hæc uarias non sine Sole uices.
Dij, bene sit uobis, semper mutata nouantur,
Vt perimant formas dentq; elementa nouas.

2. Ficus. σῦκα.

Igne tepet modico, primoq; est tempore ficus
Mollior, urenti mox sitit igne magis.
Candida purpureis nigrisq; est gratior, omni
Pinguior hæc fructu est, uberiusq; fouet.
Si noua sit, nocua est stomacho, & descensibus ap
Effluet, ardenti ni sociata nuci est. (ta
At siccata aperit, sordesq; potentius effert,
Nec minus ista mali sanguinis esse solet.
Frigida membra calent Ficu, præcordia lenit
Et caput, hanc primam mensa liberq; ferant.

3. Mala. Μῆλα.

Plurima sunt minimiq; madentia mala caloris,
Dulcia sed stomacho commodiora meo.
Corda iuuant flammis agitata, at noxia uentri
Turgebunt, neruis & nocuisse uolent.
His caueas, mala sunt, dirasq; mouentia febres,
Forma placet nitidi corticis, esca nocet.

4. Persica. Περσικὰ μῆλα.

Rore sumus pluuio mox putrescentia, uentri
Fida calescenti, si modò prima damur.
Mollia laxamus uentres, siccata tenemus,
Nos timuit Persis, sed tibi grata sumus.

5. Poma Armeniaca. ἀρμενιακά.

Poma

Poma eadem dices quæ Persica, si tamen amplum
His corpus nobis aurea forma datur.

6. Pruna. κοκκύμηλα.

Pruna, licet uario decorata colore nitescant,
Frigent, & pluri crassa liquore fluunt.
Soluunt, corda fouent, ardentia pruna reposcunt
Prandia, sunt Syrij nobiliora soli.

7. Pyra. ἄπια.

Brumalis sitibunda cibi, durantia uentrem
Sunt pyra, uentosum non edat illa latus.
Cor tamen hæc colat, & fungi cui cura maligni,
Nec pipere, & mulso, melléue cocta nocent.

8. Cerasia. Κεράσια.

Iam dedit è Ponte nobis tria poma Lucullus,
Vix tepida & cursus dulcia sunt subiti.
Dulcacida ignito sitiunt aptißima uentri,
Condit adusta uorax Acria sole coquus.
His aluus fluida arcetur, famis improbus ardor
Crescit, adempta sitis, quàm gula docta coquot.

9. Cydonia. Κυδώνια Μῆλα.

Sicca leuis brumæ quod poma cydonia melle
Cocta iuuent stomachum, mensa secunda rogat.
Frenant uina, tument, fluxus remorata, lacertis
Sunt nocua, & nimio cursibus apta cibo.

10. Oliuæ. Κολυμβάδες. ἐλαῖαι.

Torpescens olea exacuit, sed auara palatum
Vix alet, arentem mollior aluus amat.

Igne leui (nisi falsa) tepens, imitata Smaragdos
Fœniculo atq; acido rore refecta sapit.

11. Sorba ὄυα. Arbuta. Μεμαίκυλα.
Mespila. Μέσπιλα.

Arbuta, Sorba, tenent fluidos & Mespila uentres,
Paruo siccescunt hæc tria poma gelu.
Hæc fugias nitido dum cortice poma rubescunt,
Vix simul eueniunt, & decor, & bonitas.

12. Auellana. λεπτοκάρυον.

Primus Abellinam Campano à nomine cultor
Dixerat, aridula est, sed minus illa tepet.
Inuisa est capiti, & stomacho, tardißima lapsu,
Intumet, umbrosis nascitur in corylis.

13. Amygdala. Αμύγδαλα.

Feruet, & emollit, si dulcis amygdala, amara est
Asperior, mensas nesciat ista tuas.
Iliacum dulcis, tabemq; à pectore delet,
Quam bene distat? alit dulcis, amara necat.

14. Nux. Κάρυον βασιλικόν.

Mille nuces poteras dixisse, sed unica iuglans
Nux dicta est, linguæ iam nocitura tuæ.
Siccior arescit, stomachũ et caput improba uexat,
Mirum si nocuæ sit bene iuncta uiæ?

15. Pistacium. Πιστάκιον.

Igne nuces superat, renes iuuat, & iecur humens
Pistacium, hoc stomachi cœna senilis amat.

16. Pinea. στρόβιλος.

Ebulo

Ebullit nimiumq́; sitit, pulmonibus imis
Debita uix coquitur Pinea, sed bene alit.
Intestina fouet, neruis, rigidoq́; lapillo
Subuenit, & Veneri grata, fugit Cybelen.

17. Castaneæ. κάσανα.

Quæ tibi grata licet posito mollescat echino
Sicca est, & nimio Castanea igne calet.
In caput, & uentres inflata asperrima sæuit,
Ni spolia apportet mellis arundinei.

18. Zizypha. ζίτζιυφα, ζίζυφα, καὶ ζίνζυφα Actuario, Nicolao Myrepsico, & Simeoni Sethi, officinis Iuiubæ.

Magna placēt, tußim sedāt, stomachūq́; lacessunt,
Humenti frigent zyzipha temperie.

19. Mala punica. ῥοιαὶ.

Dulcia sunt madidi roris, sicci acria poma
Punica, pulmoni hæc sunt mala, at illa bona.
Cuncta nocent stomacho, feruentes acria flammas
Extinguunt, cunctis mensa secunda datur.
Sæpe remorbescit dulci si uescitur æger,
Vtraq; cùm distent, meiere cur faciunt?

20. Corna Κράνεια.

Corna nocent stomacho bruma mala grata rigenti,
Si tuus illa uoret uenter, auarus erit.

21. Mora Συκάμινα. Μόρα.

Acribus est gelidus, feruescens dulcibus humor,
Dulcia mox putrent Mora uorata tibi.

Acria si uentres choleram subigentia durant,
Vesicæ effluxus plenior inde tibi est.

22. Vua. σαφυλὴ.

Dulcis & apricis delecta in collibus uua,
Terreus huic cortex, feruidus humor inest.
Excipe de nigris, quæ sit tibi gratior, albam,
Néue inflet, soles sit remorata duos.
Bacche quid hoc maius potuisti hoc munere? nutrit
Hæc bene, uesicæ sed mala sana nocet.

23. Vua passa. σαφὶς.

Passa iecur, stomachũq; iuuat, mihi prima Corinthi est,
Ilia cum tepido grata liquore leuat

24. Vua immatura. ὄμφαξ.

Quid miseræ amplecti charam mihi profuit ulmũ,
Tam subitæ mortis cùm meus extet amor?
O felix labrusca tuis seruata racemis,
Quàm minor est multo sors mea sorte tua?
Non caleo, dulcisq; mihi non insitus humor
Digna fouere sui pectora, nunc noceo.
Adstringo, ingluuiem repeto, sum noxia bili,
Malueram Baccho debitus esse sopor.

25. Labrusca. ἄμπελος ἀγρία. & Pruna syluestria. ἀγριοκοκκίμηλα.

Labrusca incultæ decus arboris, acria pruna
Nata sub umbrosa sole tepente Rubo.
Frigida sunt, uomitumq; tenent, fluxusq; retardãt,
Gratia quanta Ioui? nil sine dote facit.

16. Bacca lauri. δαφνὶς.

Laurea

Laurea docta caput muccosaq; pectora, lumbos,
Et iecoris clausas radere Bacca uias.
Dira mouet uomitus, & rusticitate retenta,
Præ nimia fœtum perdit amaritie.
Menstrua subducit, lapidemq; epota resoluit,
Quod mirum est? ußit si prius, usta modo est.

27. Bacca iuniperi. ἀρκευθίς.

Gratia Iuniperi baccis sitientibus ingens,
Pulmonem stomachumq; igne tepente iuuant.
Semianimem reuocant matricem, bacca dolores,
Iuniperus flammis usta, uenena fugat.

28. Conus Cupressi. σφαιρίον κυπαρίσσου.

Arescens calido reprimit consperʃa Cupressus,
Vesicæ & neruis optima languidulis
Est mala, grata tamen, Ditiq; in funere sacra
Flet pueri aßiduè lurida fata sui.

29. Dactyli. φοίνικες.

Ardua dat dulci pomum tibi palma tepore,
Cui dedit apta nimis nomina forma teres.
Hoc caueas, tumidum corpus torpedine replet,
Sic cedet uinci nescia palma tibi.

30. Grana myrti. Μυρσινόκοκκα.

Dum sitibunda rigent, rēseratos grana cruores
Myrtea compescunt, & bene semper olent.
Corda, senescentemq; iubent reuirescere formam,
Hinc tibi grata putant Myrtea serta Venus.

31. Bacca hederæ. κισσοῦ σφαιρίον.

Sicca

Sicca nocens neruis Hedera est, & frigida paruo
Igne calet, uarijs sic malè mixta modis.
Vina domant, firmantq; caput, uentrēq; corymbi,
Cincta hedera nimium tempore Bacche sapis.

32. Mala medica. Μηδικὰ ἢ κίτρια.

Medica mala sumus pelli uis ignea nostræ est,
Humentis Brumæ nec bene cocta caro.
Terreus est humor, sectantur semina pellem,
Os calet, & folium, sic uoluere dei.
Tarda caro est, succus cholerā, fluxusq; moratur,
Cor tepet hinc ardens, hinc tua membra nitent.
Semina, flos, folium, & cortex frigentia mulcent
Corpora, & epurant aëra pestiferum.
Sola tamen uolumus mandi, sic gratus, olescens,
Nos, bona dic ueneri, non mala nec medica.

33. Nerantia. νεράντζια Nicandro in alexiph. uulgo arantia, Germanicè pomerantzen.

Proxima sunt, Itali dixere Nerantia, primis,
Vincunt pelle, parum frigidus humor inest,
Verticibus miro sunt hæc gratißima odore,
Dulce sapit melius pectoribusq; fauet.
Sint folia arboribus seruata uirentibus ipsis,
Cætera sunt mensæ commodiora tuæ.

34. Mala limonia. Λειμώνια Μῆλα.

Assyrij pariunt etiam Limonia campi,
Crediderim succo hæc uincere prima malo.

Cæte-

Cætera subducunt, nec prima uigoribus æquant,
Sic nullo uarijs ordine dantur opes.

34. Frumentum. Σῖτος.

Iam liber arboribus per aristas ire relictis
Parue potes, uario tempore multa legas.
Prima tibi aërea occurrunt frumenta, maniplos
Excute, subrufa, & grandia grana teras.
Plenius hæc repleant, fomentaq; plura ministrent,
Nulla magis Cereri grata corona datur.

36. Far. χόνδρος.

Farra calent, nimium siccata, his esca tenacis
Sumpta cibi est, mollem sacchara conficiunt.
Sic stomachũ et pectus refouebũt: quã bene dictum
Sacchara non ullis posse nocere cibis? (est.

37. Hordeum. Κριθὴ.

Sicca, gelu parui, modicæ sunt hordea cœnæ,
Febribus in calidis pectoribusq; pares.
Inflant, occlusæ uesicæ claustra relaxant,
Nullus ea adstricti corporis æger edat.

38. Spelta. ζεὰ Zea.

Spelta uenit melior, minimo tepefacta liquore,
Cui tribuunt primos hordea, farq; gradus.
Mira sed hinc res est, spelta minus hordea prosunt,
Et tamen hæc auidis prima uorantur equis.

39. Cicer. Ερέβινθος.

Feruet & arescit Cicer omne, sed ignea uincunt
Subnigra, pulmoni prima alimenta tuo.

Hæc

Hæc reduci formæ, & uocum concentibus apta,
Si data sint mensas inter utrasq; tibi.
Cortice non posito renes, iecur, atq; lienem,
Vesicamq́; fouent, & Venerem faciunt.
Hæc bona sunt, turgent, sed aquosa uirentia Thusci
Cur tamen in primis ortibus ista uorant?

40. Cicercula. λάθυρος uel ὀρ.

Extumidos auget magis uda Cicercula uentres,
Et stomachum calido dura minore grauat.
Si cicer hanc uincit, non his est æqua potestas,
Sic cedunt dominis infima quæq; suis.

41. Pisum. λέκυθος.

Sub cane sicca parum frigentia Pisa parabunt
Cortice deposito pabula sana tibi.
Sed melius sapient si dulcis amygdala succum
Præstiterit, mira sic iubet arte gula.

42. Faba. Κύαμος.

Vda prius Faba, mox fit terrea, turgida semper
Est tamen, & poterit somnia ferre mala.
Fresa minus nocua est, crassos parit illa liquores,
Albentem intactam gurgulione legas.
Pectoribus fluidæq; aluo uix commoda, uentri
Et capiti est morbus, dedita testiculis.
Hanc pipere & celebri poteram condire culina,
Vendicat hanc uilis sed sibi rusticitas.

43. Phaseolus, siue Phaselus. φασίολος.

Dum calet arenti & tibi manditur ore Phaselus,
Mox facit infirmo turgida membra cibo,

Si

Si rubet, est melior, muliebria fortius effert,
Hanc fuge si placidæ somnia noctis amas.
Si pipere & mulso faciet coquus arte salubrem,
Dic mihi naturæ seruit, an iste gulæ?

44. Lens. Φακός.

Aluus ab igne leui lentis siccata tumescit,
Hordea si reddant dic medice innocuam?
Illa melancholicos, neruis inimica, & ocellis
Nec satis est, morbos, somnia dura mouet.
Scilicet extollat Pelusia munera Nilus,
Dulcia si addideris toxica dira facis.

45. Oriza. Ορύζα.

Cùm tepeat uentrem retinens, & amygdala inungis
Lacte uel exposcat, siccat oriza magis.
Sic pulmenta feret tibi plurima, si tamen inflat
Nequitiæ poterit promptior esse tuæ.
Sed moneo, patinas uexat diuturna calent s,
Siste parum, Veneri fiet & apta gulæ. e

46. Milium. Κέγχρος. Panicum. ἔλυμος.

Sunt ieiuna, aluum durantia, grata dolori
Si milia ignitis sint prius usta focis.
Lacte incocta fouent, molli uel inusta liquore
Plenius, at cœnæ tarda tenacis erunt.
Panici uberior leuioris mensa superbit
Sæpius, exiguis cedere magna solent.

47. Lupinus. Θέρμος.

Siccior

Siccior ardeſcit rudis incultusq; lupinus,
Hic conuiua tibi ruſtice durus eat.
Lumbricis mors eſt, pleno iecori, atq; lieni,
Et præſentis opis renibus eſſe ſolet.
Gratia ſit natura tibi, ſi uillicus illum
Non colit, ipſe ſua eſt tutus amaritie.

48. Vicia. Βίκιον. Lolium. Αἶρα. Auena. Βρῶμος.

His uiciam, lolia & poteram committere auenas,
Pluraq; quæ nullo terra ſerente parit.
Segnia ſunt, cultu, nec carmine digna, nec horto,
Quumq; renaſcentur, nulla ea menſa uolet.

49. Cucurbita. Κολόκυνθα.

Succi aquei, curſus rapidiq; Cucurbita, bilem
Vincit, & iliacum non bene cocta ciet. (dat,
Quàm bene grata tamen, cuicunq; admixta ſecun
Huic externa magis, quàm ſua forma placet.

50. Cucumis paruus. Σίκυς μικρός. Citrullus, uulgo.

Sic nocet humeſcens Cucumis, gelidusq; Citrullus,
Vt tremuli ardores cordis odore leuet.
Ne diuturna tamen ſit, concomitata, caueto,
Febris, in aßiduos ſi datur eſca cibos.
Hic bilem, ſubigitq; ſitim, ſtomachoq; calenti
Gratus erit, medici ſi ſapit arte coqui.

51. Cucumis magnus. Σίκυς μέγας.

Grandior exoritur Cucumis ſitientibus ægris,
Humidior, paruo uix tepet iſte gelu.

Sordi-

Sordibus hic patulos reddit quoscunq; meatus,
Sæpe uenenatæ sed dapis esse solet.

52. Pepo. Πέπων.

Quarta tua est sedes, poteras sed primus haberi
Cùm tepeas, dulci grate liquore pepo.
Vesicam & uentrem reseras, sed præuius ito,
Ne tumidus noceas posteriore cibo.
Quæ grauior tibi noxa tamen, uel perdita sedes,
Vel tibi, quod medici, plurima uina negent?

53. Fungi. Μύκητες.

Bissenos poteras irritamenta malorum
Ferre liber Fungos, cura sit ista coquo.
Vndenos satis est subire putredinis udos,
Dicere frigentes esse, grauesq; nimis.
Hi tamen inter se cùm distent, Claudius edit,
Coniuge Boletos dante magis nocuos.
Si placeant, rabidi caueas contagia ferri,
Cumq; uenenatis putrida quæq; locis.
Quisq; nocet capiti, & stomacho, caligne sensus
Velat, & est cordi perniciosa lues.
Niq; salutiferi medicamina pura Falerni
Hauseris, urinæ uix erit apta uia.
Funge uale genitum nil miror nocte sub una,
Sic properant rapido noxia quæq; pede.

54. Fungus Lyncurius. Μύκης λυγγούριος.

Vltimus exposcit primos sibi Lyncis honores
Fungus honoratas dignus adire dapes.

Igneus est, iecori, & renum medicina lapillo
Vesicæq; datur, prandia grata gulæ.
Quod lapide est ortus forsan mirabere? mirum
Grandius est, lapidem mox alit ille suum.

55. Panis frumentaceus. ἄρτος σιτικός.

Debita naturæ tua sit modo charta Libelle
Ars petit emeritam, siste parumper, opem.
Viuimus arte, fouet nos omni tempore Panis,
Nec sapiunt lautæ, si sine pane, dapes.
Feruet, & artificis cura conditus amica
Fœcundo uincet salgama quæq; cibo.
Pituitam fermenta adimunt huic mixta tenacem,
Sed faciles aditus membra ad alenda dabit.
Ars bona, sic geniti sumus ut moriamur, amica
Nos tamen æternum uiuere quæris ope.

56. Panis non frumentaceus.

Quid sapiant alij, uelles si uendere panes
Pistor, ab inscriptis quære leguminibus.

57. Vinum. οἶνος.

Vina bibe, humentes sed sint imitata tepores,
Antiqui calices, nec noua musta placent.
Alba colas melius, reseratis postibus intrant
Corpora, & emulcent, sunt nigra sicca magis.
Si tibi subrubro salienti grata colore
Sunt, modò sint olido munda sapore, bibas.
Corda iuuant, uires reparant, subitamq; reportant
Lætitiam, modicis sed bibe sumpta cadis.

Dulcia

Dulcia pectus alunt, iecori mala, peßima uentri
  Turgidulo, somnos hæc Veneremq; ferent,
Cæcuba fumoso nimiumq; furentia uiro,
  Sensibus & stomacho deteriora nimis.
Forsitan, & Chiũ expectas, grandesq; phalernos?
  Sint mihi pauca malo nec sine rura Capro.

58. Vina aquatica. οἶνος ὑδατώδης.

Calda minus, sed sunt magis humida aquatica uina,
  Si ferat hæc stomachus sensibus apta placent.

59. Acetum. ὄξος.

Vlcera si uentris, uel pectora sicca & aceti
  Commoditas tamen est non tibi parua coque,
Frigore si poterit neruis nocuisse, rependit
  Damna, potest ægro si reuocare famem.

60. Sal. ἅλς.

Nunc riget, antè liquor fuerat Sal, siccat & ardet,
  Cur tamen epotus corpora fluxa ciet?
Gratior albus erit, rubor est urentior omni
  Laus sale non posito mensa nec olla sapit.

61. Lac. Γάλα.

Dulce sapit, subito cur lac putrescit? aquosum est,
  Quod præstat? Capræ. Post? Ouis inde? Bouis.
Cui nocuum? Capiti, putridis & febribus, ora
  Inficit & neruos, sed bene pectus alit. (nus
Quando bibam? primum cùm sugis ab ubere, som-
  Huic, moneo, & motus mixtaq; mensa nocet.
Tot petis? unum oro, Cur in contraria fertur,
  Et modo lac reserat, & modo fluxa tenet?

62. Butyrum. Βούτυρον.

Lac dabit aërei tibi condimenta Butyri,
  Nec mirum, è gelido marmore flamma micat.
Pectora demulcent, uentremq́; doloribus apta,
  Non sunt plura gulæ, sed satis ista coquo.

63. Caseus. Τυρός.

Si calet antiquus siccescens Caseus, humet
  Et gelidus nouus est, inter utrumq; placet.
Si nouus impinguat: Sicca uetus: attamen ambo.
  Et capiti, & stomacho, pectoribusq́; nocent.
Mensa ferat medium, uel nullum, renibus illi
  Sunt nocui, & iecori, nil habet iste boni.

64. Oleum oliuarum. ἔλαιον ἐλαίας.

Pingue oleum mollit uentres, humetq́; calenti
  Temperie, & pingui fert alimenta cibo.
Hoc sine nil condita sapit Lactuca: sed unde hoc,
  Insipidum cùm sit, deijciatq́; famem.

65. Oua. ὠά.

Flent positoq́; tremunt capite, & coëuntia mandi
  Nolent nata modo, si sapis oua bibe.
Humida sunt, celerisq́; cibi, flammæq́; repentis,
  At durata time, nec diuturna uorcs.
Mollia pectus alunt, tußim sedantia, raucis
  Vocibus apta nimis: Gaudia noctis agunt.
Hæc stomachum mulcent, renes, iecur, optima uen
  Vesicam mira sedulitate fouent. (tri,
Sunt bona, sed facilè et subitò tamen oua putres-
  Sic nihil ex omni parte iuuare potest. (cunt,

66. Mel

66. Mel. Μέλι.

Igne aucre legas & mella nitentia succo,
Subruffa hyberno tempore lecta mala.
Dulcia sunt, somnis blandum lenimen, & imo
Pulmoni, turges si tamen, illa time.
Hæc stomachum reparant, hæc à putredine fœda
Omnia tutantur. Gloria magna apibus.
Sed nihil, aut modicum, hoc uentri, mirabile maius,
Quod nocet educunt, quod iuuat illa tenent.
Sacchara grata magis tibi dulcis arundo ministrat,
Liber adi, hic nocuæ nec timeantur apes.
Cumq; minus caleant, minimum siccata uidentur,
Omnia cara, mihi sunt meliora nouo.
Pectoribus, stomacho frigenti aptissima, mella
Si minus abradunt, sunt magis apta Gulæ.
Lac, dulces fructus, Mel, pluraq; dulcia portas,
Nec liber es sapidus, plurima amara tenes.

67. Caro. κρέας.

Si domini fortasse liber te mensa uocabit,
Inscie ne pecces, ultima mensa tua est.
Quadrupedes uaria current huc ordine, pluma
Nobilis huc posita quæq; uolabit auis.
Quadrupedũ humidior cibus est, tua portio dex-
Sit latus, uda (decet si tamen) ossa pete. (tram
Dulcius hæc gustum alliciunt, tuus ista tepescens
Semianimisq; calor concoquet igne leui.
Parua sapis, uel si mauis lactentia, cedant
Testiculi teneris carnibus ista licet.

Maſculus oblectet, faſtidit fœmina, pingui
Feruentes nimio ſubleuat illa cibos.
Externum incoctæ carni dabit olla liquorem,
Innatum retinent aſſa tepente foco.
Si te gratus odor uolucrũ trahet ita cachinnos
Ne moueas domino ſimplicitate tua.

68. Caro pinguis et ſalſa. κρέας λιπαρὸν καὶ ἁλμυρὸν.

Exitus eſt facilis pingui, & uix nutrit, auari
Salſa cibi eſt caro, ni ſæpius inde bibis.

69. Oculi. ὀφθαλμοί. Cerebella. παρεγκεφαλίδες.

Quadrupedum effodias oculos, cerebella uolucrũ
Vda nimis, calidum ni piper addis, erunt.

70. Vbera. Μαζοί.

Sunt aquea & pluuio ſi lugent ubera lacte
Carne minus ſapiunt, nec ſine lacte placent.

71. Colla. αὐχένες ἢ τράχηλοι. Hepar. ἧπαρ.

Colla, iecurq́; calent, collum ſed fortius humet
Gallina, anſer, anas mollius hepar habent.

72. Pedes. ποδὲς. Alæ. πτερὰ.

Pes placet anterior, ſed non minus ala, tepores
Aëreos non eſt hæc imitata minus.

73. Ren. Νεφρὸς. Cor. Καρδία. Pulmo. πνεύμων. Lien. σπλὴν. Venter. Γαστὴρ ἢ στόμαχος.

Det uolucrum aëreos renes coquus, ipſe lienem,
Pulmonem, uentres, ſiccaq́; corda uoret.

74. Vi-

74. Vitulus. Μόσχος. Bos. Βοῦς.
Taurus. Ταῦρος.

Aßiduos habeant uitulum tua prandia in usus,
Cui madida & sapido iuncta tepore caro est.
Terrea bilem affert, terram digesta per annos,
Nunc eme, sic stomacho fit leuis esca tuo.
Ne tamen incertis natura laboribus erret,
Cogetur pando Bos dare colla iugo.
Spectet ad exortum solem frons frigida tauri,
Siccior est, Hyadas si fouet illa sapit.

75. Hœdus, ἔριφος. Caper. τράγος.

Hœdulus ad Domini saltet, sed frigidus, aras,
Vix calet, illa ægris uda alimenta feret.
Cùm malè olet sicca, fit caper improbus, absit,
Et cadat ante focos uictima Bacche tuos.

76. Agnus ἁγνός. Veruex.

Anniculus placeat, uel si sine testibus agnus,
Pinguior est hœdo, quum calet olla, uores.
Hunc amo si duri per pascua montis anhelat,
Maluero si auri uellere diues erit.

77. Sus. Σῦς. Aper. Κάπρος.

Sus tibi cœnoso sit cœna domesticus ore,
Grata ferat nobis mensa hyemalis aprum,
Ille licet currat de uertice montis, aquosæ
Carnis erit, pluri sed tamen apta cibo est.
Hunc feritas, syluæq; domant, & inania saxa,
Pòst melius posita rusticitate sapit.

78. Capreolus. Dama. δορκάς.

Iam canibus laqueos iniungite, iam lacer udam
Tingit humum roseo sanguine Capreolus.
Hic optata feret nobis fomenta calore
Vda leui, modicis moxq; coquenda focis.
Dammula adusta magis, si matris ab ubere rapta
Hic prior in nostro fortè erit orbe locus. (est,

79. Bubalus. Βυφαλίς.

Bubalus hinc abeat, néue intret prædia nostra,
Non edat hunc quisquàm, sub iuga semper eat.

80. Ceruus. ἔλαφος.

Terreus est, uolitat sed ceruus, retia tendas
Ne fugiat, neruis quum tumuere fauet.
Si uereare nigram bilem, sit captus anhelo
Esca cani, cordis sed prius osse legas.
Illa uenenatum poterunt depellere uirus,
Sic nihil est penitus quod siue laude uoces.

81. Ad lectorem.

Longa tibi, & forsan lector mea cœna molesta,
Ne satur inde uomas, finis ubiq; mihi est.

82. Lepus. Λαγώς.

Auriti leporis mihi pulpamenta reponas,
His meos abradi iam didicit stomachus.
Ignea sunt, aluum durant, sed renibus arctas
Et femori norunt hæc reserare uias.
Iupiter alme, datur lepori si sexus uterq;,
Nec fera, nec malus est, omnibus esca placet.

83. Cuniculus. Δασύ
πυς.

Cre-

Credideram leporem, sic forma simillima fallit,
Ambo superfœtant, dente uel aure pares.
Ambo timent, distant tamen, uda cuniculus adfert
Fercula, uiscosum semi imitata gluten.
Hunc torre igne tamen, suffossa euertere castra,
Bætidis audebit, si modò credis, aquis.

84. Erinaceus. ἐχῖνος.

Si tibi Echinus adest, stomachum fouet, ilia mollit,
Humet, & urinæ membra relaxa tenet.
Febris in antiquæ cœna optatißimus, ægris
Antidotum neruis nobile salsus erit.
Scilicet hic mos est naturæ, excelsa recondit
Munera, dumosum tot bona tergus habet.

85. Glis. ἐλειός.

Nil iuuat umbrosi latitare cubilibus antri,
Glis tibi, uita & mors hic tibi somnus erit.
Nec pingui nocuisse malo, ingeniosa libido
Interdicta gulæ, noxia quæq; uorat.

86. Gallus. ἀλεκτρυών. Capus. Gallina. ὄρνις. Pullus. πῶλος.

Iam uigili excubitor nos increpat, ocyus ito,
Iam rubet orta dies, segnis iners q; liber.
Cedendum est, Libyci gallum timuere leones,
Omen habet certis in fera bella notis.
Ilia fortè doles, & somnum, Fessulus oras?
Incocti pingues sint tibi potus aquæ.
Prandia si dederit, Veneris documenta proteruus
Nesciat, hinc sicca est, & malè grata caro.

Sit puer, aut falso Cybeles pro nomine pœnas
Exigat, & posito sit tibi teste capus.
Sic bene pinguis eris, sic iam dormire licebit,
Et pariet raucæ fercula plura gulæ.
Huic gallina uices, uel si magis humida primas
Nigra dabit, partus sit licet impatiens.
Hi cerebrum, Veneremq́; fouent, minus ignea pullis
Vis data, sub sicco sint mihi cœna Cane.
Maxima testiculis positis, tibi gloria Galle,
Somno, aluo, Veneri, gratus es & Cybele.

Anser. χήν. Anas. νῆττα.

Anser, anasq́; tibi sit plena domestica succo,
Si ualidi es stomachi rustica dura nimis.
Anseribus magis ardet anas, præstantior alis
Est cibus, hæ prosunt uocibus & Veneri.
Quisquis honoratum iecur ausus mandere primũ,
Hic Messalina doctior arte gulæ.

88. Ibis ἶβις. Ciconia. πέλαργος.
Grus. Γέρανος.

Ibis in antiquos redeatq́; ciconia luxus,
Escaq́; Pygmæis Grus nocitura suis.
Anguibus Aetnæo sint perniciosa uorago
Ventre, graues odi, quæ nocuere dapes.
Sat medico latum est meriti, si manica mollis
Intestina lauat munus ab Ibide habet.

89. Colũbæ Cellares. i. domesticæ. Περιστεραὶ οἰκειακαί.

Cella-

Cellaris mihi sint conuiuia prima columbæ,
Quum figit hæc nidos ausa uolare suos.
Tunc calidi humentisq; cibi est, facilisq; culinæ,
Obtusi nimium prima cruoris erat.
Condiat hanc labrusca tamen, dum Sirius ardet,
Et repleant calidos acria poma uteros.
Parce Venus, tanti non sunt tua numina nulli
Docta nocere, sacras quòd tueantur aues.

90. Columba liuia. Id est, agrestis. ἀγρία. palumbes. φάτται.

Aridior si te delectat fortè columba
Liuia, turrita quæ tibi ab arce cadit.
Non sapiat torquata minus mihi chara palumbes,
Si modò fert molles non diuturna dapes,
Ni stomacho ignito sint pulmentaria, neruis,
Poplitibusq; ægris cùm uoluere fauent.
Has tere securo nec sit trepidantior ore,
Offendisse suam iam didicere Deam.

91. Phasianus. φασιανός.

Phasida iam uehat Argos auē, quassata retardat,
Debuerat primo discubuisse toro.
Illa leuis stomacho est, suaues imitata tepores,
Non uolet in mensas rustica turba tuas.
Vix sicca est, uolucrū primi huic debētur honores,
Nec malè, cùm fuerit regius antè puer.

92. Turtur. Τρυγών.

Turtur honorabis domini conuiuia nostri,
Huic melius sapies posteriore cibo.

Siccescunt, sed calda magis tua fercula prosunt
Sic domino, ut sapiens hinc magis esse queat.
O, bona auis, casta est, sanctæq; dicãda Mineruæ.
Nos tamen in Venerem luxuriamq́; rapit.

93. Perdix. Πέρδιξ.

Obfuit ingenium perdici, effrena libido
Pernecet, aucupium ni modo fallat auis.
Grata tepescenti, stomachum siccata liquore,
Cor, tumidumq́; potest prima fouere iecur.
Si timet excelsos, cùm sit leuis illa, uolatus,
Palladia casus seruat ab arce suos.

94. Pauo. Ταώς.

Cui bene seruatæ nocuit cũstodia uaccæ,
Ignea cui flamma est, cui caro lenta putret.
Qui licet oblectet, sitq́; in regalibus ingens
Delicium, pigræ nec leuis ille dapis.
Si tamen ante alios pauonem Hortensius edit,
Sic auis emeruit dira salaxq́; Venus.

95. Coturnix. ὄρτυξ.

Sint autumnales croceo tibi pabula lumbo,
Siue coturnices, siue uocas Qualeas.
Sensibus hæc mala sunt, tenebrisq́; replentia fuscis,
Ventri inuisa, malis febribus exitium.
Si tamen ulla tuos circumuolitauerit orbes,
Cœna tibi non sit, sed leue prandiolum.

96. Merulus. Κόσσυφος. Turdus. Κίχλα.

Si mihi pinguis erit Merulus, tua gloria cedat
Turde, salutiferos uult mea mensa cibos.

Igneus

Igneus ardor ineſt maior tibi, ſiſtitis ambo,
Tu grauior redolens ni tibi Bacca fauet.
Si tamen aucupijs, laqueo, uel rete latenti
Falleris, inde mihi non minus ipſe places.

97. Alauda. Κορυδαλός.

Ignea ſi galeata mihi eſt præpinguis alauda,
Sit breuior, ne ſit cœna moleſta mihi.
Durior aluus erit, ſed ius dabit ilia ſoluens,
Sic malè quod nocuit ſpontè iuuare ſolet.

98. Ficedula. Συκαλίς.

Si ſapit, & calida areſcit Ficedula, quæris
Cur piper? ut melius ſi bibis, inde coquas.

99. Paſſer. Στρουθός.

Ardet & eſt molli paſſer duriſsimus aluo,
Si uis eſſe ſalax, hic cerebella dabit.
Cur neget, huic ſubitam ſunt adducentia mortem,
I Venus hinc, ſolas ni modò perdis aues.

100. Hirundo. Χελιδών.

Defleat infandos ingrati coniugis auſus,
Igniti & nocui cùm ſit hirundo cibi.
Cur noceas? dulci modulamine ſe dat habendam,
Thraicios fugiens intrat amica lares,

101. Sturnus. Ψάρος.

Sturne peregrinas mendices aridus uuas,
Socratici cœna uolumus eſſe tua.

102. Auiculæ. Ὀρνιθάρια.

Nunc uideo innumeras, & circum rete uolutas,
Crediderim exuſtas eſſe uolucriculas.

Has

Has coquus arte parat celebri condire, uocatus
Sum coque, iam uenio, tardior olla tua est.

103. Testudo. χελώνη.

Indica quæ duro cornu Testudo rigescit,
Si coquitur posito tegmine mollis erit.
Mansa phthisin putrem soluit, tumidumq; lienem,
Fitq; uenenatis uermibus antidotum.
Sensibus exhibita est pulmentum nobile, morbum
Tollit & Herculeum, qui dolet oua bibat.
Calda parum humescit, fluuios montesq; peragrat,
An caro, uel piscis sit, petis? est media.

104. Piscis. ἰχθύς.

Fert aqueum & fluidum piscis tibi quisq; cruorē,
Si sit gratus, aquis fluctuet æquoreis.
Littora saxosas uel si natet impiger undas,
Huic modò uiscosa est ni pituita cape.
Stans nocet, assatus pascit bene, tardior exit,
Si minus elixo pasceris, inde cacas.
Frigidulos angit neruos, languentibus ægris,
Et stomacho humenti, uerticibusq; grauis.
Gaudet uentre, gula, & ceruice, putrescere norunt
Hæc citò, languenti est unica cauda cibus.
Excipit hunc feruens dum retibus olla, uorato
Protinus, hinc nosces, quòd Venus orta mari.
Mensa Lupum, Rombumq; uoles, timidusq; roga-
Mugil? adhuc medijs nat mea cymba uadis. (tur

105 Piscis salsus. ἰχθὺς ταριχευτός.

Ignea uis falso est, qui non bene concoquit, illum
Non edat, & Bacchus neq; sit apta Ceres.

106. Ostrea. ὄστρεον. Conchæ. Κόγχαι.

Humescunt omnes conchæ, nimis ostrea friget,
His inflare, salax est tibi causa Venus.

107. Cancer. Καρκῖνος. Gammarus. ἀστακός.

Octipes exoritur, gemino sed onustus asello
Cancer hydram mulcens, suppositamq; fouet,
Hic mihi in Autumno pinguescens, uere uel imo,
Luna magis pleno si rubet orbe, sapit.
Gammare fluminea poteris si uincere cauda,
Gratior æquoreis sit mihi cancer aquis.
Tabida pulmonis si putrida membra peragrat
Cum stomacho extergit, sed premit ille meum.
Siccior hinc uenter durabitur, at dabit amplas
Quum rubet accensus renibus ille uias.
Hic tantum Herculeo ne sit timet esca leoni,
Nascitur extremo, commoriturq; pede.

108. Limax. Κοχλίας. Cochlea.

Frigida mucosum lentorem ponere limax
Munda ualet, pluri ni gula parcit aquæ.
Hæc quodcunq; iecur, sed non quia frigida, curat,
Illud ab innata dote superba potest.
Huic grata est natura nimis, si lumina desunt,
Tentat iter gemino cochlea corniculo.

109. Rana. Βάτραχος.

Vlti-

Vltima, sed nostros non accessura lebetes,
Ni saliat, putris rana parabat iter.
Noluimus, succi est pluuij & limosa maligni,
Irata est, & adhuc rauca coaxat aquis.

110. Ad librum.

Ibis inepte liber, ranchos & inania uulgi
Tædia disce pati, non mea, culpa tua est.
Et medici, & uates intra sua pulpita, nugas
Mille tuas, tacita non sine laude legent.
Pòst tamen in triuijs damnabere, fabula fies
Publica, sed moneo tu modò disce pati.
Hic tua ridebit medicamina, at ille poësin,
Alter erit uates, cui nec eris medicus.
Vade tamen mitis domini tecta ampla subito,
Huic satis & superest, si satis esse potes.

111. Ad eundem.

Roma tuum fratrem si fortè libelle reposcat,
Cui uaria & nouitas continuata placent:
Dic, uenit, ille herbas & subterranea fodit
Fessulus, huic durum est, cùm sit onustus, iter.

COENAE RELIQVVM, SIVE LIBER SECUNDUS.

112. Ad conuiuam.

Tædia si tardæ forsan conuiua culinæ,
Vel quereris iunctas non simul ire dapes,
Turpe agis, apposito lentus discumbis in ostro,
Me Cilices uexant, Nilus, et omnis Arabs.

Semianimis montes, & rura per ardua curro,
Hyblæi flores, me nemus omne rapit.
Mitius insurgas, tibi sic conuiuia prosint,
Debita sitq; tibi cœna perenne mea

113. Cinnamomum. Κιννάμωμον.

Iam coquus exposcit redolentia cinnama, sordent
Omnia, ni properas, nec sapit esca, liber.
Hæc oculos, stomachūq; accuūt, tremulosq; lacertos
Sistunt, his sicca est, nec pituita fluit.
Artubus hæc uires iam torpescentibus addunt,
Et iecur, & renes, putreq; pectus alunt.
Tædia uexatæ matricis, & ilia tollunt
Turgida, uesicæ prouida languidulæ.
Tot bona cùm pariant, mentitus credidit aurum
Posse dare, hinc nimium Cinnama iactat Arabs.

114. Zingiber. ζιγγίβερι.

Ignitum capiti, & pituitæ zingiber ingens
Antidotum, frigent quum tua membra, cape.
Huic tamen innatus si non prius aruit humor,
Vix satis esse potest igne tepente sibi.
Hoc oculis aufert tenebras, huic uuida debent
Omnia, ne putreant zingiber edocuit.
Hoc odisse Venus potuit, sed maxima uentri est
Commoditas, sicca, nec minus ille cacat.

115. Piper. Πέπερι.

Ardet & in neruos glutinataq; phlegmata fertur
Sic piper, ut nullum siccet Aroma prius.

Exacuit stomachum, mollito uentre superbit,
Hoc caueas, feruet si tibi bile iecur.
Corporis huic minimi numero laus damna repẽdit
Plura, mouent aluum, meiere pauca iubent.

116. Crocum. Κρόκος.

Fama uetus taceat, cedant pulmenta Luculli,
Cœna coronata est plenior ista Croco.
Hîc Cilices redolent, ignita cacumina florum
Rubra ferunt cordi gaudia summa tuo.
Si mala sunt capiti, segnes ducentia somnos,
Illa iecur, stomachus, tristeq; pectus amant.
Si bibit ista uorax poterit torpere palatum,
Ieiunæ hæc uerita est sedula causa famis.
At uentrem oblectant, uuluam referantq; tumentẽ,
Hæc ede, si risus expetis assiduos.

117. Nux Moschata. Κάρυον ἀρωματικόν.

India odoratas, & crasso rore rubentes,
Cùm tamen exurant, dat tibi larga nuces.
Hæc stomacho, iecori, uitiato spleni, & ocellis
Subueniunt, Bruma si modò læsa dolent.
His bene olent, & uix contacta labella famescunt,
Vesica his patula est, has fluida aluus amat.
Quàm malè nux dicta est, matronæ nobile munus
Glans Moschata datur, cui malè uulua tumet.

118. Caryophyllon. Καρυόφυλλον

Torrida si lucus Caryophyla donat odores
Indicus ut tibi det, cur terit ista coquus?

Defectũ reparant stomachũ, his tenebrosa relucẽt
Lumina, calfaciunt cor, gelidumq́; iecur.
Inde uolens munus te nobile uincere, cedat
Lutea, & unguiculis sint ea lecta tuis.

119. Cuminum. Κύμινον.

Vilis & iniußi campestria grana cumini
Vsta nimis, cultu mitia facta placent.
Hæc ede, uentosi clamas si tormine uentris,
Et stomachum, & lumbos igne minore iuuant.
Pallida cui grata effigies, & buxea cordi,
Hæc simulata cohors relligiosa uoret.
Illa remollitum subducere docta lapillum,
Vrinæ norunt rumpere posse fores.
Si tinea erodat, uel ros tua corda niualis,
Illa ede, rusticitas læsa probanda uenit.

120. Fœniculum. Μάραθρον

Semina si chymo exurunt hortensia duro
Fœniculi, & sicco non bene sana cibo.
Torridiora time syluestria, renibus ingens
Pharmacum, & urinæ nobile curriculum.
Durius è lumbis sunt comminuentia saxum,
Sint tumido hæc fœmori pabula fœmineo.
Ride infans, poterit reclusi munera lactis,
Si uiride hortense est, mox reuocare tibi.
F[illegible]le infans, molles, colubri experientia, ocellos
Seruari incolumes, hoc tibi posse, docet.
S[illegible]uersum & uento stomachũ extendẽte tumentẽ
Aequat, in antiquis febribus esca potens

Semine si redaperta uigent membra omnia, tota
Gloria radici non minor exhibita est.

121. Anisum. ἄνισον.

Pituitas Anisi grana exarentia pingues,
Igne pari iliacum soluere crediderim.
Si stomachus, lumbi, gelidumq; increuerit hepar,
Vesica intumeat, uulua, lien, femora.
Illa ede, & antiquo uel cor si caumate languet,
Præsenti, dices, auxiliantur ope. (lit
Laus numerosa quidē hæc, minimi nec formula fal-
Pectus, & hoc torpens guttur, & aluus amant.

122. Coriandrum. Κόριον ἢ κορίανον.

Ne crasso noceant oculis coriandra liquore,
Siccata huc ueniant igne referta leui.
Hæc caput inuisa pressum caligne mensis
Optat summotis, hæc fluida aluus edat.
Dura parum, stomacho tamen optatißima nostro,
Hinc redolens, sicca est, nec putret assa caro.
Niliacis præstant si sint delecta sub hortis,
Plura odi, parca sunt mihi grata manu.
Sic mea demulcent ardentia corda, nec omnes
Nostra Venus numeros perdet inepta suos.

123. Sinapis. σίνηπι.

Vane olitor lachrymas dabis, exarsura Sinapis
Cura tibi est, miserum pœna sequetur opus.
Phlegmata, mucosum uel si attenuata lienem,
In caput & febres ingeniosa potest.

Pelli-

Pellicere exanimem norit, si prouida uuluam
Soluat, & angustis imperet illa locis.
Inq; uenenatos fungos uictura feratur,
Dira prius lachrymis uult maduisse tuis.

124. Papauera. Μήκων.

Lurida Niliacis nigra exiccata sub hortis
Peßima, lethæum quæ genuere opium.
Candida sint profugos latura papauera somnos,
Ni modò sint oculis noxia turgidulis.
Lenimen querulæ tußis, sistentia fluxus
Quosq;, sed in calidis commodiora focis.
Trita calescenti superinducenda podagræ,
Prosunt, insipidæ ni gula parcet aquæ.

125. Apium. σέλινον κηπαῖον, uulgo petroselinum.

Torrentis plures Apij seris inscie plantas
Villice, petrosum uix mea mensa capit.
Et nocuũ hoc capiti, et stomacho minus utile tardo,
Lactucæ extremo, si placet, adde cibo.
Cura caput nobis prior est, quẽ phlegmata uexãt,
Splen, femur, aut renes, uel iecur, illud edat.

126. Lactuca. Θρίδαξ.

Caumate in ardentis stomachi lactuca niuale
Delicium & somni dulcis alumna ueni.
Si modò sit mundus cultor non lota placebis,
Et prima, & grata est mensa secunda tua.
Gratior æstiuo es, dum Sirius æstuat, orbe,
Sed ualeas, si uult gaudia nostra Venus.

127. Brasſica caulis. Κράμβη.

Iam ueniat folio Chryſippica Braßica criſpo,
Vel patulo & leni, uel glomerata comas.
Prima ſalutifera, & uentrem lenire parata,
Bullierit modico ſi tamen igne, placet.
Omnibus ardor ineſt, grauior tumet eſca ſecundis,
Ne capiti noceant uina ſuperba premunt.
Extumidam reſerant ueſicam, ægrumq́; lienem,
Hepar & obſtruſum, fœmineumq́; femur.
Arida Socraticam pareret ni braßica bilem,
Iure erat in morbis omnibus illa ſatis,

128. Beta. Τεῦτλον.

Beta mala eſt ſtomacho, uiridis uel nigra, niuali
Rore caput mundat, naribus hauſta tuum.
Compar eat maluis, clyſteri immixta dolores,
Quos tibi manſa facit, perdere Beta poteſt.

129. Spinachia.

Si leuioris edas Brumæ ſpinachia, primum
Eijce ius, ſucco & dilue amygdaleo.
Sic ſtomacho minus inuiſa, & præcordia, & aluũ
Mulcent, clamoſis commoda pleuriacis.

130. Endiuia. Σέρις. Cicorea.
Κιχώριον.

Frigida campeſtris minus eſt, & amarior, hepar
Intyba demulcent, bilis utranq; timet.

131. Mentha. ἡδύοσμον.

Nauſeat, ignitam & bene-olentẽ carpere mentham
Vult ſtomachus, caput eſt triſte, morare liber.

Obſtruit

Obſtruit illa femur. Veneri tumefacta parumper
Grata licet, ſperma hinc, lacúe coire nequit.

132. Ruta. Πήγανον.

Singultus acidos pellat, gelidumq́; lienem,
Igne ſuo, umbroſis optima ruta oculis.
Si femur hanc laſciuum odit, rabidumq́; uenenum,
Diſcupit hanc neruus, cœliacusq́; dolens.

133. Capparis. Κάππαρις.

Soluitur ardenti torpeſcens flore palatum
Capparis, & folio, cumq́; liene iecur.

134. Borrago. Buglоſſa. Κίρσιον. Βού-γλωσσον, ut quibuſdam placet.

Si tibi Bugloſſa eſt ſucci & Borrago tepentis,
Lætus eris, ſiccum nec tibi pectus erit.

135. Meliſſa. Μελισσόφυλλον.

Cor mihi triſte, gelu pectus, cerebrumq́; rigeſcit,
Singultit ſtomachus, grata Meliſſa ueni.
Per te hilaris, redolens, & mundi corporis, aucto
Sumq́; calore potens, gratia magna tibi.

136. Aſparagus. Ἀσπάραγος.

Quòd liber Aſparagos habeas uix igne tepentes,
Quos tulit Adriacis cincta Rauenna uadis.
Quodq́; etiam incultis, duraq́; à cote reuulſis,
Qui magis exurant, plena culina tua eſt:
Hoc tibi ab excelſo eſt, nõ paruum munus, Vbaldo
Cui datur immotæ gloria prima rotæ.
Quàm bene conſuluit nobis! tibi nomen ab illo
Aeternum, addicta eſt uita, ſalusq́; mihi.

Renibus hinc ualeo, iecore, intumidoq; liene,
Ilia, nec mundum tergus, ut antè, dolent,
Si Venere hinc crucior, supra hoc mihi munus abũ
Quod potuit salua relligione dedit. (de est,

137. Amaracus. Σάμψυχον.

Maiorana.

Torrida si neruis, & amaracus apta cerebro,
Hanc sitiens semper, non minus optet hydrops.
Vrinæ, & tumidis reserat spiracula uentis,
Hanc cui sit matrix ægra puella colat.

138. Ad cœnam.

Cœna licet uiolæ, nec lilia nata culinæ,
Sunt tamen hæc mensæ cultus habenda meæ.
Huc rosa purpureo ueniat decorata rubore,
Grata magis faciet fercula mixtus odor.

139. Serpyllum. ἕρπυλλος.

Menstrua serpyllum, uesicæ pondera, tabem
Pectore ab infirmo subtrahit igne suo.

140. Mercurialis. Λινόζωσις.

Vsta parum uuluæ, duroq; innoxia uentri,
Fœmina seu mas sit, Mercurialis erit.
Maxima Mercurio laus est, fœmella puellam,
Mas puerum, Venus est quum sociata, dabit.

141. Saluia. ἐλελίσφακος.

Vix sicca est calido, stomachũ & Cerebella iuua-
Certa salus tremulis Saluia poplitibus. (bit
Dentibus, urinæ reclusæ, menstrua ducens
Saluia, & in fluidis uentribus apta satis.

142. Ar-

142. Artemisia. ἀρτεμισία.

Est calida, & capitis frigenti in tormine siccans,
Prouide parthenidos cui modò nomen erat.
Regia iam facta est, menses reuocatq; secundas
Fœmineas, uuluæ sedula in obsequijs.

143. Rosmarinus. Λιβανωτίς.

Dentibus, & gelido capiti, tumidisq; lacertis,
Et stomacho, ignita est Rosmaris aptus ope.

144. Betonica. Κέστρον.

Publica Bettonicæ, qua nulla operosior herba est
Gloria, siccato grata tepore uenit.
Cui dolet, aut luxum est corpus, cui uulnera mille,
Cui caput infirmum, cui iecur inualidum.
Cui stomachus, gelidusúe liē, cui lumina languent,
Quiq; laceßitis dentibus inuigilat.
Cui serpens, rabidusúe canis, uel dira uenena
Officiunt, podagra qui dolet, aut chiragra.
Deniq; cui tumida est uesica, & uenter obesus,
Cui gelida est febris, cui pituita nocet.
Delectam aprico geminorum in colle sub ortu
Carpat, & hanc, saluus si uelit esse, bibat.

145. Baticula. Κρίθμον.

Si capiti & stomacho Batis arida grata tepore,
Siue sit hortensis, siue marina tibi.
Sic iecur, & lumbos, uesicæ aptißima, mulcet,
Inter regales ut sit habenda dapes.

146. Dracunculus. Δρακόν-
τιον.

Ne uereare tuam si fortè dracunculus intret
Stulte liber cœnam, fercula amata feret.
Ignitum stomacho ægroto allatura teporem,
Vesicæ, & lumbis non minus apta meis.

147. Marrubium. Πράσιον.

Torrida iam ueniant & amari praßia succi,
Splen tumet, & plenis renibus arcta uia est.
Phlegma iecur, pectusq; replet, reuocanda puellis
Menstrua sunt, hæc ne surda sit auris amat.

148. Carduus hortensis. Σκόλυμος.

Carduus hortensis, cui spina est mollior arte,
Cui calor est modicus, cui tumidusq; liquor.
Et stomacho, & lumbis sapidus, si duxit olentem
Vrinam, os redolet, nec sapit ala caprum.
Hūc tibi ius præpingue coquat, præstātior inde est
Ibit & in numeros sic Venus apta suos.

149. Absinthium. ἀψίνθιον.

Terribiles perdant siccata absinthia succos,
His furere in stomachum docta, caputq; meum.
Ni tamen hinc noceant, suaui mihi grata tepore,
Et stomacho, & tusis prouida poplitibus.
Hæc iecoris reserant fibras, his renibus amplum est
Curriculum, hinc siccus nec sitibūdus hydrops.
Et tineæ & rapidi fugiant absinthia uermes,
Tutari tunicas iam didicere meas.

150. Pimpinella.

Vesicæ lapides si pimpinella remollit,
Ignita est, iecori sana, lienq; tibi.

Lupu-

Si lupulum oblectant antra & nemorosa salicta,
Hoc facit ingrato sit satis ut Medico.
Frigidus hinc, bilem calidumq; arcere, cruorem
Est potis, hunc calida & febris anhela timet.
Gratia si magna est illi, tua noxia maior
Est medice, hoc sanctum qui malè noris olus.

152. Portulaca. ἀνδράχνη.

Cui rubor est ardens, dyssenteriaq; laborat,
Purpureus curæ cui cruor est fluidus.
Cui nocuere ignes, frigentem hic peplion herbam
Delegat, hæc fluuio rore probanda uenit.
Si sapis, illa tuas norit rarissima mensas,
Lumina cum stomacho contemerasse potest.

153. Flos Sabuci. ἀκτῆς ἄνθος.

Flos uenit hortensi candens ab olente Sabuco,
Hic odor, hic cibus est, mensa, decorq; tibi.
Non leuis est stomacho, capiti sed amicior, hepar
Hunc amat, & frigens lumbus in obsonijs.

154. Anethum. ἄνηθον.

Ne tua odoratum conuiuia fallat anethum,
Igne tuis neruis, torminibusq; potens.
Inuisum est, moneo, stomacho, nec parcit ocellis,
Vbera ab hoc pleni munera lactis habent.

155. Sium. Σίον.

Cœna paludosis quod natum & crescat in undis
Credideris gelido rore iuuare Sion,

Falleris,

Falleris, exuſtum eſt, ueſicam & menſtrua ſoluit.
Saxaq; de lumbis puluerulenta trahit.
Miraris? pluuio tantum hoc depaſcitur imbre,
Quicquid ab æthereis eſt potis hauſit aquis.

156. Tribulus. Τρίβολος.

Tribule in undoſis ſi nate paludibus alges,
Cur tamen iratæ cornua frontis habes?
Secretas tutamur opes, ſub cortice dulcis
Eſca latet, dulce hoc nec niſi ab igne datur.
Et mihi ab æthereo numeroſa potentia rore,
Me maris & cœli prouida cura fouet.
Languentes uereor fauces, me mandere lumbus
Diſcupit, urina huic quum nocuitúe lapis.
Ex me mica iuuat, grauidas ſed contrahit aluos,
Me miſerum, mortis dos mea cauſa mihi.

157. Eruca. εὔζωμον.

Ignita in Venerem lentus Eruca priapos
Excitat, & tremulis optima poplitibus.

158. Cepa. Κρόμμυον.

Quid tibi cũ Hippolyto, liber aduerſate paternis
Admonitis ſemper? culpa luenda tibi eſt.
Crudele admiſſum hoc, & deteſtabile munus,
Væ miſero, in lachrymas te rapit aßiduas.
Cepa tibi eſt munus, caput inflatura lutoſo
Igne & rore malo, iam ſpuere incipias.
Si ſtomacho obſequitur, clamoſæ aſſueſcere diſcãt
Ora ſiti, obtuſum hinc corruat ingenium.

Ve-

Vesicæ & Veneri si grata, hæmorrhois inde
Effluit, ô magni muneris antidotum.
I, sine me in pœnas temerarie & improbe tantas,
Quàm uellē horridior, quæ rubra missa foret.
At bene consultum est uobis, tu rusticus oras
Munera, cepa datur, Saxeus exhibitor.

159. Ad librum.

Sæpè liber quòd te alloquar admirabitur Hospes,
Dic, licuit, cœna hæc ne mea surda foret.

160. Allia, Σκόροδα.

Si quod cœna sapis, minimum est, insulsa quid optas
Horrida cum exustis Allia uerticibus?
Hæc graue olent, capiti nec conuenientia ocellis,
Pulmoni, & raucæ sint licet aptæ gulæ.
Hæc ut noris edas, quantas prorumpet in iras
Vesica, & uenter depositurus onus.

161. Ascalonia. ἀσκαλώνια.

Cœna mihi scite est actum, Ascalonia tarde
Ieiunis ueniunt destituenda coquis.
Illos calfaciant hebeti repleantq; liquore,
Vtq; minus noceant, illa recocta uorent.

162. Porrum. Πράσον.

Tabida cui curæ pulmonis membra, & anhelum
Pectus, eum porri torrida cœna uocet.
Cura mihi est stomachus, placidißima somnia, dentes,
Bis licet elixum, non tamen illud edam,
Hoc colat ingratæ cui formæ cura colendæ,
Quiq; nec astrictis renibus esse uelit.

Munera

Munera non tanti Veneris pensantur, ut aliis
Postposita, irati tormina uentris amem.

163. Raphanus. ῥαφανίς. & armoracia. ῥαφανὶς ἀγρία.

Hinc eat, aut raphanus postremo accumbat in orbe
Mensa magis sapida si sit onusta dape.
In caput, & dentes, limosoq; igne in ocellos
Sæuit, & hinc stomachus nauseat aßiduè.
Morchio eum colat, & fungi cui cura Nicander,
Quæq; amat æternas fœmina pulchra comas.

164. Inula. ἑλένιον.

Feruida contusis superinducenda lacertis,
Est inula in gelidis sedula torminibus.
Pectora, cor, lumbosq; fouet, si mansa cerebro
Est grauis, urinam non malè grata ciet.

165. Rapum. γογγύλη. Napus. βουνιάς.

Sunt calida & rigido gaudentia frigore rapa,
Humidus hinc illis, turgidulusq; liquor.
Gloria Nursinis, sitientes cedite Napi,
Educet ipse licet uos Amiternus ager.
Cùm sapiant Veneri magis, hæc si crassa & obesa,
Cœna ea postremo lenta sub orbe ferat.

166. Pastinaca. Σταφυλῖνος.

Si uenit humescens culto Staphylinus ab horto,
Feruenti & sapido plena rubore sapit.
Ista licet stomachum uel bis decocta lacessat,
Et coitum inflato rore superba ciat.

Si coquus & pipere, & melliti munere mulsi
Condiat, & stomacho grata erit & Veneri.
Candida nec montana placet, cui lumbus & auctū
Est femur, errantem cùm magis urat, edat.

167. Tubera. ὕδνα aut ὄιδνα.

Terrea ferte aqueoq; madentia tubera rore
Alba, famescentes sint nigra uestra coqui.
Vltima sint nostræ post pulmentaria cœnæ,
Mixta sit in nostris ut Venus ipsa iocis.
Si turgent, æquum est uentosa tonitrua & imbres
Hæc genuisse, piper, Chiaq; uina bibam.
Sic faciles stomacho sunt adducentia chymos,
Nec uesica tumet, nec dolet Iliacus.
Cui caput obtusum & triste est, mollesq; lacerti,
Exeat, his tantùm tubera cœna negat.

168. Ad Cœnam.

Plura olera, & plures fructus, non omnia ferre,
Et pluri poteras esse referta dape.
Cœna satis sunt hæc, modò sint condita, uorator
Quærat in externis turgidus esse thoris.

169. De repletione.

Scinditur extumidum corpus, conuiua uorator
Desine iam, in patina cura diurna tibi est.
Crapula & ingluuies tibi mors erit, ilia, uenter,
Et iecur, & renes, splenq;, caputq; dolent.
Si uix inspiras, si te uexante podagra
Et chiragra exclamas, culpa miselle tua est.

Desine

Desine iam, extremo famis aduersare furori,
Dedecet & nocuum est, cedere uelle gulæ.

170. De Quiete.

Si quando est optanda quies gratißima nautis,
Quum malè disiecti succubuere Notis:
Ita uelim feßis consumpta aptißima cœna
Conuiuis ueniat grata futura meis.
Et nos uela damus, rapiunt iam lintea serui,
Mergimur, & pleno nos ferit unda lacu.
Brachia iactantur nobis, consedimus omnes,
Quisq; suis transtris, Cuppa calixq; tonant.
Bacchantū insurgit clamorq; creberq; tumultus,
Cura salus cuiq; est, hic sibi quisq; uocat.
Tiphys ibi, hîc uigil est pincerna, hos increpat,
Inuigilate uiri, mota flabella cient. (auras,
Intentus conuiua uorat, quassatus amicos
Nauta cupit portus, ocia pastus amat.
Vtq; nisi empta quies, lacerū non naufragus optat
Remigium, ut dubias nauta retentet aquas.
Sic conuiua satur, cibus huic nec crastinus aptus,
Debita ni hesternum est concomitata quies.

171. De Accidentibus animi.

Si decet, & sancti rationem admittitis æqui,
Sancta manent animos gaudia læta suos.
Iam satur est uenter, tumet hic, iacet ille supinus,
Iam properent risus, ira, timorq; abeant.
Nodosæ rerum causæ, & sublimia cedant
Naturæ ingenia, hæc non capit iste locus.

Sensi-

Senſibus addicta eſt nunc mens, ſed ſenſibus extant
Delitiæ, gaudent corda, iocosq; parant.
Gaudia ſectentur, riſus, dulcesq; cachinni,
Luſus, firma fides, ſpesq;, iocusq; ſalax.
Lætitia & riſus reparant me, gaudia ſeruant
Incolumem, exanimant ira, metusq; graues.
Ridendum eſt hilares conuiuæ, amentia magna eſt,
Si ſimus celeres accelerare rogos.

172. De Somno.

Deficiunt uigiles ſenſus, hebetantur ocelli,
Tertia iam abſumpto præterit hora cibo.
Cæcuba præcipiunt ſomnos, caput annuit, ite
Conuiuæ, in ſolitos currite quiſq; toros.
Naturæ hic bene feruet opus, bene cōcoquet hepar,
Venter & amplexu nobiliore cibum.
Lethæa eſt reſupina quies, hinc omnia pallent
Membra, iecur, ren, nerui, ora, caput, ſtomachus.
Pronus quiſq; cubet, dextra uel parte recumbat,
Mox leui lateris commoda ſomnus amat.
Somne nihil ſine te bene poſſumus, optime ſomne,
Blanda ægris animis, corporibusq; quies.

173. De uigilia.

Surgite, ab oceano rapidus iam ſurgit Eous,
Auroræ roſeum iam iubar ecce rubet.
Iam uigilate graues ſomno, uinoq; ſepulti,
Septena in ſomnos eſt ſatis hora meos.
Longior obtundit cerebum, torpedine ſenſus
Afficit, exacuet quem uigilata dies.

Sic calor internus reuirescit, & aptius omnū
Sorditie eiecta, membra uigore fouet.
Luce uigent operosæ artes, it miles in arma
Luce, gemunt fessi sub iuga luce boues.
Delia non noctu uenatur, nocte quiescunt
Pulpita, sed luce est docta Minerua uigil.
Luce minax Pallas, uigilatæ quot bona lucis?
Corpora, dij, sensus, Ingenium, Arsq; uigent.

174. De Inanitione.

Nunc uigiles socij uentres referemus auaros,
Perq; suos ductus iam resecata fluant.
Effluere illa petunt, neruus ni turgeat æger,
Ne putrent chymi, langueat & stomachus.
Hinc caput, & læsi renes, hinc febris anhela,
Hinc laterum dolor est, hinc calor emoritur.
Mox famis assuetus feruor cùm uenerit, ite
Hospitem ad extremum, clausa culina mea est.
Neo stomachū sinite, admoneo, ferueścere inanem
Bilis & ignita hinc febris obesse solet.
Sic malè sana ægrum uexant ieiunia corpus,
Languidius pleno quod uelit esse cibo.

175. De Coitu.

Maxima iam ueniant Erycinæ gaudia, proles
Expectata diu est, huc Hymenæe ueni.
Te sine uana hominum spes omnis, gaudeat hæres
Quum Veneri annueris, tu modò blanda ueni.
Per te nostra decens, & casta, & sancta uoluptas,
Seruor & incolumis, si modò parca Venus.

Reni-

Renibus extumidis hinc cura est, ira, furorq;,
Et metus omnis abest, hinc uigil audet amans.
Hinc ualidũ est corpus, crescit calor intimus, hinc cor,
Sidereumq; caput, si modò parca Venus.
Delitiæ hinc dulces, hinc est amor ille proteruus,
Hinc Veneris puer est, tamq; cupitus Amor.
Sis modò castus Amor, Claudi si liquerit antrum
Máter, & est Marti dedita, culpa tua est.
Si lacer Hippolytus moritur, si proditur ingens
Ilium, & infausto sanguine mora rubent.
Si puer Idæus summo sis cura parenti,
Credidit hinc nocuos cùm minus esse toros.
Culpa tua est, fallit tua non saciata libido,
Pallet, & hinc moritur ni bene cautus amans.
Euolat exanguis subitus calor, ora, palatum,
Et malè olet stomachus, nec satis inde coquit.
Perditur, & misero nihil est quod prosit, abito,
Improbe, uelle mori, non amor, immo furor.

176. De Balneo.

Balnea, ni corpus mundum est, aut intret obesum,
Et tumidum fieri, si tibi fortè uelis.
Si modò sint mundæ, & lymphæ tibi suaue tepentis
Vtilia, in laxis noxia poplitibus.
Si gelida ingrederis, calor hinc internus abundat,
Musculos obduret, nec tibi Nerue nocet.
Sulphureum, aut salsum si sit tibi fortè, uel ære,
Aut cinere, aut ferro concomitante, caue.

Consule prudentem Medicæ prius artis alumnum,
Et prodesse potest, & nocuisse solet.

177. De frictione.

Si rogitas citius pinguescere lote, sequatur
Balnea, sitq; leui frictio facta manu.
Sensibus illa fauet, calor hinc uiget omnis, aluntur
Effœta hinc melius membra, caputq; ualet.
Quid non humanum ingenium sapit? ægra moueri
Corpora quũ nequeunt, frictio prompta subest.

178. De aëre.

Corpora iam in motus properante purißimus Aër
Quæritur, hic uenti, nec malus erret odor.
Lucidus exortum ad Solem gratißimus, absint
Stagna, putresq́; lacus, & malè quicquid olet.
Si Ioue uel tardo gelidus sit forsitan orbe,
Gratior est, nostra hinc membra calorq́; ualent.
Si Venere aut Marte incaleat, lacera inde peribunt
Aßiduè humanis pabula corporibus.
Vndiq́; diripimur, si spirant corda subintrat,
Hoc sine nil miseri corporis ora uorant.
Quas dabimus grates Aër tibi peßime, per te
Viuimus & morimur, gratia nulla tua est.

179. De Motu.

Pronis aßiduos ni fortè requiritis haustus,
Pharmaca, uel pillulæ nobilis antidotum.
Surgite iam lenti conuiuæ, corpora torpent
Vestra, petunt motus tempora certa suos.

Relli-

Relliquiæ ſaturo reſecatæ à uentre ſuperſunt,
Sedulus has ſoluet, quum labor auctus erit.
Hic ſaliat, faciles alius decantet amores,
Cur ſitet iſte, leues torqueat ille pilas.
Quadrupedi inſideat ſpectabilis ille feroci,
Iſte leues ceruos, ille ſequatur apros.
Sic agite in ualido dum creſcunt pectore uires,
Nec ſinite à feſſo ut corpore ſudor eat.
Naturæ hinc calor inuigilat, bene cõcoquit, omnes
Effugiunt ſordes, & famis ardor adeſt.
Segnities, torporq́; abeunt, medicina ualebit,
Nominis eſt ſolo non mihi grata ſono.

180. Ad librum.

Quòd Venerem, Geniumq́; colas, Cererisq́; frequentes
Sacra, putas forſan uiuere poſſe Liber.
Falleris, & fugiet ratio te uana, proterua eſt,
Et Venus hæc nouit perdere, & ingluuies.

FINIS.

INDEX EORVM, QVAE HOC LIBELLO CONTINENTVR, *ubi a, priorem: b, alteram chartæ faciem notat.*

A

ABstinentia 29 b
Acetum 75 b
Affectus animi 13 b
Alimentorum facultates 41 a
ex Animalibus sumpta 69 b
Animalium partes 48 a
Aqua 76 a
Aqua an potus 25 a
Arborum fructus 52 a
Aues 50 a

B

Balnea 30 a
Barbarorum uictus equi 47 b
Bene ualentibus quid agendum 38 b
Butyrum 72 b

C

Caro suilla cur non omnib. concedatur 45 a

Car-

Carnes quadrupedum animalium, ut, Bubula, uaccina, leporina, cuniculina, sciurina, ceruina, uitulina, & reliquorum 44 a
Caseorum delectus & ratio 70 b
Causa coniuncta 128 a
Cereuisia 76 b
Cereuisiarum & Mulsarum natura & uires 77 a
Cereuisiarum materia 82 a
Ciborum ratio ac facultates 41 b
Cibus quomodo & quoties sumendus 23 b
Cœna Baptistæ Fieræ 135 a
Constitutio hominis 4 a
Crapula 28 b
Crepitus uentris 31 b
Cubandum quomodo 36 a

D

Diæta quid 1 a
Dormiendum quamdiu 35 b

E

Ebrietas 16 a
de Ebrietate problemata ibi. b
Ebrietatis præseruatio & remedia 17 b
Elementa, cùm sint extremè contraria, quomodo in eodem corpore poßint consistere 5 a

Elementa quatuor 4 b
Elementorum ordo 6 a
Exercitia animi 26 a
Exercitia corporis, frictio, lotio, comptio, 19 a
Excrementa 31 a

F

Fames 29 b
Fructus arborum 52 a
Fructus fugaces 65 a
Frumentacea 66 a

H

Hominis constitutio 4 a
Humores in homine 7 a
Humorum qualitates ad horas anni, & signa zodiaci 8 b

L

Lac 71 b
Legumina 57 b

M

Medicè uiuere 1 b

Medicinæ encomium ex Erasmo 138.a
Membra, uirtutes, actiones, & spiritus 9.b
Membrorum materia quæ 10.b
Mixtio 31.a
Mulsa 114.b

N

Noctu potius quàm interdiu dormiendum quare 27.a

O

Olera 59.a

P

Panes 67.a
Pisces 63.a
Prandij & cœnæ ratio 33.a

Q

Quies 27.a

R

Radices 61.b

S

Sanitas eadem an sit omnium 3 a
Sanitas quid ibi.
Sanitas quomodo conseruetur 1 a
Sanitatis tuendæ præcepta 2 a, 13 a
Serum lactis 73 a
Somnus 35 a
Somnus meridianus 26 b
Somnus primus quare profundißimus 37 a
Strabi Galli poëtæ hortulus amœnißimus 149 b
Suilla caro cur non omnib. concedatur 45 a

T

Temperamenta an mutabilia 7 a
Tẽperamenta hominũ quomodo cognoscantur ibi.
Temperamenta quid 6 a

V

Valetudo quibus rebus sustentetur, quibusq; corrumpatur 1 a
Veneris usus 37 a
Vigiliæ 34 b
Vinorum ratio 73 b
Viscera, Cor, Iecur, Lien. 49 b

FINIS.

FRANCOFORTI EXCVDE-
bant Hæredes Christiani
Egenolphi.

M. D. LXIIII.

Rumsy Smith

Goose

~~Recd of An° 55~~

[redacted]

~~Hee & the accompt~~

~~of An° Ridley of~~

[redacted]

